

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
TARPTAUTINĖS PREKYBOS IR MUITŲ KATEDRA**

MARTINA BARKUTĖ

**PREKYBOS TARP LIETUVOS IR LATVIJOS
TENDENCIJŲ ANALIZĖ**

Magistro baigiamasis darbas

**Vadovas:
doc. dr. Vladas Rimkus
2012**

VILNIUS, 2012

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
TARPTAUTINĖS PREKYBOS IR MUITŲ KATEDRA**

**PREKYBOS TARP LIETUVOS IR LATVIJOS
TENDENCIJŲ ANALIZĖ**

**Tarptautinės prekybos magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 621N10005**

**Vadovas:
doc. dr. Vladas Rimkus
(parašas)
2012 03**

**Recenzentas:
Dr. Inga Masiulaitytė-Šukevič
(parašas)
2012 03**

**Atliko:
TPRmis0-01 gr.stud.
M. Barkutė
(parašas)
2012 03**

VILNIUS, 2012

MYKOLAS ROMERIS UNIVERSITY
FACULTY OF ECONOMICS AND FINANCE MANAGEMENT
DEPARTAMENT OF INTERNATIONAL TRADE AND CUSTOMS

**FOREIGN TRADE BETWEEN LITHUANIA AND
LATVIA: TRENDS ANALYSIS**

MARTINA BARKUTĖ

Master thesis

Supervisor:
doc. dr. Vladas Rimkus

VILNIUS, 2012

TURINYS

TURINYS	4
PAVEIKSLŲ IR LENTELIŲ SARAŠAS	5
ĮVADAS	6
1. TARPTAUTINĖS PREKYBOS KONCEPCIJA: APLINKOS IR GALIMYBIŲ TEORINIS VERTINIMAS	9
1.1 Tarptautinės prekybos reikšmė ir tarptautinių mainų prielaidos	9
1.2 Tarptautinės prekybos teikiama nauda	12
1.3 Ekonominio pobūdžio sutartys tarp Lietuvos ir Latvijos, lėmusios tarpusavio prekybos retrospektyvą	14
1.4 Lietuvos ir Latvijos konkurencingumo palyginimas – stipriųjų ir silpnųjų pusių vertinimas.	18
2. SANTYKINIO PRANAŠUMO, PREKYBOS ŠAKOS VIDUJE IR GRAVITACIJOS MODELIO METODOLOGIJA	24
2.1 Santykinio pranašumo vertinimo metodologiniai aspektai	26
2.2 Prekybos šakos viduje ir prekybos tarp šakų vertinimo metodologija	29
2.3 Gravitacijos modelio metodologiniai aspektai	31
3. PREKYBOS TARP LIETUVOS IR LATVIJOS TENDENCIJŲ ANALIZĖ IR VERTINIMAS	35
3.1 Prekybos tarp Lietuvos ir Latvijos tendencijų analizė, esamos situacijos vertinimas ir problemų identifikavimas	35
3.2 Eksperto specializacijos santykinų pranašumų vertinimas Lietuvos ir Latvijos prekyboje su ES	41
3.3 Lietuvos ir Latvijos tarpusavio prekybos šakos viduje analizė ir vertinimas.....	48
3.4 Lietuvos ir Latvijos tarpusavio prekybos gravitacijos modelio skaičiavimas.....	50
3.5 Lietuvos mažmeninių prekybos tinklų veiklos įtaka maisto produktų eksportui į Latviją.....	53
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	57
LITERATŪRA	60
ANOTACIJA	64
ANOTATION	65
SANTRAUKA	66
SUMMARY	68
PRIEDAI	70

PAVEIKSLŲ IR LENTELIŲ SĄRAŠAS

Paveikslų sąrašas

- 1 paveikslas** Lietuvos užsienio prekybos balansas 1993-2011m.
- 2 paveikslas** Latvijos užsienio prekybos balansas 1993-2011m.
- 3 paveikslas** Lietuvos, Latvijos ir kai kurių pasaulio šalių reitingo pagal BKI kitimas 2005–2011m.
- 4 paveikslas** Prekybos struktūra, produktų diferenciacija ir prekybą lemiantys veiksniai
- 5 paveikslas** Lietuvos ir Latvijos tarptautinė prekyba 2004 – 2011m.
- 6 paveikslas** Lietuvos importo iš Latvijos struktūra 2004 ir 2011 metais
- 7 paveikslas** Eksportas į Latviją 2004–2011m.
- 8 paveikslas** Lietuviškos kilmės prekių eksporto struktūra 2004 ir 2011 metais
- 9 paveikslas** Reeksporto į Latviją struktūra 2004 ir 2011 metais

Lentelių sąrašas

- 1 lentelė** Eksportui įtaką darančios ekonominės politikos priemonės
- 2 lentelė** Bendrasis Lietuvos ir Latvijos konkurencingumo indeksas
- 3 lentelė** Modelio identifikavimo problemos gravitacijos dėsnio lygties kontekste
- 4 lentelė** Lietuvos prekybos su ES atskleistojo santykinio pranašumo rodikliai
- 5 lentelė** Latvijos prekybos su ES atskleistojo santykinio pranašumo rodikliai
- 6 lentelė** Lietuvos ir Latvijos prekybos šakos viduje indeksas
- 7 lentelė** Gravitacijos modelio vertinimas
- 8 lentelė** Mažmeninės prekybos tinklai pagal apyvartas 2011m. Lietuvoje ir Latvijoje
- 9 lentelė** Lietuvos tiekėjų prekių atvežtų į UAB „Palink“ dalis, kuri buvo išvežta į SIA „Palink“

IVADAS

Sparčiai besikeičiančiame globaliame pasaulyje tarptautinė prekyba užima svarbią vietą šalių ekonomikoje. Daugelis autorių, prioritetus skirdami tolimų kraštų prekybos duomenų analizėms, palieka šešėlyje prekybos tarp kaimyninių šalių aktualumą. Remiantis tiek statistiniais, tiek istoriniais šaltiniais, viena didžiausių Lietuvos prekybos partnerių buvo ir yra kaimynė Latvija. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės politiniai, konfesiniai, ekonominiai, o ypač prekybiniai santykiai su konfederacine Livonija per visą šių valstybių gyvavimo istoriją buvo labai platūs ir įvairiausi. Istorinis šių santykių tyrinėjimas atsispindi gana gausioje istoriografijoje. Nors XX amžiuje šis grupavimas prarado bet kokį aktualumą, nes Baltijos šalys jau turėjo nacionalinių valstybių tarpukarinę patirtį, tačiau prekybos tendencijos buvusios prieš šimtmečius išlaikė tęstinumą iki šių dienų.

Užsienio prekybos liberalizavimas Lietuvoje ir Latvijoje – kaip ir kitose Vidurio ir Rytų Europos valstybėse – buvo svarbi perėjimo į rinkos ekonomiką proceso dalis. Jis smarkiai paveikė kainų liberalizavimą ir atsiradusius lūkesčius, kad importuojamų prekių konkurencija darys įtaką kainų šalies viduje mažėjimui, tarptautiniu darbo pasidalijimu grindžiamai specializacijai ir technologinio gamybos lygio didėjimui, efektyvumo ir gerovės kilimui, o vartotojams ir gamintojams užtikrins didesnę prekių pasirinkimą. Vienas pagrindinių Lietuvos ir Latvijos perėjimo į rinkos ekonomiką elementų yra užsienio prekybos perorientavimas iš buvusios Sovietų sąjungos į Vakarų šalis. Iki ekonominių reformų pradžios tiek Lietuvos, tiek Latvijos užsienio prekybą vykdė valstybinės įstaigos, ją griežtai reguliavo kvotos ir licenzijos. Dėl to reikėjo iš naujo kurti visą užsienio prekybos sistemą.

Ekonominių pokyčių atspirties tašku laikomas Lietuvos ir Latvijos nepriklausomybės pripažinimas 1991 metais. Kaip teigia įvairūs autoriai, kadangi centrinis planavimas pats savaime buvo pagrindinis netarifinis prekybą silpninantis barjeras, tad jo panaikinimas buvo didelis šuolis atviros ekonomikos link. Dėl šio sisteminio pasikeitimo per kelerius metus užsienio prekyba buvo liberalizuota ir prasidėjo prekybos srautų persiorientavimas, atspindintis šalių santykinius pranašumus. Lietuvos užsienio prekybos politika buvo liberalizuojama įgyvendinant tiek vienašales, tiek ir sutartines priemones.

Vis sparčiau vystantis tarptautinei prekybai tarp šalių, atsiranda didesnė svarba identifikuoti pagrindinius prekybos partnerius ir rasti būdus maksimaliai išnaudoti prekybos potencialą. Šalių tarpusavio prekyba vystėsi dėl sudarytų susitarimų, o įstojimas į Europos Sąjungą visiškai pakoregavo prekybinius partnerius ir prekybos struktūrą. 2011 metais svarbiausios Lietuvos eksporto partnerės buvo Rusija (16,6%), Latvija (10,2%), Vokietija (9,3%) ir Lenkija (7%). Svarbiausios importo partnerės – Rusija (32,8%), Vokietija (9,7%), Lenkija (9,1%) ir Latvija (6,6 %). 2011 m. svarbiausios Latvijos eksporto partnerės buvo Lietuva (16,2%), Estija (13,48%), Rusija (10,59%). Svarbiausios importo partnerės – Lietuva (17,05%), Rusija (10,1%), Vokietija (11,5%), Lenkija (7,8%). Taigi, kaip rodo

statistiniai duomenys, labai svarbią dalį Lietuvos tarptautinėje prekyboje sudaro prekyba su kaimynine valstybe Latvija.

Baltijos šalys padarė didžiulę pažangą konkurencingumo gerinimo srityje, fundamentalios permainos įvyko per mažiau nei du dešimtmečius: centralizuotą planinį valdymą pakeitė laisvos rinkos principais grįsti santykiai, daugumą ūkio sektorių užvaldė privatus kapitalas, buvo įgyvendintos būtiniausios reformos, kurios patrauklios verslo sąlygų terpės formavimui. Šalies konkurencingumas yra viena svarbiausių sėkmingos ūkio raidos sudedamųjų dalių. Pereinamuoju laikotarpiu konkurencingumas ir verslo sąlygos Lietuvoje bei Latvijoje pastebimai gerėjo. Tačiau ūkiui įžengus į pakilimo stadiją, pažanga šioje srityje pradėjo lėtėti, o pastaraisiais metais atskirų konkurencingumo kategorijų vertinimas smarkiai pablogėjo. Be to, Baltijos šalys turėjo palyginti mažai erdvės verslui ir ekonomikai skatinti pasaulio recesijos laikotarpiu. Neigiamų pokyčių mastas buvo didesnis nei tikėtasi, o prasidėjus pasaulio ekonomikos sąstingiui smuko pagrindinės eksporto rinkos. Delsiamos reformos situacijos taip pat nepagerino ir Baltijos šalių ekonomikos gavo dvigubą smūgį. Dėl trumparegiškos fiskalinės politikos šalims iškilo gilios recesijos ir net bankroto grėsmė.

Lietuvos ir Latvijos ekonomikos yra veikiamos panašių aplinkos veiksnių, jų ekonomikos yra labai glaudžiai susijusios, iškyla būtinybė atskleisti tarpusavio prekybos svarbą. Dvi šalys su panašiomis technologijomis bei preferencijomis natūraliai daugiau prekiaus tarpusavyje, siekdamos padidinti pasirinkimo galimybės pasiūlą savo vartotojams. Didelę dalį šalių prekybos sudaro prekyba pramonės šakos produktais, kuri sparčiai išsiplėtojo per pastaruosius tris dešimtmečius ir dabar sudaro daugiau negu pusę prekybos pramoninėmis prekėmis tarp išsivysčiusių šalių. Vis auganti prekybos pramonės šakos produkcija dalis pasaulinėje prekyboje turi svarbią reikšmę atskirų šalių ekonomikos, eksporto ir importo struktūros pokyčiams. Dėl to kinta tarptautinės prekybos pobūdis ir jos prekinė struktūra. Prekybos pramonės šakos produkcija neįmanoma paaiškinti remiantis neoklasikinėmis teorijomis. D. Rikardo santykinio pranašumo teorija ir Hechsher-Ohlin gamybos veiksnių santykio teorija tarptautinę prekybą tarp šalių aiškino išteklių ir gamybos veiksnių apsirūpinimo, jų naudojimo proporcijų skirtumais. Šios teorijos nagrinėjo tik tarpšakinę prekybą, pagrįstą santykiniu pranašumu. Remiantis alternatyviomis teorijomis, monopolinė konkurencija ir gamybos masto sąlygojama ekonomija skatina prekybą pramonės šakos produkcija tarp panašių šalių su vienodomis galimybėmis, vartotojų skoniais ir prioritetais, kadangi sukuria papildomus gamybos specializacijos stimulus. Šių teorijų dėka dar labiau pabrėžiama Lietuvos ir Latvijos tarpusavio prekybos svarba ekonomikos ir šalių gyvenimo lygio skatinimui.

Atlikti tyrimai parodė, kad Lietuva ir Latvija turi santykinį pranašumą prekyboje mažos pridėtinės vertės produktais, kurių svarbiausiu bruožu galime laikyti santykinai žemą atitinkamų produktų technologinio sudėtingumo lygį. Iš vienos pusės tokie tyrimų rezultatai parodo šalių neišnaudotą potencialą technologijų, plėtros srityse (turint omenyje, kad abi šalys turi aukštą

išsilavinusios darbo jėgos konkurencinio pranašumo lygį) ir padeda pagrindus ateities analizėms šių sektorių tobulinimui. Tačiau iš kitos pusės pabrėžiama esamų santykinų pranašumų plėtros svarba – išskyla klausimas kaip, remiantis turimomis prekybos tendencijomis, tobulinti ateities prekybos perspektyvas tarp Lietuvos ir Latvijos.

Šiandieniniame globaliame pasaulyje vis didesnę reikšmę turi tarptautinės kompanijos. Didelio masto mažmeninės prekybos sektorius tiek visoje Europoje, tiek Lietuvoje ir Latvijoje yra labai svarbus dėl jo finansinio indėlio į ekonomiką, darbo vietų kūrimo ir dėl vartotojams siūlomo plataus prekių pasirinkimo, iš kitos pusės – globalios mažmeninės prekybos kompanijos smarkiai paveikia ir prekybą tarp šalių, supirkdamos vietinių Lietuvos gamintojų produkciją ir eksportuodamos ją į Latviją.

Prekyba tarp Lietuvos ir Latvijos yra veikiamą daugybės faktorių: tiek istorinių, tiek politinių, tiek socialinių, tiek ekonominių, tiek kultūrinių, tiek teisinių. Visa tai daro įtaką jos prekybos tendencijoms, ir tik išanalizavus ir supratus kiekvieno iš faktorių poveikį prekybos tendencijoms priimami atitinkami sprendimai darantys įtaką šalių prekybos plėtrai ateityje.

Tyrimo objektas

Lietuvos ir Latvijos tarpusavio prekybos tendencijos

Tyrimo tikslas

Atlikus statistinių duomenų analizę, apžvelgus santykinio pranašumo, gravitacijos modelio, prekybos šakos viduje teorijas, išanalizuoti prekybos tarp Lietuvos ir Latvijos tendencijas bei įvertinti Lietuvos-Latvijos prekybos plėtros galimybes.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti mokslinę literatūrą, nagrinėjančią tarptautinę prekybą bei šalies konkurencingumą ir identifikuoti šių aspektų svarbą šiuolaikinei besivystančiai valstybei.
2. Remiantis statistiniais duomenimis, išanalizuoti ir atskleisti Lietuvos ir Latvijos tarpusavio prekybos tendencijas.
3. Išanalizavus tarptautinės prekybos vertinimo priemonių (tokių, kaip prekyba šakos viduje, santykinis pranašumas ir gravitacijos modelis) metodologinius aspektus, atskleisti esminius Lietuvos ir Latvijos prekybos pranašumus bei identifikuoti trūkumus.
4. Atlikti tyrimą ir pateikti išvadas analizuojant, kokią įtaką didieji Lietuvos prekybos tinklai turi lietuviškos kilmės maisto produktų eksportui į Latviją, UAB „Palink“ pavyzdžiu.

Tyrimo metodika: mokslinės Lietuvos ir užsienio literatūros analizė, duomenų sisteminė lyginamoji analizė, statistikos aprašomoji analizė, santykinio pranašumo metodas (*RCA*), prekybos šakos viduje analizės metodas (*IIT*), gravitacijos modelio analizės metodas.

1. TARPTAUTINĖS PREKYBOS KONCEPCIJA: APLINKOS IR GALIMYBIŲ TEORINIS VERTINIMAS

1.1 Tarptautinės prekybos reikšmė ir tarptautinių mainų prielaidos

Remiantis teorija, tarptautinis verslas bendrąja prasme gali būti apibrėžtas, kaip socialiai apibrėžto subjekto tarptautiniu mastu bei tarptautinėje aplinkoje vykdoma veikla, skirta tam tikram produktui ar produktams sukurti ir realizuoti bei sudaryti galimybes šiam subjektui gauti ir turėti naudos, atsižvelgiant į jo interesus ir veiklos rezultatus. [6] Šiuo apibrėžimu yra išryškunami pagrindiniai tarptautinio verslo požymiai:

- Tarptautinis verslas yra veikla – suvokimas verslo kaip laike vykstančio proceso, sudarančio tam tikrą veiksmų sistemą ir pasižyminčio atitinkamomis veiklomis, kaip procesui, būdingomis laiko dimensijomis;
- Tarptautinis verslas yra socialiai apibrėžto subjekto veikla;
- Tarptautinis verslas yra skirtas tam tikriems produktams sukurti ir realizuoti;
- Tarptautinis verslas yra nukreiptas į tai, kad šio verslo subjektas gautų ir turėtų naudą pagal savo interesus;
- Tarptautinis verslas, kaip veikla, vyksta ar yra vykdomas tarptautiniu mastu bei tarptautinėje aplinkoje [6].

Tarptautinis verslas pasižymi įvairiomis formomis, pagrindinėmis yra laikomos tarptautinė prekyba bei tiesioginės užsienio investicijos. Tarptautinė prekyba gali būti apibūdinama kaip verslas, kuriuo vienoje šalyje sukurtas produktas yra parduodamas arba pirkėjui kitoje šalyje, arba vartoti kitoje šalyje, arba vartotojui iš kitos šalies. Literatūroje pabrėžiama, kad šitaip apibūdinant tarptautinės prekybos sąvoką, parduodamas produktas yra traktuojamas bendriausia prasme (produktas kaip bet kurio pobūdžio prekė ar paslauga), nors tradiciškai tarptautinė prekyba yra suvokiama, visų pirma, kaip prekyba materialiomis, fiziškai apibrėžtomis prekėmis. [6,38] Kiti literatūros šaltiniai tarptautinę prekybą apibrėžia kaip pardavimo procesą, vykstantį tarp įvairių šalių pardavėjų, pirkėjų ir tarpininkų. Pagrindiniai šio proceso bruožai yra du:

- Jis vyksta tarp dviejų ar daugiau valstybių, todėl, kai prekiaujama už valstybės sienų, prekyba tampa šalies socialinės ir ekonominės politikos objektu;
- Naudojama įvairi valiuta, kuriai būdingi kursų svyravimai.

Tarptautinės prekybos ekonominės prielaidos yra šios:

- Gamybos sąlygų (gamtinių, klimatinių, aprūpinimo ištekliais) skirtingumas;
- Skirtingi gamybos našumo lygiai. Kiekviena šalis specializuojasi gaminti tai, kas jai efektyviau, naudodama pažangesnę technologiją;

- Skonių, polinkių, prioritetų įvairovė.

Globalizacija remiasi augančia šalių nepriklausomybe, kuri yra augančios prekybos, finansų, žmonių ir idėjų integracijos pasaulinėje rinkoje rezultatas. Tarptautinė prekyba ir tarpvalstybinių investicijų srautas yra pagrindiniai šios integracijos elementai. Globalizacija prasidėjo po Antrojo pasaulinio karo, bet labai paspartėjo nuo 1980 metų vidurio. Tam įtakos turėjo du pagrindiniai faktoriai. Vienas apima technologinius pasikeitimus, kurie sumažino transportavimo, susisiekimo ir skaičiavimo išlaidas iki tokių, kurios buvo ekonomiškai priimtinos kompanijoms, suteikiant joms galimybę lokalizuoti skirtingas produkcijos gamybos fazes skirtingose šalyse. Kitas faktorius susijęs su prekybos ir kapitalo rinkų liberalizavimu – vis daugiau vyriausybių atsisako saugoti savo ekonomikas nuo užsienio konkurencijos, panaikindamos tokius suvaržymus, kaip importo kvotos, eksporto apribojimus ir teisinius draudimus. Buvo įsteigta daugybė tarptautinių institucijų tokių kaip Pasaulio Bankas (*angl. World Bank*), Tarptautinis Valiutų Fondas (*angl. International Monetary Fund*) ir Bendrasis susitarimas dėl muitų tarifų ir prekybos (*angl. General Agreement on Tariffs and Trade*), Pasaulinė Prekybos Organizacija (*World Trade Organization*) atliko labai svarbų vaidmenį skatinant laisvą prekybą vietoje protekcionizmo. [31]

Liberalizavimo poveikis, kaip priemonė didinti ekonominę gerovę ir tarptautinės prekybos srautus, yra plačiai analizuojamas tiek užsienio (*Rivera,2003; Krugman.,2000; Dicken,2004*), tiek Lietuvos autorių (*Vilkas,1999; Melnikas,2001; Urbonas,2003; Snieška et al.,2005; Bernatonytė, 2005*). Empiriniai tyrimai patvirtino, kad bendras eksporto didėjimas skatina produktyvumo augimą, tuo tartu importo dalies didėjimas parodo aukštesnę specializacijos ir konkurencijos lygį. [8,38]

Eksporto ir importo augimo laipsnių įtaka yra svarbus stimulus šalies plėtrai (*Johansson, 2005*). Modernios prekybos teorijos teigia, kad šalies pranašumas negali būti vienkartinis. Labai svarbu pabrėžti, kad kiekviena šalis gali vystyti savo pranašumus per investicijas, inovacijas, vadybą, žinias ir kitus faktorius. Europos Sąjungos šalys, tokios kaip Lietuva, specializuojasi darbui imlioje, resursus ir energiją derinančioje produkcijoje ir įgyja santykinį nepranašumą tyrimų ir plėtros (*angl. research and development (R&D)*) ir žmogiškajam kapitalui imlioje produkcijoje. [8,38]

Šiai dienai nėra valstybės, kuri galėtų pasigaminti visus reikmenis, reikalingus gyventojų poreikiams patenkinti. Yra susiklosčiusios tokios aplinkybės, kad kiekviena šalis gamina tas prekes, kurias apsimoka gaminti. Svarbiausia tarptautinių mainų prielaida yra gamybos sąlygų skirtingumas. Prie šių sąlygų reikia priskirti: gamtines, klimatinės, išteklių aprūpinimo, specializacijos ir kitas.

Antroji tarptautinės prekybos prielaida pasireiškia skirtingais visuomeninio darbo našumo lygiais. Kiekviena pasaulio šalis gamina tai, kas pelninga ir efektyvu. Gaminamos ir eksportuojamos tos prekės, kurių technologijų lygis pralenkia kitas pasaulio šalis. Tai padeda mažinti gamybos kaštus, konkuruoti pasaulinėje rinkoje. Ir atvirkščiai, kiekviena šalis importuoja tas prekes, kurių gamybos kaštai šalies viduje didesni negu pasauliniai tos prekės gamybos kaštai.

Trečia tarptautinės prekybos prielaida glūdi skonių, polinkių, prioritetų įvairovėje. Net esant vienodiems gamybos kaštams pirkėjų skoniai gali būti skirtingi, todėl šalys tarpusavyje ir prekiauja. [38]

Analizuojant Lietuvos tarptautinę prekybą labai svarbu apibrėžti Europos sąjungos prekybos politiką. Nes Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą stipriai pakito prekybos struktūra. Europos Sąjunga su joje gyvenančiais daugiau nei 370 mln. žmonių yra didžiausia pasaulio rinka ir stambiausia pasaulio prekiautoja. Vykdydama vidaus ekonominę integraciją ES išvystė ir bendrą išorės ekonominę politiką. Skiriami trys jos tipai: a) vienodos prekių importo į ES valstybes taisyklės; b) dvišaliai ir daugiašaliai prekybos susitarimai tarp ES ir kitų veikėjų; c) prekyba, bendradarbiavimas ir pagalba besivystančioms šalims.

Bendroji prekybos politika (*sutr. BPP*) – taisyklių rinkinys, kuris reglamentuoja Europos Bendrijos prekybos su trečiosiomis šalimis režimą. Tai viena iš Europos Bendrijos bendrosios politikos sričių nuo pat 1957 m. Romos sutarties. Tad BPP priklauso išskirtinai Europos Bendrijos kompetencijai ir valstybės narės negali savarankiškai veikti šioje srityje, nebent Europos Komisija suteikia joms tokius įgaliojimus. Yra išskiriami 2 pagrindiniai BPP tikslai: a) Europos Bendrija taip siekia puoselėti atvirą daugiašalę prekybos sistemą; b) siekia apsaugoti Europos Bendrijos interesus santykiuose su jos prekybos partneriais.

Bendroji prekybos politika:

- importo bei eksporto taisyklės (bendrasis muitų tarifas, bendroji preferencijų sistema, importo bei eksporto reguliavimas);
- prekybos apsaugos priemonės (apsaugos ir priežiūros priemonės, kiekybiniai apribojimai, savanoriški eksporto apribojimai, antidempingo priemonės, kompensuojančiosios priemonės);

Nors oficialus pamatinis BPP tikslas yra skatinti „harmoningą pasaulio prekybos raidą, progresyvių tarptautinės prekybos suvaržymų panaikinimą bei muitų barjerų sumažinimą“ [52], vis dėlto BPP įgyvendinama pasitelkiant keletą „protekcioniškos“ politikos instrumentų:

- bendrasis išorinis tarifas – esminis BPP reguliavimo instrumentas; bendrąjį muitų tarifą sudaro dvi muitų kategorijos: a) autonominiai muitai; b) konvenciniai muitai; pramonės prekėms taikomi muitų tarifai yra gana maži, o kai kurioms žemės ūkio prekėms taikomi mokesčiai – labai dideli;
- kvotos – importo kvotos taikomos tokioms prekėms kaip tekstilė, žemės ūkio produktai, plienas, geležis;
- antidempingo priemonės; Europos Komisija gali nustatyti importo tarifus ar minimalų kainų lygį, jei eksportuotojai į ES prekes parduoda diskriminacinėmis kainomis, galinčiomis pakenkti vietiniams gamintojams;

- savanoriški eksporto apribojimai – susitarimai tarp eksportuotojo ir importuotojo, kuomet eksportuotojas sutinka apriboti siunčiamų prekių kieki;

ES pabrėžia, jog vykdo liberalią prekybos politiką ir didžiausiu prioritetu užsienio prekybos derybose laiko rinkų atvėrimą. Vis dėlto būtent liberalią prekybos politiką ES ne visada vykdo nuosekliai. Valstybių narių vyriausybės dažnai susiduria su „ypatingomis“ nacionalinės ekonomikos sąlygomis ir politiniu spaudimu imtis protekcionistinių priemonių. Taigi, ES prekybos politika ne tik skatina bendrą prekybos liberalizaciją, bet ir siekia užtikrinti, kad ji neturėtų žalingų pasekmių.

1.2 Tarptautinės prekybos teikiama nauda

Ekonomiškai išsivysčiusių valstybių su palyginti nedidele vidaus rinka ūkio analizė rodo, jog efektyviausias būdas užtikrinti stabilų ekonomikos augimą yra užsienio prekybos plėtra, nes būtent eksporto apimtis jose sudaro bendrojo vidaus produkto (*BVP*) didžiąją dalį. Lietuva negali remtis vien tik vidaus rinka ir dėl nedidelio gyventojų skaičiaus, ir dėl žemo gyventojų pajamų lygio bei silpno verslo išplėtojimo. Lietuvos politinė bei ekonominė padėtis verčia suvokti, kad tokiai nedidelei šaliai būtina aktyviai tobulinti ir plėtoti jos užsienio ryšius, nes mažos valstybės gerovė daugeliu atvejų priklauso nuo integravimosi į tarptautinę aplinką galimybių. [34]

Ekonominę naudą smarkiai lemia specializacija. Kai ši vyrauja, galima pasiekti didesnę prekių gamybos apimtį. Specializacija ir prekyba lemia geresnius veiklos rezultatus ir tarptautinės prekybos naudą. Visa tai pagrindžia keturios prielaidos:

1. Konkurencijos padidėjimas. Tarkime, rinkoje vyrauja monopolinė firma. Kai nėra tarptautinės prekybos, firmai priklauso visa šalies vidaus rinka. Jei nebūtų vyriausybės reguliuojama, ji nustatytų monopolinę savo produkcijai kainą. Vykstant tarptautinei prekybai, monopolinės firmos produkcijos paklausa padidėja ir tada firma gali tiekti savo produkciją ne tik vidaus, bet ir pasaulinei rinkai. Tačiau firma nebetenka garantuotos vidaus rinkos, nes joje atsiranda pajėgūs konkurentai iš užsienio. Vadinas, užsienio prekyba pertvarko natūraliąją monopoliją, veikiančią vidaus rinkoje, į natūraliąją oligopoliją, veikiančią pasaulinėje rinkoje. Dėl to monopolinės firmos vykdoma vidaus rinkos kontrolė nutraukiama. Jos galimybės valdyti vidaus rinką sumažėja. Mažesnė, t. y. konkurencingesnė kaina pagerina išteklių pasiskirstymą ir kartu padidina efektyvumą (veiksmingumą). Padidėjusi konkurencija priverčia firmą mažinti išlaidas, kas lemia didesnį efektyvumą [4].
2. Pagamintų produktų gausa ir įvairovė. Užsienio prekyba sudaro sąlygas kiekvienos šalies gyventojams nusipirkti kitose šalyse pagamintų produktų, kurių gamyba šalies viduje brangiai kainuotų. Užsienio prekyba skatina gaminti naujus produktus. Nauda gaunama gaminant naujas prekes ne tik šalies viduje, bet ir užsienyje. Taigi, pagrindinė tarptautinės prekybos nauda –

didesnė prekių įvairovė tiek šalies vartotojams, tiek gamintojams, perkantiems pasaulinėje rinkoje žaliavas ir kitus gamybos išteklius [4].

3. Masto ekonomija (vidutinių gamybos kaštų sumažėjimas, kurį nulemia gamybos apimtys padidėjimas). Panaikinus muitus tarp ES šalių, gamintojas gali laisvai pardavinėti savo gaminius bet kurioje šalyje, priklausančioje ES. Tai leidžia ES firmoms gerokai padidinti gamybos apimtį. Ūkio šakose, kuriose reiškiasi masto ekonomija, didesnė gamybos apimtis lemia išlaidų mažėjimą, kas savo ruožtu leidžia pardavinėti prekes mažesnėmis kainomis. Masto ekonomijos nulemtas efektyvumo padidėjimas yra naudingas ne tik gaminančios šalies pirkėjams, bet ir kitų šalių, kuriose tos prekės gali būti realizuojamos be muitų, vartotojams.
4. Santykinis pranašumas (jei šalis kurią nors prekę ar paslaugą gali pagaminti santykinai pigiau negu jos prekybos partneriai, ji turi santykinį pranašumą). Jei minėtųjų užsienio prekybos naudos prielaidų nebūtų, vis tiek liktų svarus tradicinis argumentas ją plėtoti. Tai nauda, gaunama dėl santykinio pranašumo [4].

Tarptautinės prekybos pagrindas yra specializacija ir mainai. Todėl galima teigti, kad tarptautinė prekyba yra priemonė, padedanti šalims vystyti specializaciją, didinti savo išteklius, našumą ir tokiu būdu plėsti bendrą gamybos apimtį. [33] Tarptautinės prekybos nauda skatina šalių tarptautinius mainus. Kiekviena šalis specializuojasi gaminti tą produktą, kurio gamyboje turi absoliutų pranašumą.

Norint įvertinti ekonominės politikos poveikį Lietuvos ir Latvijos tarpusavio prekybai, tikslinga apžvelgti visas ekonominės politikos priemones, paveikančias tarptautinę prekybą. Eksportui įtaką darančių priemonių klasifikacija pateikiama 1 lentelėje.

1 lentelė „Eksportui įtaką darančios ekonominės politikos priemonės“

	Horizontalios	Sektorinės
Vidaus politikos	Mokesčių politika Darbo santykių reguliavimas Žemės naudojimo ir jos išsigijimo reguliavimas Įėjimo į rinką reguliavimas	Subsidijos remiamoms ekonomikos šakoms ar įmonėms (žemės ūkiui, didelę pridėtinę vertę kuriančioms šakoms) Klasterių skatinimas Investicijos į tyrimus ir plėtrą
Užsienio politikos	Muitų ir netarifinių kliūčių mažinimas derybose Pasaulio prekybos organizacijoje (PPO) Regioninių preferencinių prekybos susitarimų sudarymas Valstybės institucijų ir atstovybių užsienyje darbuotojų kvalifikacijos kėlimas	Eksportuotojų mokymas Metiniai apdovanojimai Sąlygų kreditams gauti gerinimas Informacijos apie užsienio rinkų reguliavimą kaupimas Dalyvavimo parodose rėmimas

Šaltinis: Evelina Meilienė, Vytautas Snieška, 2005 [13]

Anot E. Meilienės ir V. Snieškos, išanalizavus 1 lentelės duomenis galima teigti, jog iš visų ekonominės politikos priemonių, kuriomis galima paveikti Lietuvos įmonių eksportą, efektyviausios ir tikslingiausios yra horizontaliosios vidaus ekonominės politikos priemonės. Jas taikant sudaromos sąlygos ilgalaikiam konkurencingumui ir eksporto plėtrai [13]. Ekonominės politikos pokyčiai lėmė Baltijos šalių prekybos tendencijas, taigi toliau analizuojant prekybos kaitą svarbu apibrėžti, kokie

spendimai priimti ekonominėje politikoje labiausiai paveikė Lietuvos ir Latvijos prekybinius santykius.

1.3 Ekonominio pobūdžio sutartys tarp Lietuvos ir Latvijos, lėmusios tarpusavio prekybos retrospektyvą

Baltijos šalys – Lietuva ir Latvija – atgavo nepriklausomybę ir pradėjo ekonomines reformas tuo pačiu metu. Šios šalys savo istorine ir ekonomine patirtimi, žmonių mentalitetu ir bendrais tikslais yra labai panašios ir iš esmės pasaulio kontekste galėtų būti traktuojamos kaip vienas ekonominis regionas. Tačiau, nors ir būdamos daugeliu aspektų panašios, šios kaimyninės šalys skiriasi tuo, jog turi skirtingai susidariusią ūkio šakų struktūrą bei tų pačių tikslų siekia pasitelkdamos skirtingus ekonominius svertus.

1994 m. sudaryta laisvosios prekybos sutartis su Europos ekonomine bendrija, 1995 m. ją pakeitė asociacijos sutartis su Europos Sąjunga. 1995 m. pasirašius laisvosios prekybos sutartį su Europos laisvosios prekybos asociacija (*ELPA*) baigtas prekybinių santykių su Vakarų Europos šalimis reglamentavimas. Taip pat 1993 m. sudarytos Baltijos šalių laisvosios prekybos sutartys. Siekiant visiškai integruotis į pasaulio ir regionines prekybos sistemas ir atsižvelgiant į PPO reikalavimus, buvo tobulinami užsienio prekybos politikos nacionaliniai teisės aktai, su Europos Sąjungos teise buvo derinami kiti su prekyba susiję teisės aktai (sanitarinių ir fitosanitarinių reikalavimų, prekybos techninių kliūčių, Muitinės kodekso), priimami teisės aktai dėl naujų prekybos politikos priemonių (antidempingo, protekcinų priemonių ir kt.) taikymo. Taigi, svarbus 2001 metų gegužės 31 d. Lietuvos įstojimas į PPO, kuris skatino eksporto plėtrą, stiprino konkurenciją bei gerino verslo sąlygas.

Sudarytos laisvosios prekybos sutartys su Vidurio Europos šalimis: 1997 m. įsigaliojo sutartys su Lenkija, Slovėnija, Čekija, Slovakija, 1998 m. – su Turkija, 2000 m. – su Vengrija. Buvo plėtojama Baltijos šalių laisvosios prekybos erdvė: 1997 m. įsigaliojo laisvosios prekybos žemės ūkio produktais sutartis, 1998 m. – sutartis dėl netarifinių kliūčių prekyboje panaikinimo, sudaromos naujos ekonominio ir prekybinio bendradarbiavimo sutartys. 1998 m. pradėta tikrinti, ar Lietuvos teisės aktai atitinka Europos Sąjungos teisę išorinių ekonominių santykių srityje.

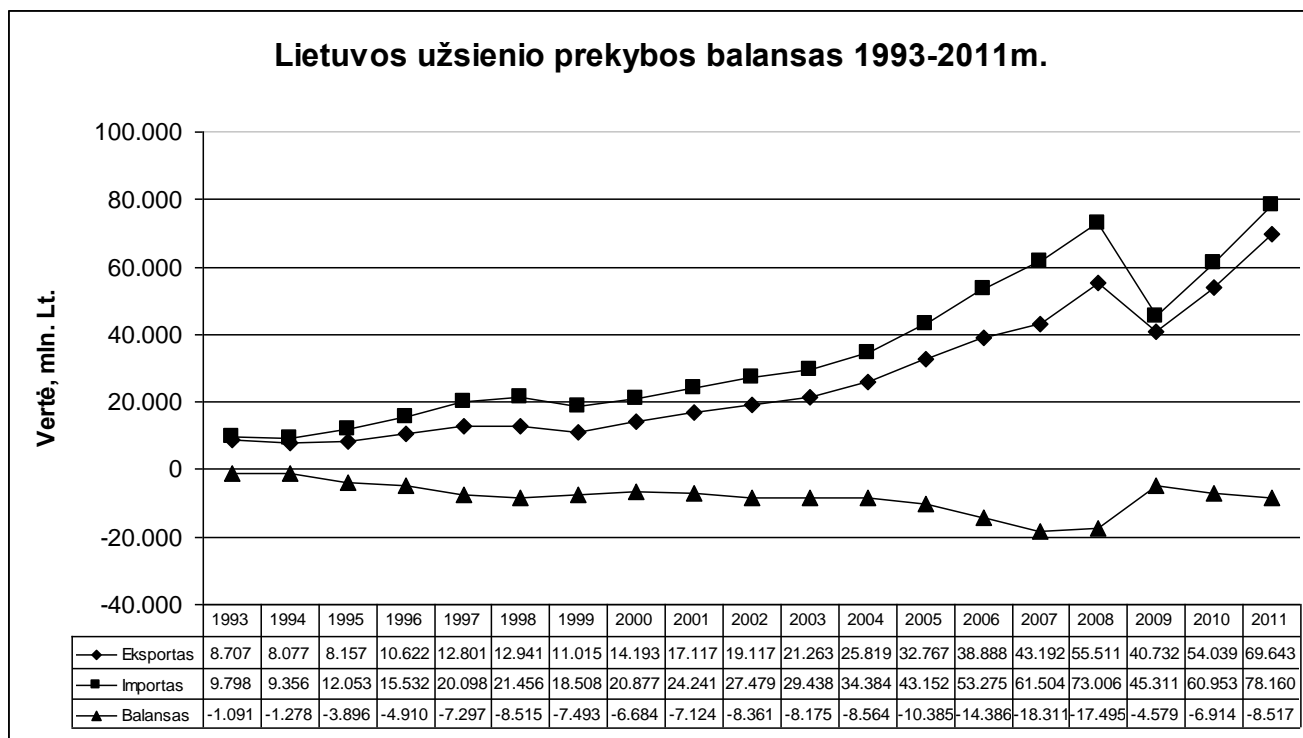
2004 m. Lietuva ir Latvija tapo Europos Sąjungos narėmis. Taigi, nuo tada Lietuvos ir Latvijos (kaip ir kitų Europos Sąjungos valstybių) prekybinį bei ekonominį bendradarbiavimą reglamentuoja stojimo į Europos Sąjungą sutartis, pasirašyta 2003 m. balandžio 16 d., ir kiti Europos Sąjungos teisės aktai. Bendradarbiaudama su trečiosiomis šalimis Lietuva vadovaujasi Europos Sąjungos prekyba su ja reglamentuojančiais teisės aktais, taip pat su Europos Sąjungos teise suderintomis dvišalėmis Lietuvos ir kitų šalių prekybinio bei ekonominio bendradarbiavimo sutartimis. Siekiant plėsti Lietuvos ir gretimų šalių atitinkamų institucijų bei verslininkų bendradarbiavimą, sukurtos Lietuvos ir

Baltarusijos, Lenkijos, Ukrainos, Rusijos, Rusijos federacijos Kaliningrado srities, Kazachijos dvišalės prekybinio ir ekonominio bendradarbiavimo komisijos.

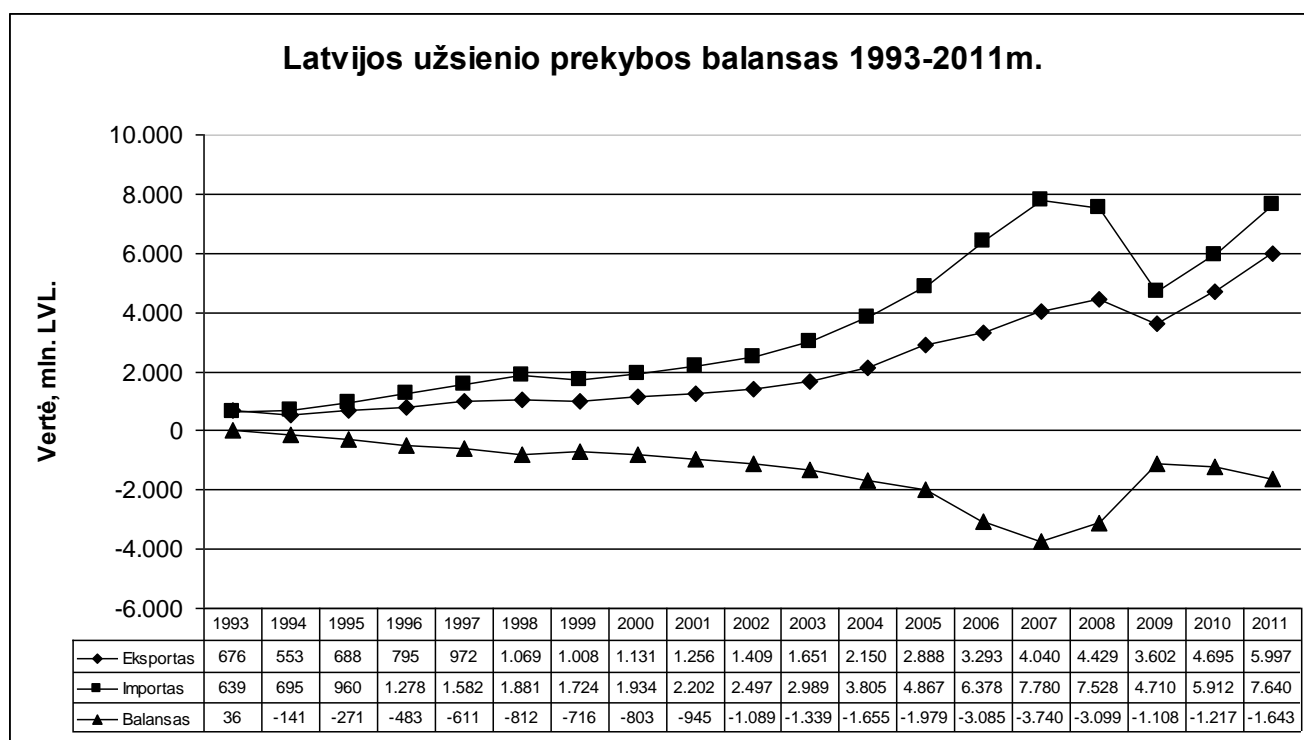
Visos dvišalės sutartys sudarytos tarp Lietuvos ir Latvijos Priede Nr.1.

Visos sudarytos sutartys, teisės aktai ir vykdoma ekonominė prekybos politika stipriai paveikė Lietuvos užsienio prekybą. Analizuojant Lietuvos importo ir eksporto tendencijas, būtina atsižvelgti į tuo metu vykusius pokyčius ir jų įtaką prekybai. Svarbu suvokti, kad visi pokyčiai vykstantys pasaulio ekonominėje, politinėje, geografinėje erdvėje labai stipriai veikia ir prekybą su kaimyninėmis šalimis.

Lietuvos užsienio prekybos pradžia galima laikyti prekybos liberalizavimą, kuris prasidėjo 1993 m., priėmus naują muitų tarifų įstatymą ir panaikinus kiekybinius eksporto apribojimus. Ribotam laikui buvo palikti eksporto muitai – tik kai kuriems vietiniams žaliavų produktams. Importui buvo nustatyti beveik vienodi ir santykinai nedideli muitai. Kartu pamažu buvo šalinami mokėjimų apribojimai. Daugelio netarifinių prekybos barjerų pašalinimas ir santykinai nedideli importo muitai prisidėjo prie spartaus užsienio prekybos apimtys didėjimo. [14, 36]

1 pav. "Lietuvos užsienio prekybos balansas 1993-2011m" sudaryta autorės (duomenys Lietuvos stat.dep.)

2 pav. "Latvijos užsienio prekybos balansas 1993-2011m" sudaryta autorės (duomenys Latvijos stat.dep.)

Tarp 1993 ir 2000 metų didžiausios užsienio prekybos apimtys buvo 1997-1998 metais (žr.lent.1). Tai buvo intensyvaus prekybinių ryšių plėtojimo su įvairiomis pasaulio šalimis rezultatas: 1995-1997 m. laikotarpiu Lietuva pasirašė pajamų ir kapitalo dvigubo apmokestinimo išvengimo sutartis, konvencijas su dauguma ES valstybių, JAV bei kaimyninėmis šalimis – iš viso su 24-iomis. Iki 1997 m. Lietuva daugiausiai prekiavo su NVS šalimis – apyvarta šiuo laikotarpiu sudarė vidutiniškai 44 proc. bendros užsienio apyvartos. Vis intensyviau augančius Lietuvos užsienio prekybos rodiklius neplanuotai sustabdė 1998 m. rugpjūčio mėn. įvykusi Rusijos krizė bei rublio devalvavimas. Lietuvos eksportas pradėjo sparčiai mažėti, nes daugelio šalies eksportuotojų produkcija tuo metu buvo orientuota į Rytų rinkas. Lietuvos įmonės susidūrė su sunkumais parduodamos savo gaminius NVS šalyse, buvo sustabdyti atsiskaitymai. Sutrikus išipareigojimų vykdymui, nemažai Lietuvos eksportuotojų bei importuotojų atsidūrė sudėtingoje situacijoje, kuri ne tik pablogino bendrus Lietuvos užsienio prekybos rodiklius (lyginant su 1998 m., 1999 m. eksportas sumažėjo 15 proc., importas – 14 proc.) bet ir lėmė gausų įmonių bankrotą, padidėjusį nedarbą šalyje. [šaltinis]

Analizuojant importo ir eksporto dinamiką, akivaizdžiai matoma, kad importo apimtis nuolat mažesnė už eksporto apimtį, o tai lemia neigiamą prekybos balansą. Galime išskirti šias neigiamo balanso priežastis:

- Tam tikrų sričių nepajėgumas aprūpinti rinkos arba visiškai nebuvimas tų sričių, kurių prekes importuojame;
- Susilpnėjimas pramonės šakų, kurios buvo stiprios Lietuvai atgavus nepriklausomybę;

- Importuojamų žaliavų (metalo rūdžių, kitų naudingų iškasenų) Lietuvos teritorijoje nebuvimas;
- Vietoje gaminamos prekės kur kas brangesnės už importuojamas;
- Inovacijų stoka.

Grafike matome, jog importas išaugo beveik 5 kartus lyginant su pradiniu laikotarpiu, tačiau jo augimas nebuvo pastovus, 1999 metais jis buvo sumažėjęs lyginant su ankstesniais metais. Tai galėjo nulemti valstybės politika importo atžvilgiu, prekių paklausos kritimas, naujovių nebuvimas.

Lietuvos įmonių reakcija į šiuos pasikeitimus buvo išreikšta reikalavimu, kad valstybė sustiprintų vidaus rinkos apsaugą ir tokiu būdu sušvelnintų prisitaikymo spaudimą. Dalis įmonių pasinaudojo šia galimybe, kad dar labiau padidintų apsaugos nuo importuojamų prekių konkurencijos lygį. Lietuvos Vyriausybė atsakė priimdama nutarimą, kuriuo nustatė keliolika apsaugos priemonių ir Ūkio ministerijoje įsteigė Krizių stebėjimo centrą. 1998 m. rugsėjo 17 d. priimtas nutarimas „Dėl laikinų priemonių Lietuvos prekių eksportui palengvinti, vidaus rinkai apsaugoti ir Lietuvos įmonių padėčiai joje sustiprinti“. Šios priemonės apėmė mokesčių lengvatas vietos įmonėms, garantijų teikimą, prekybos apsaugos priemones (importo muitų padidinimą žemės ūkio ir maisto prekėms, netarifinius barjerus, tokius kaip muitinės įvertinimas, gaminių kokybės standartai, privalomas sertifikavimas, antidempingo ir kompensacinės priemonės), diskriminacinę politiką vidaus rinkoje užsienio įmonių atžvilgiu (preferencinės valstybinių pirkimų taisyklės). [36]

Lietuvos užsienio prekyba vėl pagyvėjo ir priartėjo prie 1997-1998m. lygio tik 2000 m. Ši teigiama pokytį lėmė Lietuvos gamintojų persiorientavimas į Vakarų šalių vartotojus. Autorių nuomone, tokius jų veiksmus nulėmė būtinybė išgyventi žlugus Rusijos rinkoms, kita nuomonė yra, kad įtaką darė ir šalies užsienio politika – vyko intensyvios derybos su Pasauline Prekybos Organizacija, Lietuva buvo pakviesta derėtis dėl narystės ES. Norėdama tapti šios organizacijos nare, Lietuva pradėjo keisti tarifinių ir netarifinių prekybos barjerų taikymo tvarką, tokiu būdu šalis tapo patrauklesnė užsienio partneriams. [36,54]

Lyginant su 1996 ar 1997 m., 2000 m. pasikeitė pagrindinės šalys partnerės – pastaraisiais metais ja tapo ES. Šiuo metu tiek eksportas, tiek importas iš ES sudaro daugiau nei pusę Lietuvos užsienio prekybos. Vien tik prekyba su Vokietija sudaro apie trečdalį. Lietuvos užsienio prekybos intensyvėjimą teigiamai paveikė ir laisvosios prekybos sutarčių su užsienio valstybėmis sudarymas. Iki 2001 m. Lietuva yra sudariusi laisvosios prekybos sutartis su 28 šalimis. [36,54]

Integracija į ES ir narystės joje perspektyva tapo lemiamu veiksmu, paskatinusiu trišalių susitarimų, liberalizavusių prekybą tarp Baltijos šalių, sudarymą ir dvišalių susitarimų su dauguma CELPA (Centrinės Europos Laisvosios Prekybos Asociacija) narių pasirašymą. ES šiuo metu jau tapo didžiausia Lietuvos ir Latvijos prekybos partnere, kuriai tenka daugiau nei pusė Lietuvos ir Latvijos eksporto ir importo.

Apibendrinant galima teigti, kad tarptautinė prekyba atveria duris Lietuvai į užsienio rinkas, galimybes ne tik eksportuoti lietuvišką produkciją, bet ir pažinti užsienio kultūras bei pomėgius. Išanalizavus tarptautinės ekonomikos santykių teorijų esmines nuostatas, pastebėta, kad keičiasi teorinis požiūris į eksporto efektyvumo reikšmę. Tačiau nė viena teorija nepaaiškina visų realiai egzistuojančių prekybos tipų, tik išreiškia teorinį požiūrį į susidariusias tarptautinės prekybos problemas. Tarptautinių prekybos teorijų reikšmė yra ta, kad jos padeda išsiaiškinti rinkoje konkurencingą produktą ir padeda suprasti valstybės vykdomos prekybos politikos formas.

1.4 Lietuvos ir Latvijos konkurencingumo palyginimas – stipriųjų ir silpnųjų pusių vertinimas

Globalizacijos ir internacionalizacijos procesai keičia verslo aplinką kiekvienoje šalyje, išskeldami daugybę naujų problemų ir klausimų. Vienas iš klausimų yra tarptautinės prekybos kaip konkurencingumo veiksnio valstybės lygiu problema, jo teorinis ir praktinis pagrindimas. Didėjant galimybėms įeiti į naujas prekių, išteklių, technologijų rinkas, verslas visose veiklos srityse susiduria su vis didėjančia konkurencija, peržengiančia nacionalines ribas ir tampančia tarptautine. [8,54] Globaliu lygiu gamintojų sugebėjimas konkuruoti priklauso ne tik nuo atskiros įmonės veiklos kokybinių rezultatų, bet ir nuo valstybės vykdomos ekonominės politikos. Kai kurie ekonomistai teigia, kad valstybės, panašiai kaip firmos, konkuruoja tarptautinėje rinkoje (*Reijan, Hinrikus, Ivanov, 2000; Judanov, 1998*). Pagal šią teoriją, valstybės, neatsižvelgiančios į išorinio pasaulio poveikį jos produktyvumui ar technologijoms, galiausiai susidurs su ekonomine krize, panašiai kaip kad firmos, kurios negali gerokai sumažinti savo gamybos kaštų, palyginant su konkurentais, arba atsilieka nuo jų technologijų požiūriu, patiria bankrotą. Kitų autorių (*Camagni, 2002*) nuomone, valstybės negali konkuruoti tarpusavyje, tad konkurencingumo terminas netaikytinas. Reikia pripažinti, kad praktiškai kiekviena valstybė suinteresuota sukurti palankias sąlygas, siekdama pritraukti užsienio investicijas, o užsienio prekyba yra vienas iš veiksnių, didinančių šalies konkurencingumą.[7,37,27]

Šalies konkurencingumas yra viena svarbiausių sėkmingos ūkio raidos sudedamųjų dalių. Aukštas šalies konkurencingumo lygis rodo, kad šalis sugeba siekti sparčių ūkio augimo tempų ir juos išlaikyti, užtikrindama aukštus gyvenimo standartus ir kartu konkuruodama tarptautinėje rinkoje. Dažniausiai ūkio konkurencingumo sąvoka yra siejama su šalies patrauklumu tiesioginėms užsienio investicijoms, eksporto galimybėmis užsienio rinkose ir mokesčių tarifais. Tačiau šalies konkurencingumas yra itin plati sąvoka, apimanti daugybę skirtingų rodiklių – nuo bendros ekonomikos augimo tempų, infrastruktūros kokybės ir pakankamumo iki teismų sistemos efektyvumo bei procedūrų, reikalingų verslui pradėti, skaičiaus. Pastaruoju metu valstybės skiria vis daugiau dėmesio šalies konkurencingumui užsienio rinkose didinti ir verslo sąlygoms gerinti. Bendrajam šalies konkurencingumui vertinti yra atliekami įvairūs tarptautiniai lyginamieji tyrimai. [25]

Nemažai užsienio mokslininkų, savo darbuose nagrinėjančių šalies konkurencingumo problematiką (*Krugman 1996; Reinert 1998; Reiljan 2000; Cho 2002; Garelli 2006; Berger 2008*), atskleidžia sampratą raišdami, jų manymu, didžiausią įtaką dariusias teorijas ir mokyklas. Lietuvoje, kaip ir kitose Vidurio bei Rytų Europos šalyse, besirengiančiose narystei Europos Sąjungoje, konkurencingumo tema pradėta domėtis 1993 m., kai į paskelbtą „Kopenhagos kriterijų“ sąrašą įtrauktas Europos Sąjungos nare ketinančios tapti šalies „gebėjimas atlaikyti vidaus rinkos konkurencinį spaudimą“ (*angl. Commission... 1997*). Įstojusi į Europos Sąjungą Lietuva, aktyviai dalyvaudama siekiant svarbiausio Europos Sąjungos tikslo Valstybės ilgalaikėje raidos strategijoje bei Nacionalinėje Lisabonos strategijos įgyvendinimo programoje, numatė konkurencingumo stiprinimo priemones. Nuolatinį domėjimąsi šalies konkurencingumu šiandien skatina ir įvairių organizacijų atliekami šalių konkurencingumo vertinimai. Vertinimus atlieka tokios organizacijos, kaip Pasaulio bankas (*angl. The World Bank*), Pasaulio ekonomikos forumas (*angl. World Economic Forum*), Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (*angl. Organisation for Economic Co-operation and Development*), Tarptautinis vadybos plėtros institutas (*angl. International Institute for Management Development*), Pramonės politikos studijų institutas (*angl. The Institute for Industrial Policy Studies*) ir kitos tarptautinės organizacijos bei privačios kompanijos. Tačiau pateikiamų vertinimų rezultatai paprastai nesutampa, nes atskiros organizacijos nevienodai apibrėžia šalies konkurencingumą ir taiko skirtingas jo vertinimo metodikas [16].

Didelio susidomėjimo šalies konkurencingumu priežastys susijusios su globalizacijos ir ekonominės integracijos procesais. Europoje konkurencingumu susirūpinta, kai pastebėta, kad Senojo žemyno ekonominės bendrijos šalys nepajėgia modernizuoti savo ekonomikos ir pasivyti Amerikos. Ilgainiui tapimas konkurencingiausia ir dinamiškiausia žinių pagrindu kylančia ekonomika pasaulyje tapo Europos Sąjungos pagrindiniu tikslu. Kiek vėliau negu Europoje, Amerikoje taip pat buvo susirūpinta nacionaliniu konkurencingumu, o to priežastis – spartus ir sėkmingas Japonijos ekonomikos augimas. Lietuva ir kitos Vidurio bei Rytų Europos šalys, besirengiančiose narystei Europos Sąjungoje, konkurencingumo tema susidomėjo po to, kai buvo iškelta sąlyga, kad Sąjungos nare ketinančios tapti šalys turi gebėti atlaikyti vidaus rinkos konkurencinį spaudimą. Įvairių organizacijų gausiai atliekami šalių konkurencingumo vertinimai šiandien dar labiau kelia susidomėjimą šalies konkurencingumu, o skirtingi jų vertinimų rezultatai masina diskusijas apie šio reiškinio tikrąją reikšmę. Mokslinės literatūros analizė atskleidė tris požiūrius, skirtingai aiškinančius šalies konkurencingumą tam tikrais laikotarpiais:

- a) XVI–XVIII a. pr. merkantilistai palaikė protekcionistinę politiką – eksporto skatinimą ir importo ribojimą, siekiant palaikyti nuolatinį prekybos balanso perteklių. Šalies konkurencingumas buvo vertinamas atsižvelgiant į prekybos apimtį ir jos ekonominę naudą;

- b) XVIII–XX a. pr. klasikinės ekonomikos atstovai prieštaravo prieš bet kokius užsienio prekybos suvaržymus ir teigė, kad prekybos laisvė naudinga visų visuomenės narių interesams. Šalies konkurencingumas buvo vertinamas produkcijos gamybos sąnaudomis;
- c) XX–XXI a. suabejota lemiamą gamybos sąnaudų reikšmę ir pradėta ieškoti kitų ekonominę plėtrą lemiančių veiksnių. Šalies konkurencingumas tapatinamas su tokiais plėtojama ištekliais, kaip vadyba, inovacijos, žinios, o konkurencinga šalimi laikoma ta, kuri užtikrina savo gyventojams gyvenimo gerovę.

Nuo XVI a., kai gyventojai buvo suvokiami kaip vienas iš veiksnių, užtikrinančių šalies turtingumą, situacija stipriai pasikeitė ir XX a. jie bei jų gerovė tapo svarbiausiu kiekvienos šalies tikslu. Remiantis įvairiomis autorių interpretacijomis, pagrindiniai šalies konkurencingumą apibūdinantys aspektai yra: socialinė gerovė/aukšti gyvenimo standartai, užimtumas, produktyvumas, prekyba, patrauklumas, tikslai, politika, lankstumas, plėtra.

Iš daugybės bandymų apibrėžti šalies konkurencingumą matyti, kad vienas iš svarbiausių minimų aspektų netgi įvardijamas kaip svarbiausias tikslas (*Kovačič 2007*), yra socialinė gerovė arba kitaip – aukšti gyvenimo standartai. [16,9,15,17,46]

Baltijos šalys padarė didžiulę pažangą konkurencingumo gerinimo srityje, per mažiau nei du dešimtmečius šalių ekonomikoje įvyko fundamentalių permainų: centralizuotą planinį valdymą pakeitė laisvos rinkos principais grįsti santykiai, daugumą ūkio sektorių užvaldė privatus kapitalas, buvo įgyvendintos būtiniausios reformos, patrauklios verslo sąlygų terpės formavimui. Pereinamuoju laikotarpiu konkurencingumas ir verslo sąlygos Lietuvoje ir Latvijoje pastebimai gerėjo. Tačiau ūkiui įžengus į pakilimo stadiją, pažanga šioje srityje pradėjo lėtėti, o pastaraisiais metais atskirų konkurencingumo kategorijų vertinimas smarkiai pablogėjo. Be to, Baltijos šalys turi palyginti mažai erdvės verslui ir ekonomikai skatinti pasaulio recesijos laikotarpiu. Neigiamų pokyčių mastas buvo didesnis nei tikėtasi, o prasidėjus pasaulio ekonomikos sąstingiai smuko pagrindinės eksporto rinkos. Delsiamos reformos situacijos taip pat nepagerino ir Baltijos šalių ekonomikos gavo dvigubą smūgį. Dėl trumparegiškos fiskalinės politikos šalims iškilo gilios recesijos ir netgi bankroto grėsmė.

Konkurencingumo tyrimai parodė, kad Lietuva ir Latvija turi mažai išskirtinių savybių, galinčių pritraukti investuotojų dėmesį. Šios šalys taip pat pasižymi gana aukštomis sąnaudomis verslui pradėti ir nutraukti, kas dar labiau sumažina ekonominį aktyvumą. Todėl Baltijos šalims nereikia puoselėti vilčių, kad ekonomikos atsigaus be didesnių pastangų. Siekiant atstatyti tarptautinį konkurencingumą teks neatidėliojant šalinti susikaupusias biurokratinės kliūtis ir gerinti makroekonominę aplinką. [25]

Siekdamas įvertinti šalių išsivystymo lygį ir konkurencingumą, Pasaulio ekonomikos forumas kasmet atlieka pasaulio šalių konkurencingumo tyrimą, kuriame dalyvauja daugiau nei šimtas valstybių (2011 m. – 142, 2010 m. – 139). Lietuva šiame tyrime dalyvauja nuo 2001 metų. 2011 m. konkurencingumo tyrimo duomenimis, trečius metus lydere pagal bendrąjį konkurencingumo indeksą

(toliau – BKI) išlieka Šveicarija, 2009 m. aplenkusi daug metų pirmavusią JAV, kuri 2011 m. buvo penkta. Lietuva pagal BKI iš 47 vietos pakilo į 44, Estija liko tame pačiame lygyje kaip ir 2010 m. (33), o Latvija, nuo 2006 m. smukusi, 2011 m. pakilo šešiais laipteliais ir dabar užima 64 vietą (žr.lentelė Nr.2).

2 lentelė „Bendrasis Lietuvos ir Latvijos konkurencingumo indeksas“

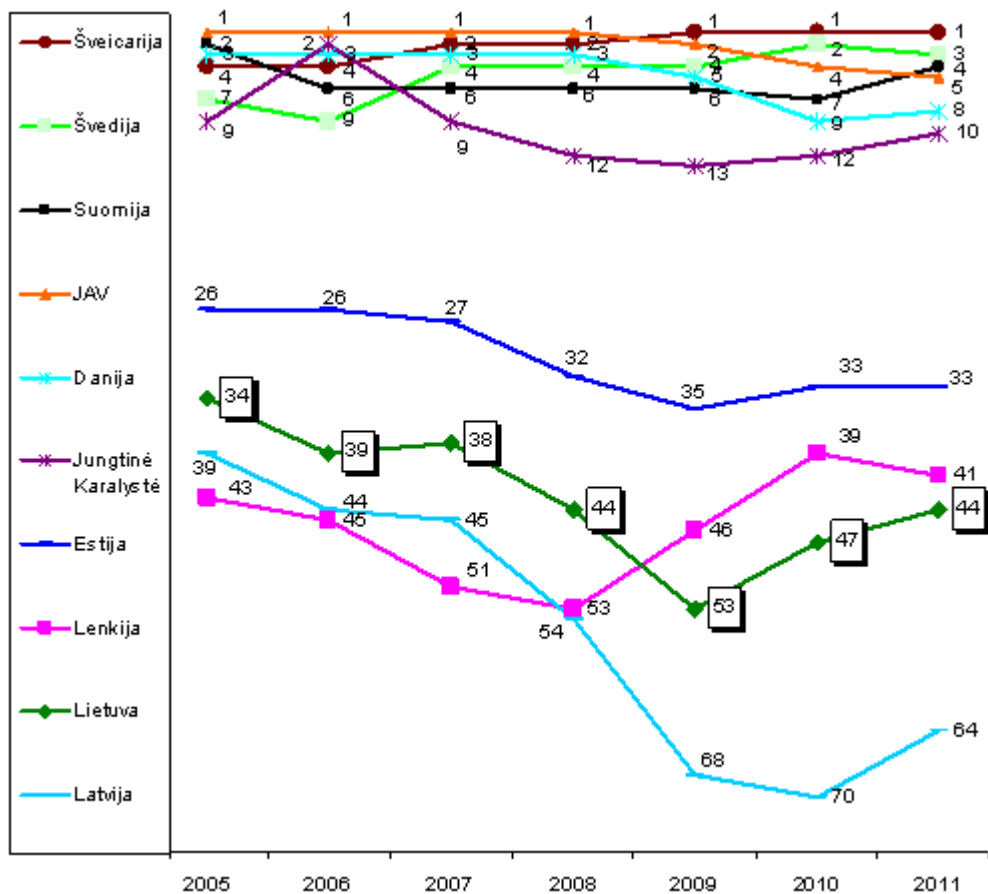
Bendrasis konkurencingumo indeksas (BKI)	Lietuva (iš 142)	Lietuva	Latvija (iš 142)	Latvija
BKI 2011-2012	44	4,4	64	4,2
BKI 2010-2011	47	4,4	70	4,1
BKI 2009-2010	53	4,3	68	4,1
Pagrindinių reikalavimų subindeksas (LT 34,9%, LV 35,8%)	49	4,8	66	4,6
Institucijos	62	3,9	66	3,9
Infrastruktūra	43	4,6	61	4,1
Makroekonominė aplinka	73	4,7	93	4,5
Sveikata ir pradinis išsilavinimas	46	6	49	5,9
Našumą skatinančių veiksnių subindeksas (LT 50%, LV 50%)	48	4,3	54	4,2
Aukštasis išsilavinimas ir parengimas	26	5,1	34	4,8
Prekių ir paslaugų rinkos veiksmingumas	64	4,3	60	4,3
Darbo rinkos veiksmingumas	54	4,5	47	4,6
Finansų rinkos plėtra	89	3,9	60	4,2
Technologinis pasiruošimas	34	4,7	46	4,3
Rinkos dydis	79	3,5	95	3
Inovatyvumo ir verslo lankstumo (s sofistikacijos) subindeksas (LT 15,1%, LV 14,2%)	50	3,8	64	3,5
Verslo lankstumas	54	4,1	71	3,8
Inovatyvumas	48	3,4	59	3,2

Šaltinis: sudaryta pagal pasaulio konkurencingumo tyrimo duomenis[53]

Pagal pagrindinių reikalavimų subindeksą, įvertinantį šalies institucinę aplinką, infrastruktūrą, makroekonomiką, sveikatą ir pradinį išsilavinimą, Lietuva pakilo iš 52 į 49, Latvija nukrito iš 71 į 66 vietą. Lietuvoje geriausiai įvertintos infrastruktūros (43 vieta 2011 m. ir 2010 m.) ir sveikatos bei pradinio išsilavinimo sritys (46 – 2011 m. ir 52 – 2010 m.), prasčiausiai – makroekonominė (73 – 2011 m. ir 71 – 2010 m.) bei institucinė aplinka (62 – 2011 m. ir 60 – 2010 m.).

Pagal našumą skatinančių veiksnių subindeksą, aprėpiantį aukštojo išsilavinimo ir profesinio mokymo, prekių ir darbo rinkos našumo, finansų rinkos plėtros, technologinės parengties, rinkos dydžio vertinimus, Lietuva pakilo vienu laipteliu – iš 49 į 48, o Latvija – devyniais – iš 63 į 54 vietą. Kaip ir 2010 metais, gerai vertinama Lietuvos aukštojo išsilavinimo ir profesinio mokymo sritis – 26

vieta (2010 m. – 25) ir technologinė parengtis – 34 vieta (2010 m. – 33). Prasčiausiai vertinama Lietuvos finansų rinkos plėtra – 89 vieta (kaip ir 2010 m.) – ir rinkos dydis – 79 vieta (2010 m. – 77). Pagal inovacijų ir verslo lankstumą (s sofistikaciją) Lietuva iš 48 vietos nusileido į 50. Latvija pakilo net trylika laiptelių ir užėmė 64 vietą (2010 m. – 77) Lietuva prastai vertinama pagal apmokestinimo mastą ir poveikį (124), valstybės biudžeto subalansavimą (123), valdžios reguliavimo našta (111), rinkos dydį (108), valdžios sektoriaus išlaidavimą (104), oro transporto infrastruktūros kokybę (109), paskolų prieinamumą (114), antimonopolinės politikos veiksmingumą (111), protų nutekėjimą (117), visuomenės pasitikėjimą politikais (110), įdarbinimo ir atleidimo iš darbo praktiką (107), klasterių išvystymo lygį (114), oro linijų keleivių vietų, tenkančių vienam kilometrui, skaičių (104), rizikos kapitalo prieinamumą (101), valdžios sektoriaus apsirūpinimą pažangiomis technologijomis (96).

3 pav. „Lietuvos, Latvijos ir kai kurių pasaulio šalių reitingo pagal BKI kitimas 2005–2011 m.“

Remiantis „Versli Lietuva“ 2011 metų spalio mėn. atliktos Lietuvos įmonių konkurencingumo analizės rezultatais, pastebima ryški tendencija, jog dauguma pagal įvairių veiklos rodiklių reikšmes pirmaujančių Lietuvos įmonių pasižymi stipria orientacija į eksportą. Tarp įmonių veiklos rezultatų ir eksporto egzistuoja abipusis ryšys:

- Įmonių veiklos tobulinimas didina įmonės konkurencingumą eksporto rinkose;
- Iš kitos pusės, eksporto veikla sudaro įmonėms prielaidas perimti gerąją praktiką iš užsienio partnerių, skatina atvirumą naujovėms ir tolimesnį įmonės veiklos tobulinimą.

Taip pat, vertinant visus rodiklius, pastebimi dideli skirtumai tarp to paties sektoriaus, tą pačią veiklą vykdančių Lietuvos įmonių. Lietuvoje savo sektoriuje pirmaujančios įmonės pagal veiklos rodiklių reikšmes lenkia ir panašią veiklą vykdančias užsienio įmones. Tai rodo, jog visuose sektoriuose yra įmonių, gebančių sėkmingai vykdyti ir nuolat tobulinti savo veiklą ir būti konkurencingoms tiek Lietuvoje, tiek ir užsienyje, nepaisant struktūrinių konkurencingumą ribojančių veiksnių (sektorių ir valstybės lygiu). [29,30,31]

Atliktų konkurencingumo tyrumų rezultatai rodo, kad Lietuva ir Latvija turi potencialą našumą skatinančių veiksnių subindekse. Lietuvoje ir Latvijoje gerai vertinamos aukštojo išsilavinimo ir profesinio mokymo sritis ir technologinė parengtis, tai labai svarbūs rodikliai, kurie parodo, kad dvi mažos kaimyninės šalys gali vystyti prekybą ne tik darbui imlia, resursus ir energiją derinančia produkcija, bet ir tyrimams, plėtrai bei žmogiškajam kapitalui imlia produkcija. Viena didžiausių problemų šiame sektoriuje yra „protų nutekėjimas“, šis fenomenas pasauliniame kontekste jau daugiau nei keletą dešimtmečių yra politinių diskusijų ir mokslinių tyrinėjimų objektas. Šiam reiškiniui daug dėmesio skiria beveik visų Europos Sąjungos (ir ne tik) šalių sociologai, ekonomistai ir politikai. Kai kuriose šalyse teisinėmis, ekonominėmis ir politinėmis priemonėmis stengiamasi palengvinti aukščiausio lygio specialistų integraciją šių šalių darbo rinkose. Tiek Lietuvoje tiek Latvijoje šiam klausimui spręsti vis dar yra skiriama per mažai dėmesio, nors sukontroliavus šį procesą galėtų iš principo pasikeisti netgi šalių prekybinė struktūra.

2. SANTYKINIO PRANAŠUMO, PREKYBOS ŠAKOS VIDUJE IR GRAVITACIJOS MODELIO METODOLOGIJA

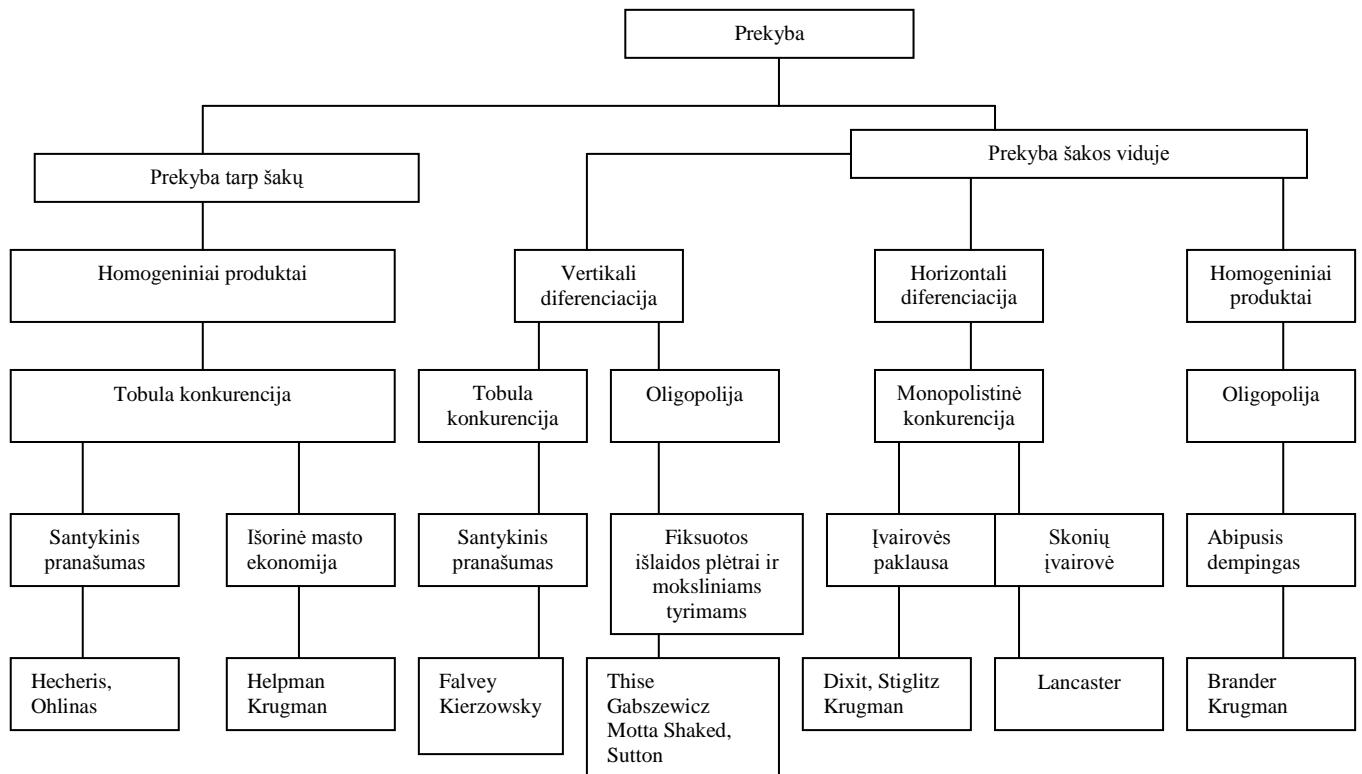
Šiandien tarptautinė prekyba yra dinamiškai besivystanti globalios ekonomikos dalis, kurios pastoviam augimui, vystymuisi įtaką darė šie veiksniai: tarptautinio darbo pasidalijimo augimas, produkto globalizacija ir internacionalizacija, tarptautinės prekybos liberalizacija (pasaulinės prekybos organizacijos (*PPO*) reguliavimas), transnacionalinis lenktyniavimas kuriant naujas ekonomikos šakas, įstatinio kapitalo atnaujinimas ir t.t.

Dėl padidėjusių tarptautinės prekybos mastų, tarptautinių kompanijų skverbimosi į naujas rinkas bei dėl šalių išsivystymo lygio panašėjimo tarptautinė prekyba vyksta tarp labiau panašių šalių. Šių šalių ekonominio išsivystymo lygis, gamybos veiksnių struktūra bei gyventojų perkamosios galios lygis paskutinius kelis dešimtmečius pastebimai panašėja, todėl prekiaujančios šalys mainosi ne tik panašiais, bet kartais ir visai identiškais produktais. Tokio tipo prekyba vadinasi pramonės šakos vidaus prekyba.

Tarptautinės prekybos intensyvumas šakos viduje priklauso nuo atskirų šalių rinkų glaudumo. Pavyzdžiui, ES šalys turi įvairių išteklių, jų rinkos glaudžiai susijusios. Šioms šalims santykinai mažiau svarbūs nuostoliai, informacijos ir muitų barjerai. Tarp ES šalių plačiai vyksta prekyba tos pačios šakos prekėmis. Tuo pačiu metu vykstančio eksporto ir importo tarp pramonės šakų atskleidimas (*vadinamas „prekyba šakos viduje“ angl. „intra-industry trade“*) tarp panašaus išsivystymo lygio šalių yra vienas iš svarbiausių atradimų tarptautinėje prekyboje nuo 1960 metų. Galima traktuoti, kad tai tarptautinės prekybos teorijos atsinaujinimo atspirties taškas. Iš esmės šis empirinis pagrindas palaiko tradicinių tarptautinės prekybos teorijų, paremtų sąlyginio pranašumo koncepcija, atmetimą. 1970-tųjų pabaigoje – 1980-tųjų pradžioje, remiantis trimis skiriamosiomis struktūromis, buvo sukurti nauji tarptautinės prekybos modeliai: monopolistinės konkurencijos modelis, pradėtas Spence-Dixit-Stiglitz (SDS) ir Lancaster, bei nedidelės rinkos struktūros. Kaip rezultatas atsirado nauja ortodoksija, apibrėžta kaip „naujas klasikinis požiūris“ (*angl. „new classical view“*). [22,11,19]

Prekybos šakos viduje modelių kūrimo pionieriai buvo Krugman (1979,1980), Lancaster (1980), Helpman (1981) ir Eaton kartu su Kierzkowski (1984). Visi šie modeliai buvo kuriami manant, kad produktai yra *horizontaliai diferencijuojami* – kai prekės yra puikūs pakaitalai vienas kitam, jų kokybė yra panaši, vartotojams yra svarbiausia produktų įvairovė. Tokių prekių kaina mažai skirsis, o abi šalys eksportuos didelę dalį savo produkcijos į kitą šalį bei beveik tiek pat importuos. Tokiu būdu vartotojai išlošia dėl didesnės pasirinkimo gausos, o tarptautinė prekyba praplečia rinką, padidina prekių įvairovę ir gaunama nauda iš masto ekonomijos. (Fontagné L., 2003). [22]

Horizontalios diferenciacijos pavyzdys būtų panašios klasės lengvieji automobiliai, kurių kainų skirtumas nėra didelis. Horizontalios diferenciacijos vidinė pramonės šakos prekyba leidžia panašioms šalims pasipelnyti iš masto ekonomijos specializuojantis „nišiniuose“ produktuose. Horizontali prekyba pramonės šakos produkcija buvo paašikinta masto ekonomija esant produkto diferencijavimui ir monopolistiniam lenktyniavimui. Horizontali prekyba šakos viduje padidėja, kai pagamintos prekės yra panašios kokybės ir prekyba vyksta tarp panašių šalių. Horizontali prekyba gal būti sunkiai paašikinama tradicinėmis teorijomis (žr. pav 4) (Bernatonytė D., Normantienė A., 2007) [22,12,10]

4pav., „Prekybos struktūra, produktų diferenciacija ir prekybą lemiantys veiksniai“

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal Horácio C. Faustino & Nuno C. Leitão

Vertikali diferenciacija – kai grupės prekės nėra puikūs pakaitalai ir dažniausiai skiriasi savo kokybe bei kaina. Tokia prekyba atsiranda tarp skirtingesnių šalių, kurios turi skirtingus gamybos veiksnus. Atsiradę ekonominiai skirtumai lemia specializaciją pramonės šakos viduje: viena šalis gamina prastesnės kokybės, bet pigesnius vienos grupės produktus, o kita šalis gamina aukštesnės kokybės tos pačios grupės produktus, tačiau – brangesnius. Prekyba vertikaliuos diferenciacijos prekėmis parodo šalių darbo pajėgumus, kapitalo našumą arba aukštus fiksuotus tyrimų ir plėtros kaštus. Tokiu būdu pačioje pramonės šakoje išsidiferencijuoja pigi darbo jėga, kuri dirba cechuose, ir kvalifikuotas personalas, kuris specializuosis tyrimuose bei pramonės šakos plėtroje.

Vertikali prekyba pramonės šakos produkcija yra paašikinta kaip vienalaikis eksportas ir importas skirtingos kokybės produktu. Nustatyta, kad vertikaliuos prekybos šakos viduje padidėja, kur daug didelių firmų gamina gausias įvairoves (Bernatonytė D., Normantienė A., 2007).

Vertikalios diferenciacijos modelius pristatė Falvey (1981), Shake dir Sutton (1984), Falvey ir Kierzkowski (1987) ir Flam su Helpman (1987).

Šiandien yra priimtina laikyti, kad vertikali prekyba šakos viduje yra paaiškinama tradicinėmis santykinio pranašumo teorijomis. Santykinai šalys, turinčios daugiau darbo išteklių, turi santykinį pranašumą darbui imliems produktams (žemesnės kokybės produkcija) ir santykiniai šalys, turinčios didesnius kapitalo išteklius, turi santykinį pranašumą produktų, kurie reikalauja didesnių kapitalo investicijų (aukštesnės kokybės produkcija), gamyboje. Taigi, remiantis santykinio pranašumo dėsniais, pirmosios valstybės daugiau eksportuos darbui imlius produktus, o kitos – produktus, reikalaujančius didesnių kapitalo investicijų.

Derinant šias abi produktų diferenciacijas į vieną netobulos konkurencijos modelį, kuriame vartotojai pirmiausia pasirinks produktą pagal prekių kokybę, o po to – pagal įmanomą įvairovę, prieinama prie tokios išvados: „skirtingos šalys labiau užsiims prekyba pramonės šakos viduje tarp vertikaliai diferencijuotų prekių, o panašios šalys (dydžiu, gamybos faktoriais ir pan.) – labiau tarp horizontaliai diferencijuotų prekių, kurių kokybė bus panaši“. Vienu ir kitu atveju vyksta pramonės šakos vidinė prekyba, todėl ją galima išmatuoti naudojant prekybos šakos viduje indeksą, kuris matuoja, kokio dydžio pramonės šakos vidaus prekyba vyrauja tarp šalių (Fontagné L., Freudenberg M., 1997)

2.1 Santykinio pranašumo vertinimo metodologiniai aspektai

Tyrimai parodė daugybę eksporto specializacijos matavimo priemonių, kurios yra naudojamos norint išstudijuoti šalies eksporto struktūrą ir eksportą sąlygojančius veiksniai, taip pat norint nustatyti pagrindą, kuriuo remiantis yra kuriamas santykinis pranašumas (Bernatonytė ir Normantienė, 2009). Santykinio pranašumo koncepcija yra plačiai naudojama modernioje ekonomikos literatūroje, siekiant įvertinti šalies prekybos ir specializacijos struktūrą tose produkcijos srityse, kurios turi santykinį pranašumą (Sabonienė, 2009). Atskleistojo santykinio pranašumo rodiklis parodo glaustesnį eksporto specializacijos vaizdą. Atskleistojo santykinio pranašumo koncepcija buvo pristatyta Liesner (1958), ištobulinta ir išpopuliarinta Bela Balassa ir yra žinoma kaip „Balassa indeksas“ (ang. *Balassa index*) (Balassa, 1965). Šis indeksas plačiai naudojamas norint identifikuoti silpnus ir stiprius šalies eksporto sektorius. Atskleistojo santykinio pranašumo (ang. *RCA – revealed comparative advantage*) rodiklis Balassa apibrėžiamas formule:

$$B_{ij} = (X_{ij} / X_i) / (X_{wj} / X_w), \quad (1)$$

X_{ij} - „i“ šalies eksportas „j“ sektoriuje;

X_i - bendras „i“ šalies eksportas;

X_{wj} - pasaulio eksportas „j“ sektoriuje;

X_w – bendras pasaulio eksportas. [1]

RCA indeksas skaičiuojamas naudojant struktūrinius užsienio prekybos rodiklius ir leidžia palyginti tam tikros prekės dalį visų prekių eksporte tiriamojoje šalyje su atitinkama jos dalimi tiriamojoje šalių grupėje (tiriamojoje bazėje). Didesnė už vienetą indekso reikšmė rodo, jog tam tikros prekės viso šalies eksporto dalis didesnė už atitinkamą jos dalį nagrinėjamoje šalių grupėje. Tai reiškia, kad šalis specializuojasi tos prekės eksporte ir turi santykinį pranašumą tiriamosios bazės atžvilgiu. Jeigu rodiklio reikšmė lygi vienetui, šalis turi neutralų santykinį pranašumą, reiškiantį, kad jos padėtis rinkose panaši į vidutinę padėtį tiriamojoje bazėje. Mažesnė už vienetą indekso reikšmė rodo prastesnę šalies padėtį.

Pagal Hinloopen (2001) apskaičiuotą indeksą, galima skirstyti į keturias grupes:

A klasė : $0 < \text{Balassa indeksas} \leq 1$

B klasė : $1 < \text{Balassa indeksas} \leq 2$

C klasė : $2 < \text{Balassa indeksas} \leq 4$

D klasė : $4 < \text{Balassa indeksas}$

Klasė A apima visus produktus arba sektorius, pagal kuriuos šalis neturi atskleistojo santykinio pranašumo, o likusios trys – B, C ir D klasės – produktus arba sektorius, susijusius su atskleistuoju santykinio pranašumu, apytiksliai padalintu į tris lygius: „silpnąjį santykinį pranašumą“ – klasė B, „vidutinįjį santykinį pranašumą“ – klasė C ir „stiprųjį santykinį pranašumą“ – klasė D. [33,49,50]

Reikia pridurti, kad mažesnėms už vienetą indekso reikšmėms žymėti kai kurie autoriai (pvz., Ferto, 2003; Crespo-Cuaresma, 2002) naudoja ne RCA, o RCD – atskleistojo santykinio nepranašumo (angl. – *Revealed Comparative Disadvantage*) santrumpą. [12,47]

Vollrath (1991) pasiūlė dar vieną atskleistojo santykinio pranašumo alternatyvą – tai prekybos pranašumo rodiklis (RTA). Jis skaičiuojamas kaip skirtumas tarp eksporto pranašumo rodiklio (RXA – angl. *relative export advantage*), kuris yra lygus Balassa indeksui (B) ir importo pranašumo rodiklio (RMA – angl. *relative import advantage*):

$$RTA = RXA - RMA, (2)$$

kur $RXA=B$;

$$RMA = (M_{ij} / M_{it}) / (M_{nj} / M_{nt}), (3)$$

M – importas.

Teigiama RTA reikšmė rodo santykinį prekybos pranašumą, o neigiama reikšmė – santykinį prekybos nepranašumą. Jeigu $RTA > 0$, tuomet santykinis pranašumas yra atskleistas, tai yra, sektoriuje, kuriame analizuojama šalis, ji yra konkurencingesnė prekybos požiūriu. RTA matuoja šalies tam tikrų prekių importą ir eksportą, lyginant juos su bendru importu ir eksportu. Imre Ferto klasifikavo RTA indeksą trimis kategorijomis: $RTA < 0$ priskirti produktų grupėms su santykinio prekybos nepranašumu.

RTA=0 priskirti toms produktų grupėms, kurios yra lūžio taške tarp santykinio pranašumo ir nepranašumo. RTA>0 priskirti toms produktų grupėms, kurios turi santykinį prekybos pranašumą (Ferto, 2008).

Vitunskienė ir Serva (2005) teigia, kad Balassa indekso klases galima naudoti skirtingiems tikslams, pavyzdžiui, Hinlopen (2001) – siekdami palyginti tam tikrų šalių santykinį pranašumą, ypač jo stabilumo ar dinamiškumo ilgu laikotarpiu skirtumus. Ferto (2003) šią klasifikaciją taiko kiekvienai šaliai atskirai, siekdami nustatyti jos atskleistojo santykinio pranašumo lygį tam tikrų produktų gamyboje arba tam tikruose sektoriuose, juos suskirstyti į rangus pagal stiprumą ir nustatyti RCA tendencijas – stabilumą arba dinamiškumą per ilgą laikotarpį [21].

Bela Balassa nurodė, kad ryški plėtra prekybos šakos viduje industrinėse šalyse gerokai palengvina prekybos liberalizavimo procesą. Prekybos pramonės šakos produkcija priežastys ir jos reikšmė bei nauda prekybai buvo daugelio tyrimų objektas. Daugelis atliktų tyrimų rodo, kad kuo labiau išsivysčiusios šalys, tuo labiau specializuota tarptautinės prekybos struktūra ir todėl didesnė dalis prekybos šakos viduje vyrauja bendroje tarptautinės prekybos apimtyje (Bernatonytė D., Normantienė A., 2007). Nepaisant vis didėjančios pramonės šakos vidaus prekybos reikšmės pasaulinėje ekonomikoje, vis dar nėra susiformavusios pakankamai pagrįstos ir išvystytos teorinės bazės, galinčios paaiškinti, kodėl dvi identiškios šalys prekiauja panašiais produktais, tenkinančiais tuos pačius vartotojų poreikius. Klasikinės tarptautinės prekybos teorijos, akcentuojančios prekybos atsiradimą dėl šalių santykinio pranašumo, šalių išskirtinumo bei unikalumo ar gamybos veiksmų skirtingumo, yra bejėgės paaiškinti pramonės šakos vidaus prekybos atsiradimą. Atvirkščiai, panašios šalys, kaip, pavyzdžiui Vokietija ir Prancūzija, yra didžiausios tarpusavio tarptautinės prekybos partnerės, importuojančios ir eksportuojančios panašius produktus viena kitai. Todėl yra vystomos moderniosios teorijos, pagrįstos monopolistine konkurencija bei masto ekonomija (augančiomis masto pajamomis), kurios pabrėžia, kad šalys, esančios netoli viena nuo kitos, prekiaus tarpusavyje panašiais produktais tuo intensyviau, kuo jos yra labiau panašios viena į kitą tiek ekonominio išsivystymo lygiu, tiek gyventojų vartojimo kultūra, tiek turimais ekonominiais bei geografiniais resursais (Ruffin J.R., 1999).

Prekybos šakos viduje priežastys ir jos reikšmė struktūriniam suregulavimui ir prekybos naudai buvo daugybės studijų tema. Tradicinės teorijos, tokios kaip santykiniai pranašumai ar naudos veiksniai, apibrėžia, kad skirtingų išteklių ar gamybos veiksmų šalys prekiaus viena su kita. Bet empiriniai tyrimai rodo, kad panašaus išsivystymo šalys šiomis dienomis tikrai prekiauja daugiau. Pagrįstas naujomis teorijomis, monopolistinis lenktyniavimas ir didėjančios apyvartos (pelnai) veda prekybos pramonės šakos produkcijos tarp šalių link, o senas santykinis pranašumas yra vis dar taikomas mažiau išsivysčiusioms šalims. Daugybėje studijų teigiama, kad labiau išsivysčiusių šalių ir labiau specializuotos prekybos struktūros priveda prie didesnės prekybos šakos viduje. [12,47]

2.2 Prekybos šakos viduje ir prekybos tarp šakų vertinimo metodologija

Kur kas aiškesnis ir patobulintas prekybos pramonės šakos produkcija indeksas buvo sukurtas Grubel ir Lloyd (1975), kurie, išanalizavę prekybą tarp OECD šalių, nustatė, kad pramonės šakos vidinės prekybos lygis gali būti apskaičiuojamas taip:

$$IIT_{i,AB} \left[\frac{(X_i + M_i) - |X_i - M_i|}{(X_i + M_i)} \right] \xrightarrow{\text{arba}} IIT_{i,AB} = \left[1 - \frac{\sum_i |X_i - M_i|}{\sum_i (X_i + M_i)} \right] \quad (4)$$

kur i – tam tikra nagrinėjama produktų, kuriais yra prekiaujama tarp šalių A ir B, klasė.

IIT_i – prekybos pramonės šakos viduje produkcija indeksas i šakai;

X_i – i šakos eksportas;

M_i – i šakos importas;

$X_i + M_i$ – bendra prekybos vertė;

$X_i - M_i$ – i šakos prekybos balansas.

Kuo IIT_i reikšmė yra arčiau 1, tuo svarbesnė yra prekyba šakos viduje, ir atvirkščiai, kuo arčiau IIT_i yra 0, tuo svarbesnė yra prekyba tarp šakų. Jeigu X_i arba M_i yra lygūs 0, tuomet prekybos tarp šakų visai nėra ir IIT_i indeksas yra lygus 0, o tai reiškia, kad šalis tik eksportuoja arba importuoja nagrinėjamos šakos produkciją, nėra jokios pramonės šakos vidinės prekybos tarp šalių A ir B. Tuomet jos specializuojasi savo gaminamoje produkcijoje ir yra arba tam tikros produkto grupės grynosios importuotojos, arba grynosios eksportuotojos. Kai IIT_i yra lygus 1, tuomet vyksta abipusė prekyba: šalis eksportuoja tiek pat, kiek ir importuoja. Apibendrinant, kuo arčiau IIT_i vertė yra prie 1, tuo didesnė svarba prekybos šakos viduje. Toks indeksas neparodo, kuria kryptimi tos prekės keliauja, o tik konstatuoja apie tų prekių prekybos persidengimo lygį tarp dviejų šalių.

Grubel ir Lloyd prekybos šakos viduje indeksas rodo šakos specializacijos lygį, todėl padeda įvertinti sugebėjimą konkuruoti atviros rinkos sąlygomis. Literatūra, analizuojanti prekybos šakos viduje teoriją, iškelia horizontalios ir vertikalios prekybos diferencijavimo svarbą. Horizontali prekyba šakos viduje ($HIIT$) vyksta tarp diferencijuotų produktų, neatsižvelgiant į jų kokybę. Vertikali prekyba šakos viduje ($VIIT$) vyksta produktais, kurie yra charakterizuojami skirtinga kokybe. Horizontali prekyba šakos viduje ($HIIT$) labiau aktuali vykdant prekybą tarp išsivysčiusių šalių su panašiomis pajamomis vienam gyventojui, o vertikali prekyba šakos viduje svarbesnė vykdant prekybą tarp nelygių prekybos partnerių, kurių skirtingas pajamų lygis. (Greenway et al. (1994) and Athurupane (1999)).

Pagrindinė priežastis vieneto vertės naudojimo kaip kokybės indikatorius, naudojant absoliutinę informaciją, yra ta, kad produktai, skirti parduoti aukštesne kaina, turi būti aukštesnės kokybės negu produktai parduodami pigiau. Kaip teikia Stiglitz (1987), kainos atspindės prekės kokybę, bet be absoliutinės informacijos.

Atskiriant bendrą IIT į horizontalią IIT ($HIIT$) ir vertikalią IIT ($VIIT$) naudojami tokie skaičiavimai:

$$IIT_i = HIIT_i + VIIT_i \quad (5)$$

kur $HIIT_i$ formulėje (5) produktams (k) šalyje i importo (UV_{ki}^m) ir eksporto (UV_{ki}^x) vieneto vertė tam tikram dispersijos faktoriui (α) tenkina šias sąlygas:

$$1 - \alpha \leq \frac{UV_{ki}^x}{UV_{ki}^m} \leq 1 + \alpha \quad (6)$$

ir $VIIT_i$ formulėje (6) produktams (k) šalyje i kur,

$$\frac{UV_{ki}^x}{UV_{ki}^m} < 1 - \alpha \quad (7) \quad \text{arba} \quad \frac{UV_{ki}^x}{UV_{ki}^m} > 1 + \alpha \quad (8)$$

kur $\alpha=0,15$. Paprastai prekybos srautai yra apibūdinami kaip horizontaliai diferencijuoti, jeigu eksporto vieneto vertė (*angl. „unit value“*) susijusi su importo vieneto verte mažiau negu 15%. Jeigu vieneto vertė yra už šio diapazono, produktai yra laikomi vertikaliai diferencijuojami. Laikomasi prielaidos, kad transportas ir kitos krovinių vežimo išlaidos nesukels importo ir eksporto vieneto vertės skirtumo daugiau negu nematytas procentas.

Prekybai pramonės viduje poveikį daro šie veiksniai:

- Vartotojų skonių, poreikių skirtumai. Vartotojai mėgsta įvairaus asortimento prekes. Pvz., dalis vyrų renkasi tik vokišką alų, dalis – tik čekišką, o dar dalis – latvišką;
- Ekonomija dėl gamybos masto. Užuoat gaminus mažai kiekvienos rūšies prekių įvairiose šakose, kiekvienai šaliai naudingiau specializuotis gaminti tam tikras prekes;
- „Pereinanti“ paklausa. Remiantis *Stafan Linder* teorija, šalys eksportuoja tas pramonines prekes, kurios turi paklausą vidaus rinkoje. Kadangi beveik vienodų pajamų lygio šalių gyventojai turi panašių polinkių, skonių, prioritetų, kiekvienai šaliai lengviau eksportuoti tas prekes, kurių gamyboje ir prekyboje vidaus rinkoje sukauptas didžiausias patyrimas.
- Transportavimo kaštai. Specializuojant tam tikrų prekių gamybą, atsižvelgiama į transportavimo kaštus.

Prekyba pramonės viduje mažiau kenksminga ir socialiniu požiūriu, Ji nesukelia didelių grupių, užimtų sektoriuose, kurių eksportas sumažėja, judėjimo į sektorius, kurių eksportas plečiasi. Blogiausiu atveju, darbuotojai pereina iš vienos markės automobilių gamybos į kitą. Taigi, prekyba

pramonės viduje užtikrina, kad visų gamybos veiksnių savininkų pajamos, nepriklausomai nuo to, ar gamybos veiksniai palyginti pertekliniai, ar negausūs, padidėja dėl gamybos masto efekto.

2.3 Gravitacijos modelio metodologiniai aspektai

Prekybos šakos viduje indeksas matuoja tam tikro produkto prekybos šakos viduje laipsnį, tačiau nieko nepasako apie bendrą prekybos apimtį. Bendros prekybos apimties paaiškinimui naudojama kitokia lygtis, vadinama „gravitacijos lygtimi“ (*angl. gravity equation*). [39]

Gravitacijos modelis yra kilęs iš Niutono fizikos dėsnio, kuris teigia, kad du kūnai traukia vienas kitą proporcingai jų masei ir atvirkščiai proporcingai atstumo tarp jų kvadratui. Taip pat gravitacijos modelis pritaikomas tarptautinėje prekyboje, bandant paaiškinti dvišalės prekybos srautus bei modelius tarp dviejų ekonomikų kaip gyvų kūnų, kurie traukia vienas kitą proporcingai jų ekonomikų dydžiui (BVP) ir atvirkščiai proporcingai atstumui tarp jų [41,43].

Taigi, gravitacijos modelis remiasi pagrindine prielaida, kuri teigia, kad dvišalės prekybos srautas teigiamai veikiamas sukuriama abiejų šalių BVP ir neigiamai veikiamas šalis skiriančio atstumo. Paprasčiausias gravitacijos modelio išaiškinimas yra pateikiamas žemiau. Šią gravitacijos lygtį kaip standartinį gravitacijos modelį pirmą kartą pritaikė Deardorff (1995) :

$$T_{ij} = A \cdot (Y_i Y_j / D_{ij}) \quad (9)$$

T_{ij} - dvišalės prekybos srautas (eksportas ir importas)

Y_i - Šalies i BVP

Y_j - Šalies j BVP

D_{ij} - atstumas tarp šalių i bei j

A - Proporcingumo konstanta

Šalia paminėtų gravitacijos modelio parametrų gali būti pridedami ir kiti, ekonomikos dydį apibūdinantys parametrai: populiacija (vienam gyventojui tenkantis BVP) ar teritorijos dydis. Taip pat naudotini tokie socialiniai-kultūriniai parametrai kaip bendra kalba, artumas, prieinamumas prie jūros, ekonominė integracija – šie parametrai leidžia įvertinti geografinius bei kultūrinius faktorius. [41,43]

Gravitacijos modelis pirmą kartą pritaikytas tarptautinės prekybos srityje Tinbergen (1962 m.) bei Poynohen (1963 m.) šešiasdešimtųjų pradžioje. Šie specialistai buvo pirmieji, pritaikę gravitacijos lygtis tarptautinės prekybos ekonominei analizei, tačiau empiriniai skaičiavimai nebuvo paaiškinti jokiais teoriniais pagrindimais. Kitus 20 metų gravitacijos modelio pritaikomumas tarptautinės prekybos analizėje neatliko esminio vaidmens – netgi pribloškiantys empirinių skaičiavimų rezultatai nesužavėjo ekonomikos specialistų tik dėl silpno modelio teorinio pagrindimo. [41,43]

Tačiau augant geografinių faktorių svarbai tarptautinės prekybos teorijoje, aštuoniasdešimtaisiais gravitacijos modelis pradėjo traukti analitikų dėmesį. Krugman ir Helpman (1985 m.), Bergstrand (1989 m.), Deardorff (1995 m.) bei Evenett ir Keller (1998 m.) darbai sukūrė gravitacijos modelio

teorinius pagrindus, įrodančius, kad gravitacijos lygtis gali tapti skirtingų tarptautinės prekybos modelių pagrindu. [52,54]

Žinomi du konkuruojantys tarptautinės prekybos modeliai, kurie pateikia teorinį gravitacijos modelio išaiškinimą: diferencijuotų produktų modelis bei Heckscher-Ohlin modelis. Anderson (1979 m.) bei Krugman ir Helpman (1985 m.) pabandė identifikuoti ryšį tarp dvišalės prekybos srauto ir abiejų šalių sukuriama BVP naudodami Diferencijuotų produktų modelį. Remiantis Krugman ir Helpman, netobulos konkurencijos modelio atveju, kai kiekviena įmonė gamina produktą, kuris yra labai artimas (bet ne idealiai) pakaitalas, ir turi monopolijos teisę savo prekei, rinkos vartotojas teikia pirmenybę prekių įvairovei. Kai vidinės rinkos dydis (ar populiacija) išauga dvigubai, vartotojai padidina savo vartojimą ne didesnio kiekio, bet didesnės įvairovės sąskaita. Tarptautinė prekyba gali sukurti tokį patį, ar net didesnę įvairovės efektą. Taigi, dvi šalys su panašiomis technologijomis bei preferencijomis natūraliai daugiau prekiaus tarpusavy, siekdamos padidinti pasirinkimo galimybės pasiūlą savo vartotojams. Ryšys tarp gravitacijos modelio bei diferencijuotų produktų modelio buvo empiriškai įrodytas Helpman (1987 m.), pritaikant jam Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijai (EBPO) (*Organization for Economic co-operation and Development – OECB*) priklausančių valstybių prekybos duomenis. Šio tyrimo rezultatai patvirtino teiginį, kad gravitacijos lygtis gali būti pritaikoma prekybos srautams tarp išsivysčiusių valstybių, turinčių aukštą vidaus prekybos ir monopolinės konkurencijos išsivystymo lygį. [41,43]

Bandant pagrįsti teorinius teiginius, buvo atlikti Hummel ir Levinsohn (1995 m.) gravitacijos modelio empirinio pritaikymo testai ne EPBO narėms, kuriose monopolinė konkurencija nėra tokia patikima. Skaičiavimai įrodė, kad gravitacijos lygtis yra tokia pat efektyvi aiškinant ir besivystančių ekonomikų tarpusavio prekybos srautus, kur dominuoja vidinė prekyba ir trūksta monopolinės konkurencijos. Jų atradimai užginčijo diferencijuotų produktų modelio unikalumą, aiškinant gravitacijos lygties sėkmę, ir įrodė, kad ir kiti modeliai, kaip kad H-O modelis, gali būti jam alternatyva. Deardorff (1995) įrodė, kad gravitacijos modelis gali būti išvestas iš keleto Heckscher-Ohlin modelio variacijų, remiantis tinkamai panaudojamais santykinio pranašumu ir tobula konkurencija. Jis atrado, kad nesant barjerams prekiauti homogeniniais produktais, tiek gamintojai, tiek vartotojai tampa abejingi prekybos partneriams (tiek vidaus, tiek išorės) tol, kol jie gali įsigyti ar parduoti trokštamas prekes. Remiantis šia prielaida, jis išvedė tikėtinus prekybos srautus, kurie tiksliai atitinka paprastos gravitacijos dėsnio normaliomis sąlygomis lygčiai, kur pirmenybės yra identiškos bei homogeninės (Deardorff (1995): *Detalus traukos modelio išvedimo iš Hecksher-Ohlin modelio išaiškinimas*).

Evenett ir Keller (1998 m.) taip pat pabrėžė, kad gravitacijos prognozė yra svarbiausias rezultatas vertinant tarptautinės prekybos apimtis. Jie užginčijo požiūrį, kad maža ekonomika yra tobulai specializuota dėl santykinai gausių išteklių; tol kol gamyba nėra tobulai specializuota šalių

mastu, abu modeliai – H-O bei diferencijuotų produktų – gali būti sėkmingai naudojami gravitacijos dėsnio empiriniams skaičiavimams (*Evenett ir Keller (1998)*).

Taigi, paprastai sutariama, kad net keli prekybos modeliai gali būti sėkmingai naudojami gravitacijos dėsnio lygties empiriniam pagrindimui. Kai H-O teorija sėkmingai pagrindžia gravitacijos dėsnio lygties pritaikymą dvišalės prekybos srautams įvertinti tarp šalių, kurių santykinai didelis įvairių išteklių skirtumas ir didelė tarptautinė pramoninių prekių prekyba (taip vadinama „Šiaurės-Pietų“ prekyba), diferencijuotų produktų modelis tuo pat metu aiškina dvišalės prekybos srautus tarp šalių, pasižyminčių tik tarptautine pramoninių prekių prekyba („Šiaurės-Šiaurės“ prekyba).

Po to, kai 1990 m. buvo sukurtas teorinis gravitacijos dėsnio modelis, toliau vykdomos studijos telkė dėmesį empiriniam pritaikymui. Frankel (*1997 m.*) suformulavo kompleksinę ir labiau išvystytą gravitacijos dėsnio lygtį, kurioje jis ypač pabrėžė geografinių faktorių įtaką dvišalės prekybos srautams: atstumas tarp valstybių, prieiga prie jūros, populiacija. Jis taip pat į savo lygtį įtraukė regioninės prekybos blokus kaip APEC (*Azijos bei Ramiojo vandenyno ekonominės bendrijos*), NAFTA (*Šiaurės Amerikos laisvos prekybos sutarties blokas*), Mercosur (*Bendroji Pietų rinka*), kad įvertintų regioninės integracijos įtaką tarpusavio prekybos srautams. Panašiu būdu regioninės integracijos įtaką bandė įvertinti Garman (*1999 m.*), analizuodamas tokių grupių kaip LAIA (*Lotynų Amerikos integracijos asociacija*), Andų Pakto grupę ir CACM (*Centrinės Amerikos Bendra rinka*) Lotynų Amerikos šalyse.

Papildomai Wall (*1999 m.*) panaudojo gravitacijos dėsnio modelį, kad įvertintų JAV protekcionistinės politikos kaštus, o Tamirisa (*1999 m.*) pritaikė gravitacijos dėsnio modelį, analizuojant kapitalo ir mainų kontrolės efektą dvišalėje prekyboje.

3 lentelė „Modelio identifikavimo problemos gravitacijos dėsnio lygties kontekste“

Modelio tipas	Technologijos skirtumai (Ricardo)	Auganti graža dėl mašto ekonomijos	Heckscher-Olin	Kiti modeliai
1. Struktūrinė prielaida: identiška homogeninė paklausa, laisva prekyba, t.t.	Technologiniai skirtumai tarp gamybos klasių tarp šalių	Auganti graža gamintojo lygyje, monopolistinė konkurencija, produkto diferencijavimas	Homogeninės prekės bei daugiasluoksnis pasaulis (Ang. multi-cone) (dideli gamybinių išteklių skirtumai)	
Ar veikia, jeigu nėra gamybinių išteklių skirtumo faktoriaus?	Taip	Taip	Ne	
2. Prekybos pobūdžio įtaka	Tarptautinė pramoninių prekių prekyba su alternatyvių technologijų pranašumu	Tarptautinė pramoninių prekių prekyba dėl jų įvairumo ir potencialiai identiškų technologijų šalyse	Tarptautinė pramoninių prekių prekyba	
Ar veikia, esant prekybai tokių prekių, kurioms galioja identiškų veiksmų reikalavimas?	Taip	Taip	Ne	
3. Importo apimčių prognozė	Gravitacijos dėsnis			

Šaltinis: parengta autoriaus pagal Evenett and Keller(1998)

Aprašomai regresijos analizei naudojama pagrindinė gravitacijos dėsnio lygtis:

$$\ln T_{ij} = \alpha + \beta_1 \ln [Y_i \cdot Y_j] + \beta_2 \ln [(Y/P)_i \cdot (Y/P)_j] + \beta_3 \ln D_{ij} + \varepsilon_{ij} \quad (10)$$

T_{ij} - tarpusavio prekybos srautas (eksportas + importas) tarp Lietuvos (i) ir jos prekybos partnerio (šalis j)

$Y_i \cdot Y_j$ - Lietuvos (i) BVP ir šalies partnerės (j) BVP

$(Y/P)_i \cdot (Y/P)_j$ - Lietuvos (i) BVP gyventojui ir šalies partnerės (j) BVP vienam gyventojui, P - populiacija

D_{ij} - atstumas tarp Lietuvos (i) ir jos prekybos partnerio (šalis j)

Lygtyje (10) visi kintamieji yra natūralaus logaritmo formos. Kaip teigia autoriai aprašantys gravitacijos modelį, kad prekyba tarp dviejų šalių turi būti teigimai susijusi su jų gaunamomis pajamomis ir neigimai su atstumu tarp jų.

3. PREKYBOS TARP LIETUVOS IR LATVIJOS TENDENCIJŲ ANALIZĖ IR VERTINIMAS

3.1 Prekybos tarp Lietuvos ir Latvijos tendencijų analizė, esamos situacijos vertinimas ir problemų identifikavimas

Ekonomiškai labai integruota sritis yra regionas, kurio ūkio subjektai yra labiau susiję vienas su kitu, nei kituose regionuose. Tokie santykiai yra priežastis ir pasekmė prekybos ir kapitalo srautų, žinių perdavimo taip pat, kaip ir įvairių bendradarbiavimo formų. Jie linkę stiprinti vienas kitą. Integracija yra skatinama tų elementų, kurie yra veikiami stipraus tarpusavio bendradarbiavimo prekybos ir komercijos, žinių perdavimo ir technologijų, žmonių mobilumo ir panašiose formose. Yra keturios faktorių grupės, kurios turi įtakos tarptautinei sąveikai:

- Mažos transporto ir komunikacijos išlaidos;
- Lingvistiniai ir kultūriniai panašumai, artimumas, aplinka ir pan.;
- Panašūs socialinio ir politinio gyvenimo pagrindai (politinės, teisinės ir institucinės struktūros, žinių, ekonominės ir socialinės problemos);
- Kompaktiškos politinės strategijos, turinčios socialinės gerovės, makroekonominio stabilumo ir pan. perspektyvas.

Panašios regioninės integracijos charakteristikos yra apibūdinamos ir Kisiel-Lowczyc [29]. Susistemintos pagrindinės regioninės integracijos charakteristikos galėtų būti apibūdinamos kaip:

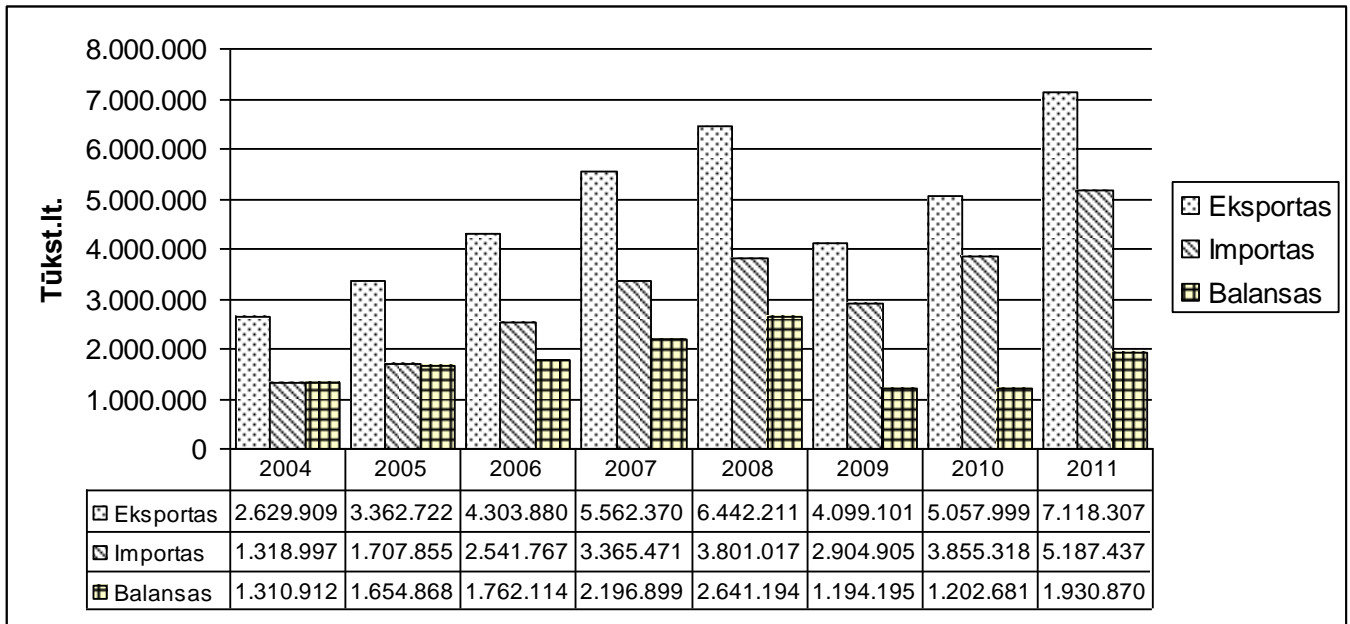
- Geografinis ir kultūrinis artumas;
- Laisvos prekybos zonos vyravimas;
- Integracija, kuri grupuoja panašaus išsivystymo lygio šalis.

Remiantis šiuo požiūriu, Baltijos valstybių bendradarbiavimas ir integracija turi savo specifinių bruožų, ypač atsižvelgiant į tai, kad nuo senų istorinių laikų Baltijos jūra daro didelę įtaką Baltijos tautoms. Didelę įtaką Baltijos valstybių bendradarbiavimui daro stiprus atsakomybės ir identiteto jausmas jūrai, kuri daugybę amžių vienijo žmones. [42,29]

Lietuva ir Latvija – dvi Baltijos jūros valstybės, kurios pradėjo ekonominį bendradarbiavimą prieš daugybę amžių. Tarpusavio prekybos svarba yra išlikusi iki šių dienų. Analizuojamų duomenų rezultatai parodo svarbias tendencijas, kuriomis remiantis priimami atitinkami tiek ekonominio, tiek politinio, tiek socialinio pobūdžio sprendimai ateityje.

Lietuvos ir Latvijos įstojimas į Europos sąjungą, atvėręs dideles galimybes užsienio prekybai, suintensyvino ir prekybą tarp kaimyninių valstybių. 5 pav. pavaizduotas Lietuvos ir Latvijos importo ir eksporto 2004-2011 metais kitimas. Prekių eksportas į Latviją 2004-2011 m. laikotarpiu vidutiniškai didėjo po 15 proc. kasmet, prekių importas tuo pačiu laikotarpiu vidutiniškai didėjo po 22 proc. kasmet. Dėl ekonominio nuosmukio 2009 m. užsienio prekyba su Latvija smarkiai sumažėjo: prekių

eksportas sumažėjo 36,4 proc., o prekių importas – 23,6 proc. 2011 m. situacija pagerėjo ir buvo stebimas užsienio prekybos rodiklių augimas, eksportas į Latviją net viršijo 10 proc. 2008 m. lygį, tuo pačiu prekių importas iš Latvijos pasiekė ir net šiek tiek viršijo 2008 m. lygį. Ekonominis nuosmukis taip pat sumažino teigiamą Lietuvos ir Latvijos prekybos balansą, 2010 m., lyginant su 2008 m., jis sumažėjo 48 proc., tačiau 2011 šis rodiklis šoktelėjo dvigubai ir buvo 27 proc. mažesnis nei 2008 metais. Visą 2004-2011 m. laikotarpį Latvija buvo viena svarbiausių Lietuvos užsienio prekybos partnerių. Ji patenka į pirmą trejetą Lietuvos eksporto rinkų ir į pirmą penketą didžiausių importo rinkų.

5 pav. „Lietuvos ir Latvijos tarptautinė prekyba 2004 – 2011m.“

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal stat.gov.duomenis

Lietuvos ir Latvijos tarptautinę prekybą 2004-2008 metais galima vertinti labai teigiamai, ekspertai nurodo keletą tokio veržlaus augimo priežasčių: bendras ir vienas svarbiausių faktorių, lemiančių ekonomikos augimą, yra nedidelės šalių teritorijos. Visose trijose šalyse buvo žemi pelno mokesčiai – beveik du kartus žemesni nei kitose ES narėse. Išlaidos darbo užmokesčiui Baltijos respublikose sudarė tik 10-15proc. nuo tokių išsivysčiusių šalių, kaip Vokietija ar Švedija. Todėl daugelis vokiečių ir skandinavų koncernų perkėlė gamybinius padalinius būtent į Baltijos šalis. Šalims prisijungus prie ES, dar didesniais tempais buvo pritraukiamos investicijos, subsidijos, kreditai. Didžiausią eksportuojamų prekių dalį sudarė Lietuvos produkcija. Pagrindiniu Latvijos vystymosi koziriu tapo mažmeninė prekyba.

Tačiau, kaip teigia analitikai, šalys buvo visiškai nepasiruošusios krizės periodo sunkumams. Pačiu sunkiausiu metu – 2009 m. – Lietuvos BVP nukrito 16,8%, Latvijos – 17,8 proc., (palyginimui, tuo metu Rusijoje šis rodiklis buvo – 7,9 proc.). Pagal 2009 m. suvestines visos trys Baltijos šalys atsidūrė paskutiniame penketuke pasaulyje pagal BVP dinamiką. Nedarbo lygis regione gerokai aplenkė Europos vidurkį: Lietuvoje jis padidėjo iki 15,8 proc., Latvijoje – iki 17,2 proc., tuo metu

kaimyninėje Rusijoje jis tesudarė 8 proc. Kiekvieną savaitę šiose šalyse darbą prarasdavo po 2000 žmonių. Valstybinio biudžeto išskolinimas Lietuvoje nuo 2007 iki 2009 metų padidėjo 8 kartus ir pasiekė 12,1 proc. nuo BVP dydžio. Per tą patį laikotarpį valstybės skola išaugo nuo 16,9 iki 29,5 proc. Latvijoje valstybės biudžeto deficitas išaugo net 28 kartus ir pasiekė 10,2 proc. nuo BVP dydžio. Valstybės skola padidėjo (per tą patį laikotarpį) nuo 9,0 iki 36,7 proc. Baltijos šalių gyventojai pradėjo masiškai emigruoti. Emigracijos banga viršijo 2004 m. lygį, ši tendencija yra išlikusi iki šiol.

Pasak ekspertų tokiai giliai krizei turėjo įtakos šie veiksniai:

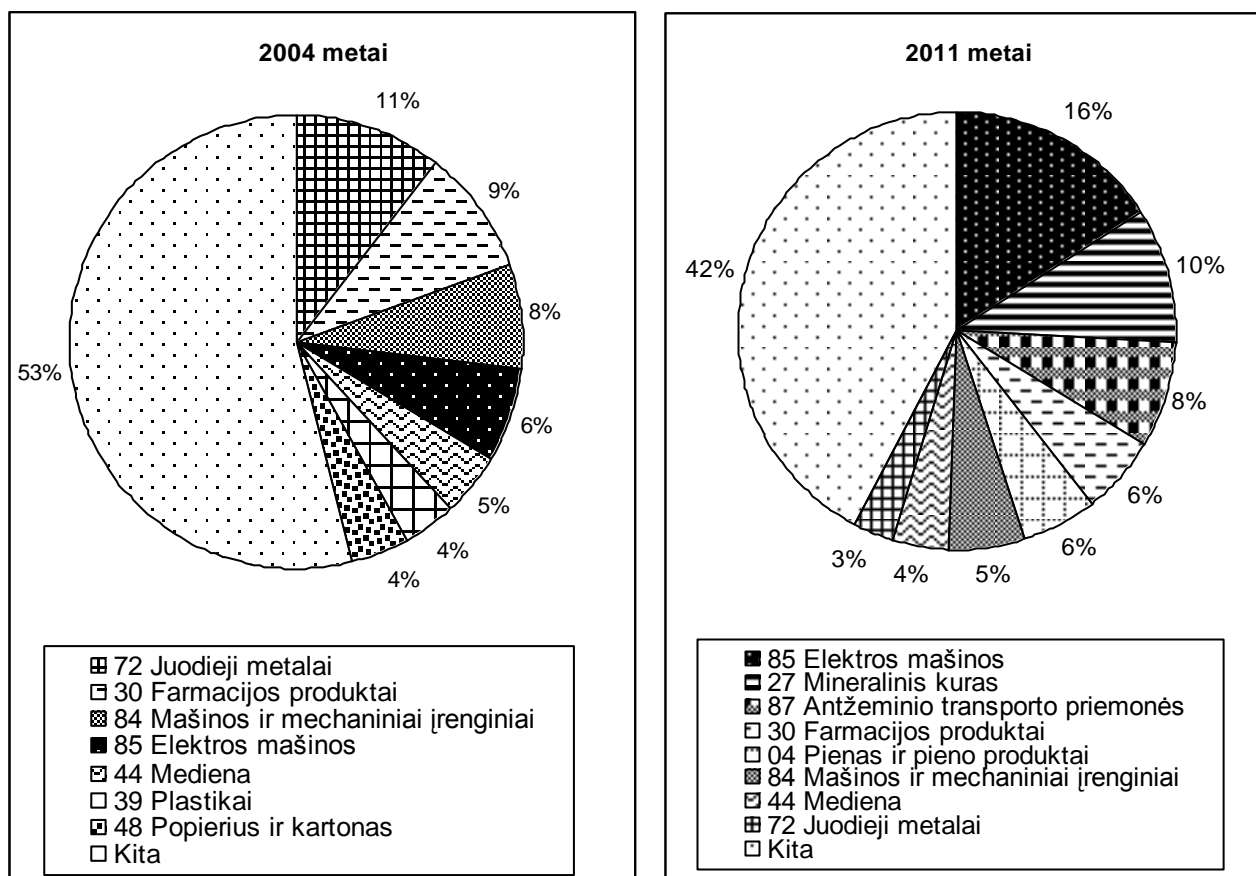
- Bendras pasaulinės ekonominės krizės poveikis (2007–2010 metais). Pagrindinis krizės smūgis teko Europos Sąjungai, kurios silpnoji grandis (Graikija, Portugalija, Ispanija, Rumunija, Airija, Vengrija, Lietuva, Latvija, Estija) buvo suvaržyta ES normatyvais (infliacijos lygis, socialinės garantijos ir pan.).
- Visas buvusių Tarybinių respublikų ūkis buvo paremtas liberaliomis reformomis, masiniu valstybinio sektoriaus privatizavimu ir laisvos rinkos diktatūra. Kaip teigia ekspertai, ta „laisva“ rinka ir sudavė atsakomąjį smūgį krizės sąlygomis: investuotojai pradėjo išvesti savo kapitalą, įmonės pradėjo bankrutuoti, vietinės gamybos produkcija neatlaikė konkurencijos.
- Kivirčiai su Rusija iššaukė staigų energetinių resursų kainų kilimą (dujų kaina Lietuvoje ir Latvijoje pakilo aukščiau nei Vokietijoje), tai padarė nerentabilų gamybos verslą daugumoje sektorių ir privertė masiškai emigruoti daugumą (gabiausių ir perspektyviausių) darbingų gyventojų į užsienį.
- Buvo maksimaliai išnaudojama tranzitinė Baltijos šalių padėtis, bet, po santykių su Rusija atšalimo, šis faktorius pradėjo negatyviai atsiliesti Baltijos valstybių ekonomikai.
- Skubotas Baltijos valstybių vystymasis vyko be socialinės sferos modernizavimo.

Norint išsamiai išanalizuoti prekybos tarp kaimyninių šalių tendencijas, svarbu apibrėžti visus aspektus, veikiančius Lietuvos ir Latvijos prekybos apimčių kitimą.

Lietuvos eksportas į Latviją yra kur kas didesnis negu importas iš Latvijos. Tačiau augant prekybos mastams atitinkami augo ir latviško importo dalis. Kaip matoma 6 paveiksle, per 2004-2011 m. laikotarpį iš Latvijos importuojamų prekių struktūroje įvyko šie pokyčiai: iš dažniausiai importuojamų prekių septintuko išnyko juodieji metalai, kurių dalis sumažėjo nuo 11,0 iki 3,0 proc., plastikų dalis sumažėjo nuo 4,0 iki 3,4 proc. bei popieriaus ir kartono dalis – nuo 4,0 iki 2,2 proc. Vietoj jų didesnę prekių importo dalį 2010 m. užėmė antžeminio transporto priemonės, išaugusios nuo 3,2 iki 8,0 proc., mineralinis kuras – nuo 2,6 iki 10,0 proc. bei pienas ir pieno produktai – nuo 0,8 iki 6,0 proc.

Nagrinėjamu laikotarpiu keitėsi ne tik importo struktūra, bet ir smarkiai didėjo pagrindinių importuojamų prekių apimtys. 2011 m. elektros mašinos tapo pagrindinėmis importuojamomis prekėmis iš Latvijos. Bendroje 2011 m. prekių importo iš Latvijos struktūroje šios rūšies prekių dalis,

lyginant su 2004 m., padidėjo 10,3 proc., o apimtys išaugo 7,5 karto – nuo 85 mln. Lt iki 642 mln. Lt. Pieno produktų importas augo 19 kartų, nuo 10,4 mln. Lt iki 200 mln. Lt. Ne ką mažiau didėjo importuojamo mineralinio kuro bei antžeminio transporto priemonių apimtys: mineralinio kuro buvo importuota 6,8 karto daugiau, nuo 34 mln. Lt iki 239 mln. Lt, o antžeminio transporto priemonių – beveik 6 kartus, nuo 43 mln. Lt iki 256 mln. Lt. Kitų iš septynių pagrindinių importuojamų prekių sąrašo augimo tempai buvo kuklesni: farmacijos produktų importo apimtys iš Latvijos didėjo 1,4 karto, mašinos ir mechaniniai įrenginiai – 1,2 karto, mediena – 2 kartus.

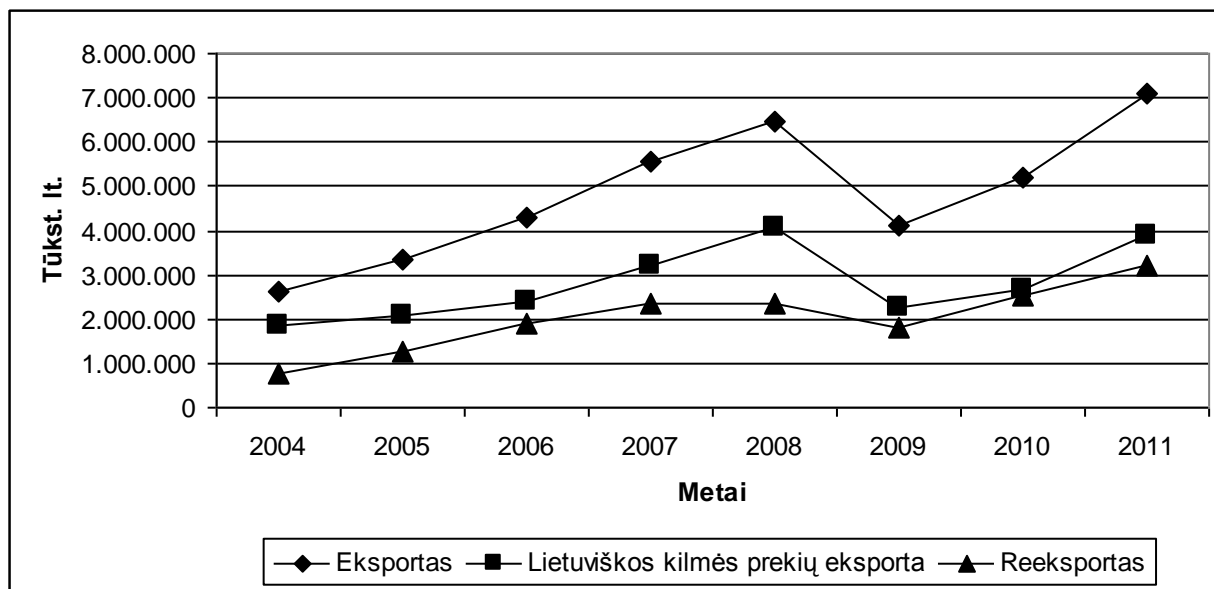
6 pav. „Lietuvos importo iš Latvijos struktūra 2004 ir 2011 metais”

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal stat.gov.duomenis

Lietuvos užsienio prekybos pagal prekių grupes statistikos duomenys suteikia teigiamą atspalvį dėl to, kad šalyje yra šakų, kurios bent trumpalaikėje perspektyvoje sėkmingai konkuruoja užsienio ir net ES rinkoje, tačiau jie atskleidžia ir kai kurias nepalankias Lietuvai tendencijas. Svarbiausia iš jų yra ta, jog Lietuvos eksporto pagal šakas struktūra būdinga besivystančioms šalims. Joje nedidelis lyginamasis svoris šiuolaikinių šakų, sukuriančių daug pridėtinės vertės, o eksportuojant vyrauja mažai kvalifikuotam darbui, gamtiniams ištekliams ir energijai imlios šakos.

Kadangi Lietuvos eksporte nemažą dalį užima reeksportas (nors gerokai mažesnę nei Latvijoje), didėjanti prekių eksporto apimtis dar nereiškia eksportuojančios pramonės plėtros. Todėl tikslinga atskirti reeksportą ir lietuviškos kilmės eksportą. Pastarojo didelę dalį sudaro mineraliniai produktai (dominuoja naftos produktai, šiai grupei priskiriama ir elektros energija). Priešingai nei daugumos kitų

prekių, naftos produktų kaina labai svyruoja, o jų eksporto iš Lietuvos apimtis labai keitėsi ir dėl nereguliaraus žaliavos tiekimo naftos perdirbimo gigantui AB „Mažeikių nafta“. Be to, šios įmonės gamyba eksportui daro mažą įtaką Lietuvos ūkiui (nors bendrovės rezultatai daro nemažą įtaką šalies makroekonominiams rodikliams). Todėl, siejant eksporto rodiklius su visos šalies ūkio būkle, mineralinius produktus tikslinga atskirti. Paveiksle 7 analizuojami Lietuvos prekių eksporto į Latviją duomenys po įstojimo į ES. [44]

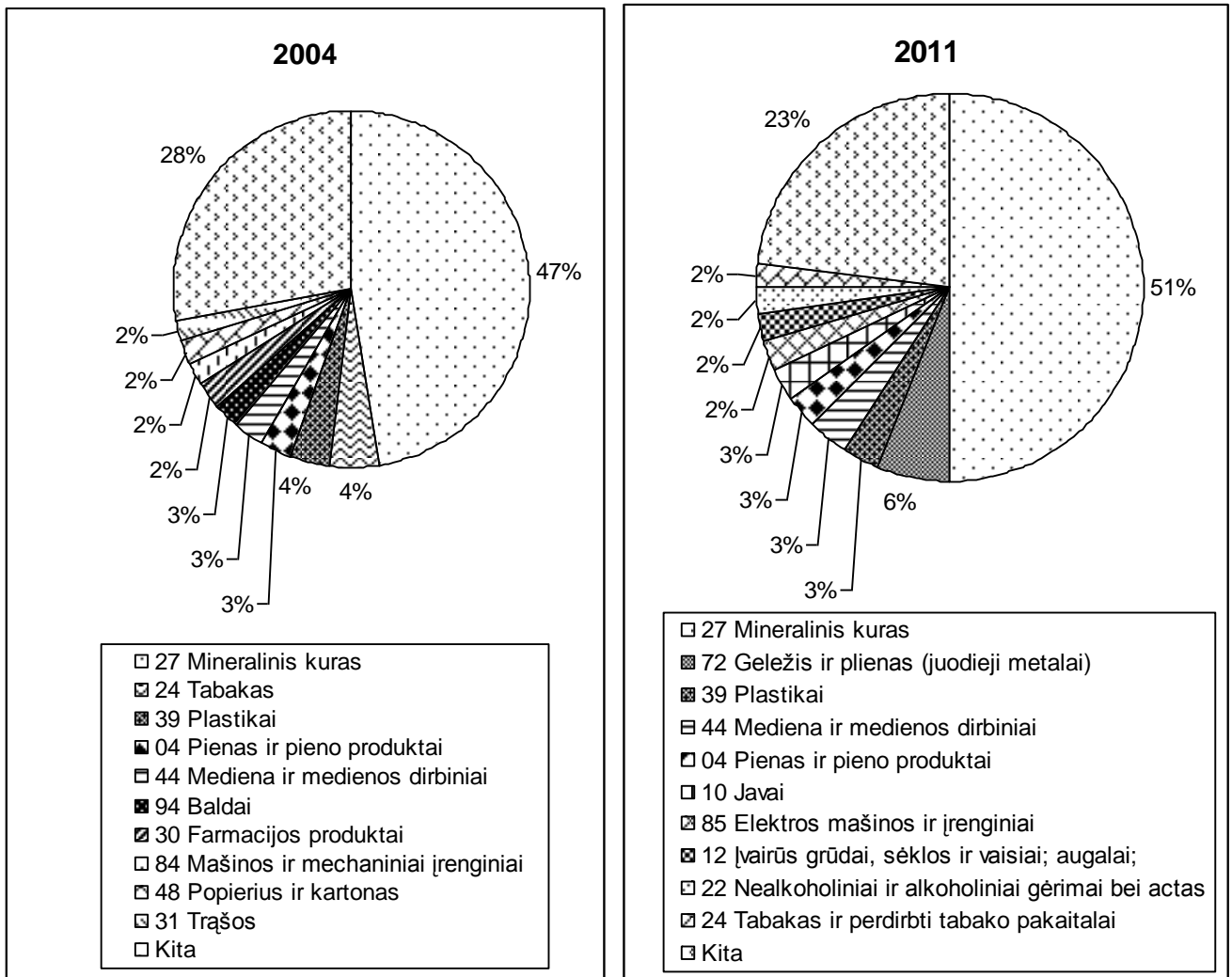

7 pav. „Eksportas į Latviją 2004 – 2011 metais”

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal stat.gov.duomenis

Lietuviškos kilmės prekių eksportas į Latviją nuo 2004 m. iki 2011 m. vidutiniškai augo po 10,2 proc., tačiau lyginant 2011 m. eksporto struktūrą su 2004 m. lietuviškos kilmės prekių dalis bendroje eksporto struktūroje sumažėjo nuo 70,5 proc., iki 54,8 proc. Daugiausia lietuviškos kilmės prekių buvo eksportuota 2008 m. už 4 mlrd. Lt., tačiau ekonominė krizė, iš Baltijos šalių labiausiai smogusi Latvijos rinkai, lietuviškos kilmės eksportą sumažino beveik dvigubai, o 2010 m. buvo pasiekta tik 65,5 proc. 2008 m. lygio.

2011 m. prekių eksporto struktūroje, lyginant su 2004 m., labiausiai išaugo javų dalis – nuo 1 iki 8,4 proc. arba nuo 19 mln. Lt. iki 224 mln. Lt. Taip atsitiko todėl, kad beveik pusę visų javų eksportuojame per Latvijos uostus. Mineralinio kuro eksportas išaugo nuo 882,5 mln. Lt. iki 1042,9 mln. Lt., tačiau mineralinio kuro dalis lietuviškos kilmės prekių struktūroje sumažėjo nuo 47,6 iki 39,1 proc. Juodųjų metalų eksportas augo nuo 37 mln. Lt. iki 153 mln. Lt., o dalis struktūroje padidėjo nuo 1,99 iki 5,7 proc. Lietuviškos kilmės prekių eksporto struktūroje pastebimus pokyčius lėmė maisto pramonės prekių grupės – jeigu 2004 m. tarp pagrindinių eksportuojamų prekių grupių buvo tik pienas ir pieno gaminiai, tai 2011 m. į pagrindines grupes pateko konditerijos gaminiai, gėrimai bei mėsa ir jos produktai. Pieno ir pieno produktų dalis padidėjo nuo 2,8 iki 3,4 proc., konditerijos gaminių – nuo 1,16 iki 2,7 proc. gėrimų – nuo 1 iki 2,6 proc. bei mėsos – nuo 1,62 iki 2 proc. (8 pav.)

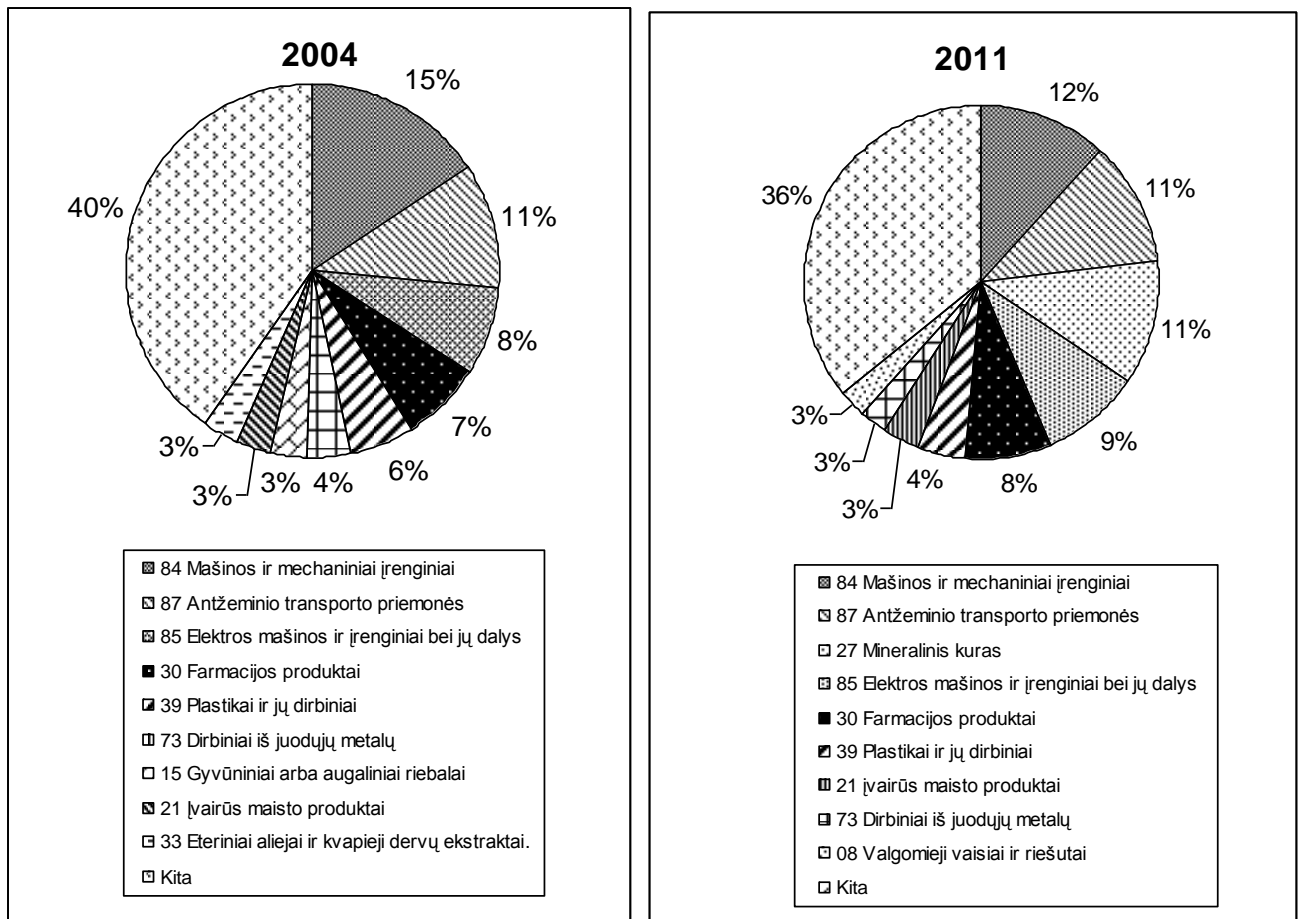

8 pav. „Lietuviškos kilmės prekių eksporto struktūra 2004 ir 2011 metais”

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal stat.gov.duomenis

Reeksportas – tai prekių, anksčiau importuotų į muitų teritoriją, eksportas iš šios teritorijos. Laikinais perdirbimui iš užsienio į Lietuvos Respubliką įvežant (importuojant) prekes, kurias numatoma gražinti atgal į užsienį, įforminama muitinės procedūra – laikinas įvežimas perdirbti, o išvežant jau apdorotas ar perdirbtas anksčiau importuotas prekes – negražinamas eksportas. Šios prekės yra priskiriamos prie eksportuojamų prekių ir apmokestinamos taikant 0 (nulinį) PVM tarifą. 7 pav. iliustruoja kokią dalį bendrame eksporte sudaro lietuviškos kilmės prekių eksportas ir kokią reeksportas.

Reeksportas į Latviją nuo 2004 m. iki 2011 m. vidutiniškai augo po 25,5 proc., o reeksporto dalis bendroje eksporto struktūroje padidėjo nuo 29,5 proc. 2004 m. iki 45,2 proc. 2011 m. Ekonominė krizė gerokai mažiau paveikė reeksportą nei lietuviškos kilmės prekių eksportą, nes 2009 m. reeksportas mažėjo 22,9 proc., o lietuviškos kilmės prekių eksportas – 44,2 proc. 2011 m. buvo rekordiniai reeksportui, kuomet reeksportuota prekių už 3,2 mlrd. Lt., tai – 26 proc. daugiau nei 2008 m.

9 pav. „Reeksporto į Latviją struktūra 2004 ir 2011 metais”

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal stat.gov.duomenis

2011 m. reeksporto struktūroje, lyginant su 2004 m., išaugo elektros mašinų ir įrenginių dalis – nuo 7,8 iki 9 proc. arba nuo 60,8 mln. Lt. iki 297 mln. Lt. Farmacijos produktų reeksporto dalis padidėjo nuo 7 iki 8 proc. arba nuo 54,4 mln. Lt. iki 255,5 mln. Lt. Mineralinio kuro reeksporto dalis augo nuo 0,96 iki 11 proc. arba nuo 7,5 mln. Lt. iki 363 mln. Lt. Mašinų ir mechaninių įrenginių reeksporto dalis mažėjo nuo 15,4 iki 12 proc., tačiau reeksportas augo nuo 119,6 mln. Lt. iki 377,3 mln. Lt. (9 pav.)

3.2 Eksporto specializacijos santykinų pranašumų vertinimas Lietuvos ir Latvijos prekyboje su ES

Eksporto plėtros reikšmė yra ypač svarbi mažų šalių ekonomikos augimui, vertinant kapitalo įplaukas, užimtumo rodiklius, pramonės gamybos bazės augimą. Eksportas sudaro sąlygas vidaus pramonės masto ekonomijai, kuri nebūtų įmanoma dėl riboto vidaus rinkos dydžio. Užsienio prekybos rezultatai, jų pokyčiai geriausiai atspindi nacionalinių įmonių gebėjimus konkuruoti atviros pasaulinės ekonomikos sąlygomis.

Globali konkurencija ir ekonominė integracija sąlygoja Lietuvos pramonės struktūros pokyčius, kurie atskleidė mūsų šalies pramonėje egzistuojančius rinkos trūkumus, nepakankamą vadybos,

mokslo ir techninės pažangos, informacinių technologijų bei komunikacijų lygį. Lietuvos pramonė dar nėra pasiekusi išsivysčiusių šalių aukštųjų gamybos technologijų įsisavinimo lygio ir Lietuvos eksporto konkurencingumą daugeliu atveju lemia mažesnės gamybos sąnaudos. Tradicinių žemųjų technologijų pramonės šakos svarbios Lietuvos pramonėje. Tačiau ne mažiau svarbi aukštųjų technologijų pramonės šakų plėtra, lemianti eksporto didėjimo galimybes ateityje.

Pasiektą pramonės sektoriaus konkurencinį pranašumą tarptautinėse rinkose atspindi užsienio prekybos rezultatai, eksporto ir importo mastai, vertinant pagal atskiras prekių grupes. Vienas iš dažniausiai taikomų metodų pramonės restruktūrizacijos rezultatams vertinti yra eksporto specializacijos nustatymas. Vienas iš svarbiausių rodiklių eksporto specializacijai vertinti – tai Balassa (1965) pasiūlytas atskleisto santykinio konkurencinio pranašumas indeksas RCA, atskleidžiantis, kokios prekių grupės yra svarbiausios eksporte. RCA rodiklis leidžia įvertinti tiek importo prisiskverbimo lygį į vietinę rinką, tiek identifikuoja tarptautinėse ir vietinėse rinkose sėkmingiausiai konkuruojančias prekių grupes. Taikant šį rodiklį susiduriama su problemomis dėl itin skirtingo šalių dydžio, todėl šiuolaikinėje teorijoje analizei taikomi modifikuoti santykinio pranašumo rodikliai. [5]

Baltijos šalių ekonomikos plėtra didele dalimi priklauso nuo užsienio prekybos. Lietuvos, Latvijos ir Estijos integracija į Europos sąjungą atvėrė dideles galimybes užsienio prekybai. Regioninė integracija lėmė transformacijas ir Baltijos regione (*Melnikas, 2008*). ES prekybos politika ir principų įgyvendinimas paveikė naujų ES šalių eksporto ir importo prekybinę struktūrą. Reikia pažymėti, kad Baltijos valstybėms įstojus į Europos sąjungą tie patys tarifai, kurie galiojo ES, įsigaliojo ir Lietuvoje, Latvijoje bei Estijoje. Tai reiškia, kad muitai, kurie buvo taikomi prekėms įvežamoms į Baltijos valstybes iš trečiųjų šalių, buvo taikomi ir bet kuriai kitai ES šaliai. Siekiant užtikrinti vieningą prekybos politikos įgyvendinimą, Lietuva ir kitos ES narės taiko tokius muitų tarifus, kiekybinius apribojimus, tarifines kvotas ir kitas užsienio prekybos reguliavimo priemones trečiosioms šalims, kokias taiko Europos Sąjunga. Nepaisant to, Baltijos valstybių gamybinių pajėgumų skirtumai, administracinės reformos ir politinė struktūra lėmė skirtingos eksporto struktūros ir santykinio pranašumo susiformavimą.

Eksporto specializacijos analizė Lietuvoje ir Latvijoje yra paremta santykinio pranašumo indeksu (RCA). Naudojant santykinio pranašumo indeksą ir kombinuotąją nomenklatūrą (2–jų ženklų lygiu) apskaičiuota eksporto specializacijos rūšis ir struktūra. Empiriniai rezultatai parodo didelį RCA rodiklių kitimą.

4 lentelė „Lietuvos prekybos su ES atskleistojo santykinio pranašumo rodikliai“

		Lietuvos prekybos su ES atskleistojo santykinio pranašumo rodikliai (EU 27) (RCA)									
		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
IX	Mediena ir medienos dirbiniai; medžio anglys; kamštiena ir kamštienos dirbiniai; dirbiniai iš šiaudų, esparto arba iš kitų pynimo medžiagų; pintinės ir pinti dirbiniai	5,50	5,44	6,42	5,44	5,15	5,09	5,73	4,59	4,43	5,08
V	Mineraliniai produktai	7,70	6,02	2,84	5,12	4,70	3,78	2,53	4,11	4,12	4,01
I	Gyvi gyvūnai; gyvūninės kilmės produktai	1,32	1,13	1,35	2,15	2,19	2,31	2,76	2,00	2,28	2,19
II	Augaliniai produktai	1,06	1,26	1,28	1,28	2,02	1,44	1,99	1,90	2,26	2,13
IV	Paruošti maisto produktai; nealkoholiniai ir alkoholiniai gėrimai bei actas; tabakas ir perdirbti tabako pakaitalai	1,27	1,23	1,29	1,31	1,51	1,81	2,08	1,68	1,81	1,84
XI	Tekstilės medžiagos ir tekstilės dirbiniai	4,43	4,38	4,42	3,66	3,02	2,86	2,51	1,84	1,79	1,80
VII	Plastikai ir jų dirbiniai; kaučiukas ir jo dirbiniai	0,38	0,50	0,62	0,64	0,76	1,19	1,89	1,54	1,57	1,59
VIII	Žalios (neišdirbtos) odos, išdirbta oda, kailiai ir jų dirbiniai; pakinktai ir balnai; kelionės reikmenys, rankinės ir panašūs daiktai; dirbiniai iš gyvūnų žarnų (išskyrus šilkaverpių žarnas)	1,79	1,76	1,44	0,84	0,69	0,84	0,90	0,77	0,84	0,89
III	Gyvūniniai arba augaliniai riebalai ir aliejus bei jų skilimo produktai; paruošti valgomieji riebalai; gyvūninis arba augalinis vaškas	0,39	0,41	0,65	0,89	0,78	1,13	1,21	0,91	0,99	0,64
XIII	Dirbiniai iš akmens, gipso, cemento, asbesto, žėručio arba panašių medžiagų; keramikos dirbiniai; stiklas ir stiklo dirbiniai	0,60	0,51	0,55	0,48	0,58	0,74	0,79	0,69	0,67	0,61
VI	Chemijos pramonės ir jai giminingų pramonės šakų produkcija	0,61	0,57	0,69	0,62	0,60	0,55	0,67	0,77	0,61	0,58
XV	Netaurieji metalai ir netauriųjų metalų dirbiniai	0,50	0,66	0,53	0,55	0,52	0,52	0,56	0,53	0,55	0,56
X	Medienos arba kitų pluoštinių celiuliozinių medžiagų plaušiena; perdirbti skirtas popierius arba kartonas (atliekos ir liekanos); popierius ir kartonas bei jų dirbiniai	0,23	0,28	0,29	0,31	0,34	0,38	0,45	0,38	0,40	0,46
XVIII	Optikos, fotografijos, kinematografijos, matavimo, kontrolės, precizijos, medicinos arba chirurgijos prietaisai ir aparatai; laikrodžiai; muzikos instrumentai; jų dalys ir reikmenys	0,27	0,29	0,35	0,29	0,28	0,30	0,39	0,39	0,44	0,41
XIX	Ginklai ir šaudmenys; jų dalys ir reikmenys	0,08	0,02	0,03	0,04	0,03	0,42	0,42	0,29	0,29	0,39
XVII	Antžeminio, oro, vandens transporto priemonės ir pagalbiniai transporto įrenginiai	0,28	0,62	0,84	0,39	0,30	0,42	0,41	0,37	0,39	0,37
XVI	Mašinos ir mechaniniai įrenginiai; elektros įrenginiai; jų dalys; garso įrašymo ir atkūrimo aparatai, televizijos vaizdo ir garso įrašymo ir atkūrimo aparatai, šių dirbinių dalys bei reikmenys	0,30	0,30	0,42	0,43	0,44	0,45	0,43	0,30	0,31	0,31
XIV	Gamtiniai arba dirbtiniu būdu išauginti perlai, brangakmeniai arba pusbrangiai akmenys, taurieji metalai, metalai, plakiruoti tauriuoju metalu, bei jų dirbiniai; dirbtinė bižuterija; monetos	0,15	0,14	0,20	0,18	0,23	0,36	0,58	0,50	0,27	0,30
XII	Avalynė, galvos apdangalai, skėčiai, skėčiai nuo saulės, lazdos, lazdos-sėdynės, vytiniai, botagai ir jų dalys; paruoštos naudoti plunksnos ir jų dirbiniai;	0,51	0,42	0,33	0,38	0,32	0,37	0,40	0,37	0,38	0,27
XXI	Meno kūriniai, kolekcionavimo objektai ir antikvariniai daiktai	0,07	0,05	0,07	0,04	0,02	0,01	0,01	0,01	0,02	0,01
YY	Kita	0,03	0,04	0,04	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Saltinis: apskaičiuota autorės pagal Tarptautinės prekybos centro paskelbtus pasaulinės prekybos statistikos duomenis.

<http://www.trademap.org/> [21]

Lietuvos RCA (4 lentelė) parodo, kad šalis pasiekė santykinį pranašumą prekyboje su ES šiose sekcijose: nuo 2001 iki 2010 – mediena, mineraliniai produktai, maistas, gėrimai ir tabakas, žaliavos, pramoninės prekės, įvairūs pramonės dirbiniai ir gaminiai. Kaip matoma lentelėje Nr. 4, Lietuva turi aukščiausią sąlyginį pranašumą prekyboje su ES mineraliniu kuru, tepalais ir panašiomis medžiagomis. Tai parodo, kad Lietuva turi santykinį pranašumą prekyboje mažos pridėtinės vertės produktais, kurių svarbiausiu bruožu galime laikyti santykinai žemą atitinkamų produktų technologinio sudėtingumo lygį. Tuo tarpu vidutinio ir vidutiniškai aukšto technologinio sudėtingumo lygio produktų grupės („chemikalai“, „mašinos ir transporto įrenginiai“) pasiekė neigiamas RCA reikšmes ($RCA < 1$).

5 lentelė „Latvijos prekybos su ES atskleistojo santykinio pranašumo rodikliai“

		Latvijos prekybos su ES atskleistojo santykinio pranašumo rodikliai (EU 27) (RCA)									
		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
IX	Mediena ir medienos dirbiniai; medžio anglis; kamštiena ir kamštienos dirbiniai; dirbiniai iš šiaudų, esparto arba iš kitų pynimo medžiagų; pintinės ir pinti dirbiniai	38,81	36,40	36,48	30,34	27,79	25,83	24,97	21,39	20,83	24,23
II	Augininiai produktai	0,51	0,80	0,74	0,55	1,76	1,28	1,54	2,25	2,16	2,79
I	Gyvi gyvūnai; gyvūninės kilmės produktai	0,97	0,85	0,80	0,96	1,31	1,93	1,98	1,95	2,01	1,99
XIII	Dirbiniai iš akmens, gipso, cemento, asbesto, žeručio arba panašių medžiagų; keramikos dirbiniai; stiklas ir stiklo dirbiniai	1,19	1,23	1,29	1,26	1,40	1,49	1,40	1,57	1,70	1,71
XV	Netaurieji metalai ir netauriųjų metalų dirbiniai	1,61	1,83	1,72	1,82	1,62	1,70	1,59	1,79	1,27	1,48
III	Gyvūniniai arba augaliniai riebalai ir aliejus bei jų skilimo produktai; paruošti valgomieji riebalai; gyvūninis arba augalinis vaškas	0,06	0,13	0,21	0,45	0,66	0,84	0,67	0,74	0,67	1,30
XI	Tekstilės medžiagos ir tekstilės dirbiniai	3,22	2,98	3,02	3,15	2,22	2,17	1,73	1,58	1,40	1,27
IV	Paruošti maisto produktai; nealkoholiniai ir alkoholiniai gėrimai bei actas; tabakas ir perdirbti tabako pakaitalai	0,77	0,88	0,88	1,27	1,31	1,50	1,63	1,47	1,35	1,16
V	Mineraliniai produktai	0,51	0,51	0,45	0,93	1,64	0,79	0,64	0,49	1,06	0,97
X	Medienos arba kitų pluoštinių celiuliozinių medžiagų plaušiena; perdirbti skirtas popierius arba kartonas (atliekos ir liekanos); popierius ir kartonas bei jų dirbiniai	0,85	0,80	0,50	0,54	0,63	0,65	0,70	0,65	0,63	0,72
VIII	Žalios (neišdirbtos) odos, išdirbta oda, kailiai ir jų dirbiniai; pakinktai ir balnai; kelionės reikmenys, rankinės ir panašūs daiktai; dirbiniai iš gyvūnų žarnų (išskyrus šilkaverpių žarnas)	0,92	0,87	1,39	0,61	0,65	0,66	0,59	0,70	0,60	0,64
VII	Plastikai ir jų dirbiniai; kaučiukas ir jo dirbiniai	0,29	0,36	0,38	0,38	0,48	0,57	0,54	0,56	0,53	0,61
XVI	Mašinos ir mechaniniai įrenginiai; elektros įrenginiai; jų dalys; garso įrašymo ir atkūrimo aparatai, televizijos vaizdo ir garso įrašymo ir atkūrimo aparatai, šių dirbinių dalys bei reikmenys	0,19	0,21	0,23	0,24	0,30	0,31	0,36	0,48	0,59	0,53
XVII	Antžeminio, oro, vandens transporto priemonės ir pagalbiniai transporto įrenginiai	0,08	0,07	0,10	0,15	0,26	0,44	0,50	0,60	0,60	0,50
VI	Chemijos pramonės ir jai giminingų pramonės šakų produkcija	0,46	0,38	0,38	0,35	0,35	0,48	0,54	0,62	0,55	0,46
XII	Avalynė, galvos apdangalai, skėčiai, skėčiai nuo saulės, lazdos, lazdos-sėdynės, vytiniai, botagai ir jų dalys; paruoštos naudoti plunksnos ir jų dirbiniai; dirbtinės gėlės;	0,28	0,26	0,25	0,41	0,54	0,46	0,44	0,49	0,65	0,38
XVIII	Optikos, fotografijos, kinematografijos, matavimo, kontrolės, precizijos, medicinos arba chirurgijos prietaisai ir aparatai; laikrodžiai; muzikos instrumentai; jų dalys ir reikmenys	0,16	0,18	0,24	0,25	0,24	0,15	0,17	0,18	0,19	0,24
XIV	Gamtiniai arba dirbtiniu būdu išauginti perlai, brangakmeniai arba pusbrangiai akmenys, taurieji metalai, metalai, plakiruoti tauriuoju metalu, bei jų dirbiniai; dirbtinė bižuterija; monetos	0,32	0,17	0,13	0,05	0,06	0,19	0,25	0,20	0,11	0,15
YY	Kita	0,02	0,02	0,02	0,78	0,00	0,00	0,00	0,00	0,11	0,12
XXI	Meno kūriniai, kolekcionavimo objektai ir antikvariniai daiktai	0,05	0,05	0,03	0,05	0,03	0,06	0,03	0,00	0,06	0,00
XIX	Ginklai ir šaudmenys; jų dalys ir reikmenys	0,07	0,10	0,06	0,03	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Šaltinis: apskaičiuota autorės pagal Tarptautinės prekybos centro paskelbtus pasaulinės prekybos statistikos duomenis. <http://www.trademap.org/> [21]

Stipriai išaugo plastikų grupė – 2010 metais, lyginant su 2008-aisiais, augo 11 proc. arba 344 mln. Lt. Apie 80 proc. visų plastikų eksporto sudaro lietuviškos kilmės plastikai ir jų gaminiai. Daugiausia Lietuva eksportuoja PET, tai sudaro apie 58 proc. viso lietuviškos kilmės plastikų eksporto. Europai tenka apie 90 proc. lietuviškų plastikų, NVS – apie 8,5-9 proc. Plastikų pramonės augimas pastebimas ir 2011 metais, kadangi atsigaua automobilių, elektronikos, pakavimo pramonės šakos. 2001 metais Lietuva turėjo gan aukštą santykinį pranašumą tekstilės ir jos gaminiams (4,43), tačiau šios grupės pranašumas 2010 metais smarkiai nukrito, tai lėmė didelė dalimi išaugęs pigios tekstilės importas iš trečiųjų šalių, Lietuvos gamintojai sunkiai sukonkuravo su pigia darbo jėga.

Du labai svarbūs įvykiai, kurie darė ir dar darys įtaką Lietuvos tekstilės ir siuvimo sektoriaus plėtrai, yra Lietuvos narystė ES (2004 gegužės mėn.), įsijungimas į bendrąją Europos rinką ir galutinis kiekybinių ribojimų (kvotų) panaikinimas sektoriuje. Pirmasis įvykis turėjo mažesnę reikšmę, nes prekybos su ES muitų tarifai buvo panaikinti jau iki narystės joje. Didesnį poveikį padarė tik prekybos su trečiosiomis valstybėmis režimo pasikeitimas, nes Lietuvoje pradėjo veikti bendroji ES politika, pagal kurią tekstilės gaminių importui ES taikė tiek maito tarifus, tiek kiekybinius ribojimus. Daug didesnį poveikį turėjo antras įvykis (kvotų panaikinimas), palietęs ne tiek Lietuvos, kiek kitų ES šalių rinkas, kuriose realizuojama didesnė Lietuvoje pagamintų tekstilės ir siuvimo gaminių dalis. Dėl didelės Lietuvos tekstilės ir siuvimo gaminių eksporto priklausomybės nuo ES rinkų iškilo grėsmė tolesnei mūsų šalies tekstilės ir aprangos sektoriaus plėtrai ir kartu visi iš to išplaukiantys padariniai – eksporto sumažėjimas, einamosios sąskaitos deficitas, nedarbas, socialinės problemos.

Kylanti santykinio pranašumo tendencija pastebima ir gyvų gyvūnų; gyvulinės kilmės produktų sektoriuje. Svarbiausia grupė šiame sektoriuje yra pieno ir pieno produktų eksportas – 2010 metus lyginant su 2008 metais, ši grupė augo 7,7 proc. arba 103 mln. Lt. 2010 m. lietuviškos kilmės pieno produktai sudarė apie 96 proc. viso eksporto, o daugiausiai Lietuva eksportavo sūrių – už 704,6 mln. Lt. Sūriai sudaro 51 proc. viso lietuviškų pieno ir jo produktų eksporto. 21 proc. eksporto sudaro pienas ir grietinėlė.

2010 metais Europos rinkai teko apie 65 proc. lietuviškų pieno produktų (Italijai – 16,4 proc. Lenkijai – 14 proc., Vokietijai – 11,9 proc.). NVS šalims teko 32,7 proc. (iš jų Rusijai – 90 proc.). Nors ir turėdama santykinį pranašumą šiame sektoriuje, prekyboje su Latvija Lietuva jo pilnai neišnaudoja.

RCA rodiklis parodė, kad Latvija taip pat tam tikruose sektoriuose turi santykinį pranašumą prekyboje su ES. Latvijos konkurencingumas padidėjo 2005-2010 m., lyginant su 2001-2004 m. Tai labiausiai nulėmė įstojimas į Europos Sąjungą. Latvija tik keliose srityse turėjo santykinį pranašumą: žaliavos (didžiausias RCA tarp visų Baltijos valstybių), pramoninės prekės, įvairūs pramonės dirbiniai ir gaminiai. Nuo 2005 Latvija pakėlė RCA šiuose sektoriuose: mineralinis kuras, tepalai ir panašios medžiagos, maistas, gėrimai ir tabakas (5 lentelė). Tokia situacija buvo nulemta daugybės priežasčių, labiausiai – maito mokesčių panaikinimu maistui ir alkoholiniams gėrimams iš ES šalių, dėl to sumažėjo šių prekių kainos 2005 metais, taip pat išaugo vartojimas ir importas, kita vertus, nuo 2002 iki 2008 minėtų produktų eksportas taip pat pakilo.

Latvijos didžiausias santykinis pranašumas nuo pat 2001 metų yra medienos ir medienos dirbinių sektoriuje. Tik Latvijos eksportuotojams supratus, kad šalis turi santykinį pranašumą būtent šiame sektoriuje, medienos eksportas padidėjo 30-35 proc. Latvijos mediena sudaro didžiąją dalį daugelio Europos sąjungos šalių medienos importo. Verta paminėti, kad mediena buvo principinis eksporto

produktas net pirmaisiais Latvijos nepriklausomybės metais 1920-1930. Visą šį periodą medienos eksporto dalis svyravo nuo 25 iki 35 proc. bendro Latvijos eksporto. [20]

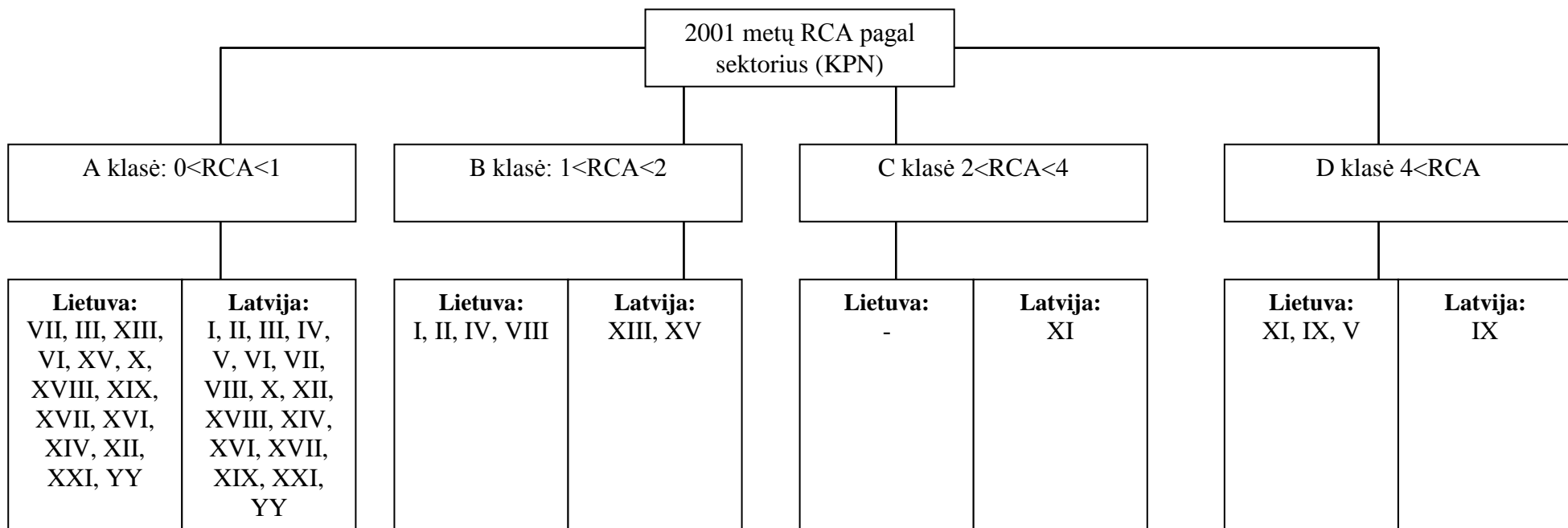
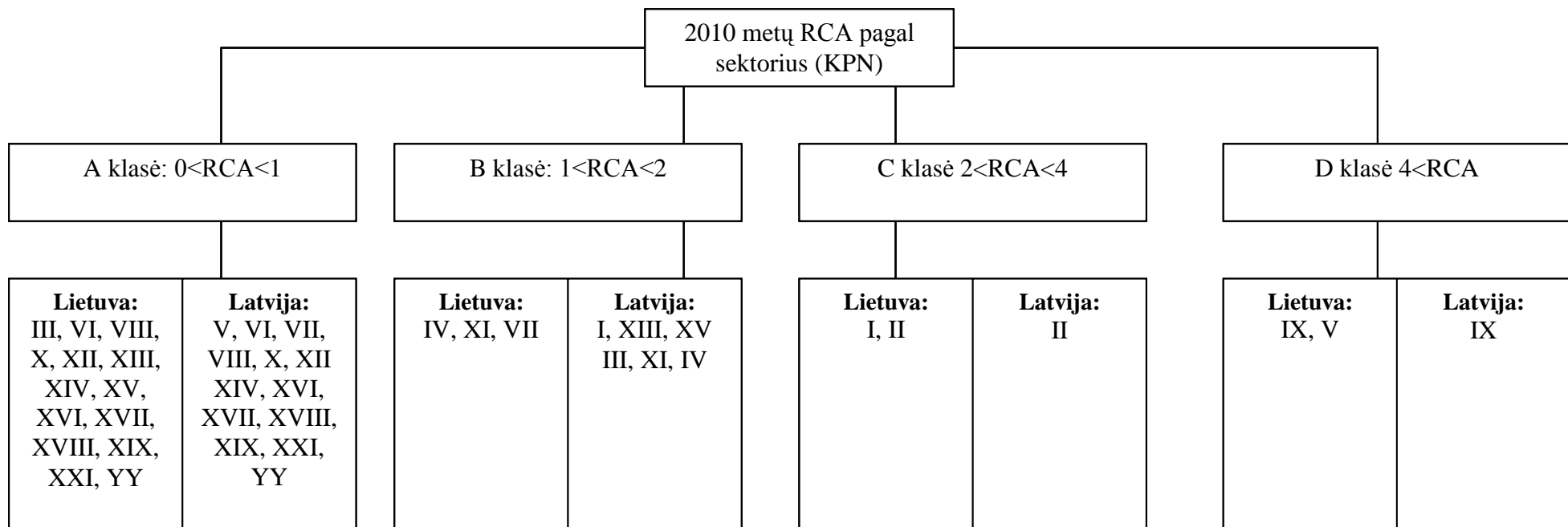
Didelis santykinio pranašumo pakilimas pastebimas augalinių produktų (nuo 0,51 iki 2,79) bei gyvūnų ir gyvulinės kilmės produktų (nuo 0,97 2001 metais iki 1,99 2010 metais) sektoriuose. Latvija šiuose sektoriuose įgijo santykinį pranašumą po įstojimo į Europos Sąjungą – atsivėrus sienoms suintensyvėjo žaliavinių produktų eksportas į ES šalis.

Siekiant nustatyti kaip Lietuvos eksporto specializacija skiriasi nuo Latvijos, vertinant ES prekybos santykinius pranašumus tam tikruose sektoriuose jie buvo sugrupuoti į 4 grupes, atitinkančias RCA indekso klases:

- I grupė, kai RCA indeksas atitinka A klasę: $0 < RCA < 1$
- II grupė – B klasę : $1 < RCA < 2$
- III grupė – C klasę : $2 < RCA < 4$
- IV grupė – D klasę : $4 < RCA$

I grupei priskirti sektoriai kuriuose Lietuva ar Latvija neturi santykinio pranašumo – jų RCA indeksas tiriamojo sektoriaus atžvilgiu yra A klasės, t.y Lietuva ar Latvija, palyginus su tam tikra kita ES šalimi, neturi santykinio pranašumo ES bendrojoje rinkoje tam tikrame sektoriuje. II- IV grupėms priskirtos šalys, kurių atžvilgiu Lietuva ar Latvija turi santykinį pranašumą tam tikrame sektoriuje, kitaip sakant, labiau specializuojasi konkrečiau sektoriaus eksporte.

Skaičiavimams buvo pasirinkti du laikotarpiai: 2001 metai prieš Lietuvos įstojimą į ES ir 2010 metai. (žr. 10 paveikslą)

10 pav.. „Lietuvos ir Latvijos santykinis pranašumas pagal sektorius“

Šaltinis: sudaryta autorės

Remiantis Hechsher-Ohlin ir Ricardiano teorija būtų labai sunku paaiškinti Latvijos prekybos su kaimyninėmis šalimis (Lietuva ir Estija) prekybos apimtis ir pagrindus. Latvijos atvejis patvirtina autorių (*Krugman ir Pbstfeld, 2003*) iškeltą išvadą, kad Hechsher-Ohlin teorema atspindi patikimesnius duomenis, kuomet yra taikomas prekybos tarp skirtingo išsivystymo lygio šalių (kaip Latvija su pažengusiomis ES-15) vertinimas.

Tam, kad išsamiai būtų įvertintos prekybos tarp Lietuvos ir Latvijos tendencijos, toliau bus atliekama prekybos šakos viduje analizė. Ne taip, kaip santykinio pranašumo rodiklis prekybos šakos viduje koeficientas vertina prekybos rodiklius, nepaisant šalių geografinės padėties ir išsivystymo lygio.

3.3 Lietuvos ir Latvijos tarpusavio prekybos šakos viduje analizė ir vertinimas

Teorinėje dalyje, kalbant apie prekybos šakos viduje vertinimą, buvo aprašytas prekybos šakos viduje indeksas (*IIT*), kuris parodo prekybos tais pačiais produktais persidengimo lygį vienoje šalyje lyginant su kita. Jis parodo, kokią dalį savo produkcijos šalis eksportuoja, lyginant su visu eksportu ir importu.

Naudojant Grubel ir Lloyd (*1975*) prekybos šakos viduje indekso skaičiavimo formulę (5), buvo apskaičiuoti Lietuvos-Latvijos prekybos šakos viduje indeksai pagal kombinuotąją prekių nomenklatūrą (KPN): 2001-2010 metais. (Priedas Nr. 3) pateikiama Lietuvos Latvijos prekybos statistika, kuria remiantis buvo apskaičiuotas prekybos šakos viduje indeksas).

$$IIT_{i,LT;LV} \left[\frac{(X_i + M_i) - |X_i - M_i|}{(X_i + M_i)} \right]$$

kur i – tam tikra nagrinėjama produktų klasė, kuria yra prekiaujama tarp Lietuvos ir Latvijos.

$IIT_{i,LT;LV}$ – prekybos pramonės šakos viduje produkcija indeksas i šakai;

X_i – i šakos eksportas iš Lietuvos į Latviją;

M_i – i šakos importas iš Latvijos į Lietuvą.

$X_i + M_i$ – bendra Lietuvos Latvijos prekybos vertė;

$X_i - M_i$ – i šakos prekybos balansas.

Prekybos šakos viduje indekso skaičiavimo rezultatai pateikiami lentelėje Nr.6.

6 lentelė „Lietuvos ir Latvijos prekybos šakos viduje indeksas“

	KPN	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Pokytis 2001 vs 2010
VI	Chemijos pramonės ir jai giminingų pramonės šakų produkcija	0,62	0,66	0,59	0,99	0,96	0,97	0,97	0,94	0,90	0,99	0,38
VIII	Žalios (neišdirbtos) odos, išdirbta oda, kailiai ir jų dirbiniai; pakinktai ir balnai; kelionės reikmenys, rankinės ir panašūs daiktai; dirbiniai iš gyvūnų žarnų (išskyrus šilkaverpių žarnas)	0,68	0,87	0,85	0,81	0,69	0,74	0,86	0,79	0,77	0,98	0,30
XI	Tekstilės medžiagos ir tekstilės dirbiniai	0,70	0,60	0,57	0,76	0,76	0,77	0,78	0,76	0,77	0,95	0,25
X	Medienos arba kitų pluoštinių celuliozinių medžiagų plaušiena; perdirbti skirtas popierius arba kartonas (atliekos ir liekanos); popierius ir kartonas bei jų dirbiniai	0,83	0,82	0,79	0,93	0,88	0,85	0,89	0,98	0,99	0,93	0,10
XVII	Antžeminio, oro, vandens transporto priemonės ir pagalbinių transporto įrenginiai	0,09	0,36	0,34	0,89	0,79	0,89	0,99	0,88	0,79	0,93	0,84
I	Gyvi gyvūnai; gyvūninės kilmės produktai	0,48	0,30	0,37	0,36	0,69	0,92	0,87	0,86	0,97	0,92	0,44
III	Gyvūniniai arba augaliniai riebalai ir aliejus bei jų skilimo produktai; paruošti valgomieji riebalai; gyvūninis arba augalinis vaškas	0,83	0,55	0,27	0,48	0,60	0,44	0,66	0,60	0,65	0,89	0,06
XVIII	Optikos, fotografijos, kinematografijos, matavimo, kontrolės, precizijos, medicinos arba chirurgijos prietaisai ir aparatai; laikrodžiai; muzikos instrumentai; jų dalys ir reikmenys	0,23	0,35	0,28	0,91	0,77	0,76	0,84	0,88	0,70	0,89	0,66
XIII	Dirbiniai iš akmens, gipso, cemento, asbesto, žeručio arba panašių medžiagų; keramikos dirbiniai; stiklas ir stiklo dirbiniai	0,49	0,45	0,70	0,74	0,73	0,62	0,73	0,77	0,68	0,88	0,39
XX	Įvairūs pramonės dirbiniai	0,24	0,25	0,35	0,44	0,50	0,51	0,64	0,75	0,84	0,84	0,61
XVI	Mašinos ir mechaniniai įrenginiai; elektros įrenginiai; jų dalys; garso įrašymo ir atkūrimo aparatai, televizijos vaizdo ir garso įrašymo ir atkūrimo aparatai, šių dirbinių dalys bei reikmenys	0,23	0,27	0,23	0,88	0,70	0,68	0,74	1,00	0,72	0,84	0,61
XV	Netaurieji metalai ir netauriųjų metalų dirbiniai	0,46	0,39	0,46	0,89	0,91	0,94	0,97	0,96	0,75	0,81	0,35
VII	Plastikai ir jų dirbiniai; kaučiukas ir jo dirbiniai	0,22	0,22	0,25	0,66	0,68	0,63	0,73	0,77	0,79	0,80	0,59
IX	Mediena ir medienos dirbiniai; medžio anglys; kamštiena ir kamštienos dirbiniai; dirbiniai iš šiaudų, esparto arba iš kitų pynimo medžiagų; pintinės ir pinti dirbiniai	0,98	0,96	0,99	0,98	0,72	0,68	0,86	0,71	0,71	0,79	-0,18
XII	Avalynė, galvos apdangalai, skėčiai, skėčiai nuo saulės, lazdos, lazdos-sėdynės, vytiniai, botagai ir jų dalys; paruoštos naudoti plunksnos ir jų dirbiniai; dirbtinės gėlės; dirbiniai iš žmonių plaukų	0,35	0,41	0,14	0,80	0,49	0,66	0,74	0,71	0,67	0,75	0,41
IV	Paruošti maisto produktai; nealkoholiniai ir alkoholiniai gėrimai bei actas; tabakas ir perdirbti tabako pakaitalai	0,58	0,63	0,70	0,85	0,72	0,78	0,72	0,78	0,77	0,72	0,15
II	Augaliniai produktai	0,26	0,31	0,41	0,58	0,63	0,80	0,74	0,54	0,41	0,56	0,30
V	Mineraliniai produktai	0,05	0,07	0,03	0,10	0,16	0,31	0,19	0,10	0,20	0,37	0,32
XXI	Meno kūriniai, kolekcionavimo objektai ir antikvariniai daiktai	0,33	0,80	0,75	0,62	0,98	0,82	1,00	0,49	0,87	0,30	-0,03
XIV	Gamtiniai arba dirbtiniu būdu išauginti perlai, brangakmeniai arba pusbrangiai akmenys, taurieji metalai, metalai, plakiruoti tauriuoju metalu, bei jų dirbiniai; dirbtinė bižuterija; monetos	0,07	0,88	0,68	0,85	0,97	0,85	0,90	0,80	0,74	0,22	0,15
XIX	Ginklai ir šaudmenys; jų dalys ir reikmenys	1,00	0,59	0,42	0,25	0,37	0,06	0,45	0,27	0,11	0,14	-0,86
YY	Kita	0,90	0,73	0,14	0,49	0,20	0,36	0,34	0,11	0,00	0,03	-0,88

Šaltinis: apskaičiuota autorės pagal Tarptautinės prekybos centro paskelbtus pasaulinės prekybos statistikos duomenis. <http://www.trademap.org/> [21]

Indekso reikšmė keičiasi nuo 0 iki 1, priklausomai nuo to, kokio lygio yra prekyba tais pačiais produktais tarp šalių. Kuo vertė yra arčiau 1, tuo prekyba šakos viduje yra svarbesnė ir atvirkščiai, kuo IIT_i vertė yra arčiau 0, tuo svarbesnė yra prekyba tarp šakų.

Atlikus skaičiavimus, akivaizdu, kad nuo 2001 iki 2010 metų prekybos šakos viduje indeksas tarp Lietuvos-Latvijos ne tik smarkiai pakilo, bet ir visuomet išsilaikė aukštame lygyje – arčiau vieneto.

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuva ir Latvija yra kaimyninės valstybės, kurių šalies dydis, išsivystymas, kultūrinė aplinka, socialiniai aspektai ir sektoriaus dydis – labai panašūs, galime teigti, kad šios valstybės vykdo prekybą šakos viduje nuo 2004 metų, o daugelyje sektorių – jau nuo 2001 metų. Skaičiavimo rezultatai rodo, kad intensyviausiai prekyba šakos viduje vyksta chemijos pramonės, žalios odos, išdirbtos odos, kailių ir jų dirbinių produktais; kelionės reikmenimis, rankinėmis ir pan., taip pat tekstilės ir medienos produktais.

Lietuvai ir Latvijai įstojus į ES pastebimi ryškūs pokyčiai prekyboje tarp šalių. IIT analizės duomenys parodo, kad tam tikruose sektoriuose stipriai pasikeitė prekybos struktūra – iš prekybos tarp šakų ji tapo prekyba šakos viduje. Ryškiausi prekybos struktūros pasikeitimai pastebimi antžeminio transporto, medicinos arba chirurgijos prietaisų, mašinų ir įvairių mašinų įrenginių sektoriuose. Viena iš hipotezių, kodėl taip stipriai išaugo prekybos šakos viduje indeksas šiose srityse, yra reeksportas. Reeksporto apimtys Lietuvai ir Latvijai įstojus į ES šoktelėjo – reeksportas į Latviją nuo 2004 m. iki 2011 m. vidutiniškai augo po 25,5 proc., o reeksporto dalis bendroje eksporto struktūroje padidėjo nuo 29,5 proc. 2004 m. iki 45,2 proc. Taigi, negalime vertinti, kad šalys šiuose sektoriuose įgijo santykinį pranašumą, nes srityse, kuriose Latvija ir Lietuva turėjo santykinį pranašumą (mediena, gyvi gyvūnai, augaliniai produktai), prekybos šakos viduje indeksas stipriai nesvyravo ir visą laiką išlaikė aukštą lygį.

Apibendrinant galime teigti, kad naudojamas Grubel-Loid prekybos šakos viduje indeksas parodė šakos specializacijos lygį ir padėjo įvertinti Lietuvos sugebėjimą konkuruoti atviros prekybos sąlygomis. Naudojant kombinuotąją nomenklatūrą (KPN), nustatyta, kad Lietuvos prekyba šakos viduje yra svarbiausia ir pastoviai didėjanti tarptautinės prekybos dalis. Paskaičiuota prekybos šakos viduje indekso tarp Lietuvos ir Latvijos analizė pagal KPN rodo, kad Lietuva turi pranašumą prekiaujant maisto produktais, gėrimais ir tabaku, kitomis pramoninėmis prekėmis. Šių skaičiavimų rezultatai nurodo pagrindines tarptautinės prekybos pobūdžio ir struktūros vystymosi kryptis.

3.4 Lietuvos ir Latvijos tarpusavio prekybos gravitacijos modelio skaičiavimas

Su vienomis šalimis prekyba vyksta nuo senų laikų, su kitomis prekybiniai santykiai užmegzti tik integracijos į Europos Sąjungą (ES) metu siekiant užsienio prekybos kryptis perorientuoti nuo pakankamai nestabilių rinkų rytuose į vakarus, taip pat nemažai pastangų Lietuva įdeda ieškodama naujų dar neatrastų prekybos partnerių. Tam įtakos turi gravitacijos modelis, kuris teigia, kad pirmiausia prekyba vyksta su kaimyninėmis ir panašaus dydžio šalimis (Lenkija, Latvija, Estija) arba su šalimis, su

kuriomis prekyba susiklostė istoriškai, šiuo atveju – Rusija, kuri yra pagrindinė lietuviškos žemės ūkio ir maisto produkcijos importuotoja. Plečiantis gamybai ir atsiradus naujų rinkų poreikiui pasirenkamos tolimesnės šalys (pvz., Kinija, Indija ir pan.). Gravitacijos modelis laikomas reikšmingu, jo sėkmė yra jo aiškinamosios galios: lygtis statistiškai pagrįsta ir tinkama analizuojant daugelį skirtingų duomenų nes gaunami gana panašūs atsakymai – numanomos dvišalės prekybos kaštai kinta, kintant atstumui tarp šalių (Anderson, 2009). Atstumas tarp šalių gali būti interpretuojamas kaip indikatorius, kuris atskleidžia įėjimo į rinką kainą (transportavimo ir kitos išlaidos): kuo toliau yra eksporto partnerė, tuo aukštesnė įsiskverbimo kaina. Norint sugebėti padengti šią kainą reikia pasirinkti pakankamai didelę ir stiprią rinką. Taigi galima teigti, kad kuo didesnis prekybos partnerio bendrasis vidaus produktas ir didesnė vartotojų perkamoji galia, tuo atstumas yra mažesnė kliūtis prekiauti. Be to eksportuotojas, kuris nori aptarnauti nutolusią rinką turi nusistatyti pakankamai didelius pastoviuosius kaštus, kurie gali išsilaikyti tik, jei eksporto apimtys (ir rinka) yra didelės. Artimesnėms rinkoms (kadangi pastovieji kaštai yra žemesni) galima eksportuoti mažesnius produkcijos kiekius ir tokiu būdu aptarnauti mažesnes rinkas, nes tokiais atvejais, masto ekonomija neturi reikšmės (Marimoutou et al., 2010).

Gravitacijos modelio naudojimas gali padėti paaiškinti ir numatyti poveikį prekybos srautams dėl laisvos prekybos susitarimų sudarymo (Kepaptsoglou et al., 2010). Pavyzdžiui, Lietuvos prekybos apimtys dalyvaujant regioniniuose prekybos susitarimuose (su Latvija ir Estija), bei tapus ES nare padidėjo ir tapo stabilesnės.

Siekiant įvertinti ar egzistuoja ryšys tarp šalių eksporto ir importo bei atstumų tarp prekiaujančių partnerių ir jų BVP tenkančio vienam gyventojui dydžio buvo atlikti skaičiavimai (žr. 7 lentelę):

7 lentelė „Gravitacijos modelio vertinimas“

	Koreliacijos koeficientas	Stjudento kriterijaus stebimoji reikšmė	Stjudento kriterijaus kritinė reikšmė (kai $\alpha=0.05$; $n=86$)
Eksporto priklausomybė nuo atstumo tarp šalių	-0,36	3,50	1,99
Eksporto priklausomybė nuo šalies partnerės BVP	0,18	1,64	1,99
Importo priklausomybė nuo atstumo tarp šalių	-0,26	2,37	1,99
Importo priklausomybė nuo šalies partnerės BVP	0,49	0,45	1,99

Šaltinis: apskaičiuota autorės remiantis statistikos duomenimis (priedas Nr. 2)

Eksporto bei importo priklausomybės nuo atstumo tarp prekiaujančių šalių skaičiavimų rezultatai parodė, kad koreliacija egzistuoja, taigi yra priklausomybė tarp kintamųjų. Tačiau ši koreliacija yra neigiama, tai reiškia, kad didėjant atstumui prekybos apimtys tarp šalių partnerių mažėja. Taikant porinių palyginimų t kriterijų (naudojamas statistinis reikšmingumo lygmuo $p < 0.05$), išryškėjo, kad šis ryšys yra

statistiškai reikšmingas. Eksportui atstumas tarp šalių yra statistiškai reikšmingesnis negu importui. Atstumo kintamasis yra prekybos pasipriešinimo faktorius, kuris parodo prekybos barjerus kaip transportavimo kaštai, laikas, kultūriniai skirtumai ir rinkos prieinamumas.

Eksporto ir importo priklausomybės nuo šalies partnerės BVP parodė, kad koreliacija tarp šių dviejų kintamųjų yra labai silpna ir priklausomybė yra statistiškai nereikšminga. Tyrimui paimtas BVP produktas (Y_i ir Y_j) (10 formulė), todėl kad jis tarnauja kaip dviejų šalių ekonomikų dydžio parametras, rodantis tiek jų gamybos pajėgumus, tiek rinkų dydį. Didesnės šalys su didesniais gamybos pajėgumais labiau tikėtina pasieksiančios masto ekonomiką ir padidinsiančios savo eksportą dėl konkurencinio pranašumo. Jos taip pat turi didesnę vidaus rinką, kuri sugeba absorbuoti daugiau importuojamų prekių. Taigi, augantis abiejų šalių vidaus produktas tikėtinai augina ir tarpusavio prekybos apimtį. BVP vienam gyventojui – aiškinamasis kintamasis, atspindintis eksportuojančios bei importuojančios šalių pajamų lygį bei perkamąją galią. Viena iš priežasčių kodėl buvo gautas statistiškai nereikšmingas ryšys tarp BVP ir eksporto bei importo yra tai, kad buvo paimti per didelė imtis su per daug skirtingomis valstybėmis.

Gravitacijos modelio vertinimo analizė parodė, kad atstumas vertinamas kaip neigiamas rodiklis eksportui tarp šalių. Kadangi Lietuva ir Latvija yra kaimyninės šalys, atstumas šioje lygtyje komponuoja kaip teigiamas rodiklis.

3.5 Lietuvos mažmeninių prekybos tinklų veiklos įtaka maisto produktų eksportui į Latviją

Per paskutinius du dešimtmečius mažmeninės prekybos pramonė išgyvena evoliucijos ir transformacijų laikotarpį, kur globalizacija, susijungimai ir įsigijimai bei technologijų pažanga visiškai pakeitė mažmeninės prekybos struktūrą (*Constantinides et al., 2008*). Prekybos centru, kurie dažniausiai yra įsteigti tarptautinių kompanijų (mažmeninė internacionalizacija) ir maisto prekių prekybos koncentracija besivystančiose ir pereinamosios ekonomikos šalyse, yra svarbus analizių klausimas, dėl jų įtakos žemės ūkiui, maisto perdirbimo įmonėms ir kitoms mažmeninėms įmonėms.

„Prekybos centrų revoliucija“ buvo vykdoma besivystančiose šalyse nuo ankstyvų 1990 m.. Mažmeninės prekybos tinklai („supermarketai“, „hipermarketai“, mažmeninės parduotuvės) prieidami prie aukštesnės ir vidutinės pajamas gaunančių pirkėjų daugelyje šalių pasiekė ir masinę rinką. Analizuojant maisto sistemą, tokios tendencijos daro įtaką ne tik tradiciniams mažmeninės prekybos dalyviams, bet ir didmenininkams, perdirbėjams ir žemės ūkio sektoriui (*Reardon, Gulati, 2008*). Kaip buvo prognozuota T. Joslingo (*1999*), didieji prekybos tinklai atėję į rinką gali dominuoti kaip maisto platintojai, taip suvaržydami tiek vietinių gamintojų, tiek vietinių perdirbimo įmonių dalyvavimą joje. 1990 metų viduryje dėl didelių tiesioginių užsienio investicijų pradėjo vystytis modernus mažmeninės prekybos sektorius, įvesdamas į rinką „supermarketus“ (*Hendrickson et al., 2001*). Mažmeninės prekybos tinklai dabar yra tokioje pozicijoje, kad gali diktuoti sąlygas gamintojams, kurie būna priversti diktuoti sąlygas ūkio segmentui. Didelę dalį pelno mažmeninės prekybos tinklams atneša įvairūs reklamos, prekių išstatymo ir panašūs mokesčiai, kuriuos yra priversti mokėti tiekėjai (*Hendrickson et al., 2001*). S. Mc Corrison (*2002*) teigia, kad Europos žemės ūkio ekonomistai turėtų daugiau dėmesio skirti netobulai konkurencijai maisto pramonėje, nes, kaip rodo praktika, mažmeninė prekyba maisto produktais yra oligopolinės struktūros, o jos rinkos galia tik auga.

Mažmeninės prekybos apibrėžimų yra daug, tačiau visi autoriai pažymi, kad tai yra prekių įsigijimas dideliais kiekiais iš tiekėjų arba didmeninės prekybos įmonių, turint tikslą įgytas prekes parduoti galutiniam vartotojui (*Weitz, Lewy, 2004; Pajuodis A. (2005)*). Mažmeninės prekybos internacionalizacijos procesai prasidėjo XIX a. viduryje ir iki 1945 m. vyko lėtai (*Alexander, 1997*). Hollander (*1970*) vienas pirmųjų tyrinėjo mažmeninės prekybos internacionalizacijos procesus prekybos kompanijų aspektu. Spartėjantys mažmeninės prekybos internacionalizacijos procesai paskutiniais XX a. dešimtmečiais bei XXI a. pirmą dešimtmetį pakeitė mokslininkų tyrimų kryptį, t. y. nuo prekybos kompanijų laipsniškai pereinama prie prekybos rinkų internacionalizacijos procesų (*Burt, 1993; Dawson, 1994; Alexander, 1997, 2000, 2009 ir kt.*). Mažmeninės prekybos rinkų internacionalizacijos procesų tyrinėjimas tapo daug sudėtingesnis, kadangi atsirado nauji, globalesni veiksniai. Viena situacija, kai šalyje yra viena užsienio mažmeninės prekybos kompanija, užimanti santykinai nedidelę rinkos dalį, ir

visiškai kitokia, kai šalyje yra penkios užsienio mažmeninės prekybos kompanijos. Vyksta tos šalies prekybos rinkos pasidalijimas tarp užsienio mažmeninės prekybos ir vietinių kompanijų.

Didelio masto mažmeninės prekybos sektorius tiek visoje Europoje, tiek Lietuvoje ir Latvijoje yra labai svarbus dėl jo finansinio indėlio į ekonomiką, darbo vietų kūrimo ir dėl vartotojams siūlomo plataus prekių pasirinkimo. Analizuojant prekybos tarp Lietuvos ir Latvijos tendencijas, svarbu išskirti šį sektorių ir jo įtaką tarpusavio prekybai. Pagrindiniai mažmeninės prekybos tinklai ir jų 2011 metų apyvartos pateikiami 8 lentelėje.

8 lentelė „Mažmeninės prekybos tinklai pagal apyvartas 2011m. Lietuvoje ir Latvijoje“

	Lietuva 2011m.	Latvija 2011m.
„Maxima“	1277 mln. eur.	568 mln. eur.
„Palink“ (IKI)	636,9 mln. eur.	105,6 mln. eur.
„Rimi“	215 mln. eur.	545 mln. eur.
„Norfa“	448,62 mln. eur.	-
„Elvi“	-	106,54 mln. eur.
„Prisma“	neskelbia	19,49 mln. eur.
„Sky“ („Skai Baltija“)	-	2,82 mln. eur.

Analizei buvo pasirinktas vienas didžiausių prekybos tinklų Lietuvoje – UAB „Palink“. Šis tinklas intensyviai vykdo savo veiklos plėtrą tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje. Prekybos tinklus IKI, „IKI Express“ ir „IKI cento“ valdanti UAB „Palink“ paskelbė, kad konsoliduota įmonės apyvarta 2011 metais siekė 636,9 mln. eurų. Palyginus su 2010 metais, apyvarta pernai išaugo 7 proc. Lietuvoje esančio parduotuvių tinklo apyvarta pernai pasiekė 531,3 mln. eurų ir buvo 8,3 proc. didesnė nei 2010 m. 2011 metais „Palink“ akcininkai „REWE Group“ patvirtino 173 mln. eurų dydžio investicijas Baltijos šalyse. Pasak UAB „Palink“ generalinio direktoriaus M. Haraszti, pagrindinės investicijos buvo skirtos naujų parduotuvių atidarymui ir esamų rekonstrukcijai. 2011 metais atidarytos 8 naujos parduotuvės Lietuvoje ir 1 Latvijoje. 2012 metais planuojama atverti 11 naujų parduotuvių duris Lietuvoje ir 3 Latvijoje.

Norint išanalizuoti kokią įtaką prekyboje tarp kaimyninių valstybių turi vienas didžiausių tinklų Lietuvoje, analizei buvo pasirinktos 9 didžiausios Lietuvos maisto perdirbimo įmonės. Lentelėje Nr. 9 pateikiami duomenys rodantys, kokia dalis tam tikrų tiekėjų prekių, atvežtų į UAB „Palink“, buvo išvežta į Latviją (SIA „Palink“) 2009-2011 metais.

9 lentelė „Lietuvos tiekėjų prekių atvežtų į UAB „Palink“ dalis, kuri buvo išvežta į SIA „Palink“

	Tiekėjas	2009	2010	2011
1	UAB „Rokiškio pienas“	0,17%	2,39%	3,08%
2	AB „Pieno žvaigždės“	0,05%	0,76%	1,75%
3	AB „Žemaitijos pienas“	0,28%	1,55%	2,40%
4	AB „Vilkyškių pieninė“	2,71%	3,99%	1,20%
5	ŽŪB „Nematekas“	0,54%	20,28%	4,22%
6	AB „Kauno grūdai“	0%	0%	2%
7	UAB „Vičiūnai ir ko“	1,50%	3,86%	3,22%
8	UAB „Utenos mėsa“	0%	0,50%	1,20%
9	AB „Krekenavos agrofirma“	0,93%	0,13%	3,33%

Analizei pagrindė buvo parinkti pieno perdirbėjai, nes pieno ūkis yra viena svarbiausių ir prioritetinių Lietuvos žemės ūkio šakų, iš jo ūkininkai gauna apie trečdalį visų žemės ūkio produkcijos pardavimo pajamų. Eksportuojama daugiau nei pusė šalyje pagaminamos pieno produkcijos. Lietuviška pieno produkcija yra paklausė ne tik ES bendrojoje vidaus rinkoje, bet ir Rusijoje bei kitose šalyse. Todėl Lietuvos užsienio prekybos pienu ir pieno produktais tendencijos yra svarbios šalies politinei ir ekonominei padėčiai.

UAB „Rokiškio pienas“ apyvartos į Latviją dalis išaugo, nes ši pieno perdirbimo bendrovė gamina privataus prekinio ženklo „Cento“ pieną. Centralizavus pieno tiekimą psichologinės pozicijos pardavimai pakilo, o eksporto apimtys į Latviją dar labiau padidėjo. 2011 metais jau net 3,08 % visos UAB „Palink“ nuperkamos UAB „Rokiškio pienas“ produkcijos buvo eksportuota į Latviją.

2011 metais buvo centralizuotas AB „Pieno žvaigždės“ ir AB „Žemaitijos pienas“ tiekimas bei buvo visiškai atsisakyta vietinio Latvijos pieno produktų tiekėjo. Taigi, į Latviją buvo eksportuota 1,75 % AB „Pieno žvaigždės“ produkcijos, o AB „Žemaitijos pienas“ – 2,4 % visos produkcijos atvežtos į AB „Palink“ sandėlius. Toks tiekėjų persiskirstymas parodo, kad tiekimo centralizavimas teigiamai veikia lietuviškosios kilmės produktų eksportą, tačiau neigiamai Latvijos ūkininkus. Atėję į Latvijos rinką užsienio kapitalo prekybos tinklai gali diktuoti savo sąlygas ir atsisakyti vietinių gamintojų paslaugų. Viena pagrindinių tokio persiskirstymo priežasčių – masto ekonomija, didėjant pirkimo apimtimis didelės mažmeninės prekybos kompanijos – kaip UAB „Palink“ – gali susiderėti dėl geresnių kainų. Vertinant, kad Lietuvos ir Latvijos rinkos bei atstumai tarp jų nėra dideli, konkursą laimėję keli didžiausi Lietuvos perdirbėjai puikiai gali aprūpinti abi rinkas. Panaši situacija įvyko ir su UAB „Vičiūnai ir ko“, 2010 metais tiekimas buvo centralizuotas ir atsisakyta vietinio Latvijos tiekėjo, taigi išvežamų į Latviją produktų apimtys padidėjo iki 3,87 % 2010 metais.

Nuo 2011 metų per Panevėžio logistikos cechą pradėjo važiuoti šviežia mėsa, taigi išaugo eksportuojamos į Latviją tiek UAB „Utenos mėsa“, tiek AB „Krekenavos agrofirma“ produkcijos apimtys. ŽŪB „Nemateko“ net 20,28 % proc. produkcijos buvo eksportuota į SIA „Palink“ 2010 metais,

nes tuomet Latvija pirkė šviežią „Nemateko“ vištieną, bet 2011 metais pirkimus nutraukė. Toks didelis šuolis tik parodo, kokios realiai galėtų būtų eksporto apimtys, didinant pirkimus iš Lietuvos perdirbėjų.

Pastebima bendra tendencija, kad lietuviškos kilmės prekių eksporto į Latviją apimtys per vieną didžiausių prekybos tinklų Lietuvoje UAB „Palink“ intensyviai auga. Remiantis anksčiau pateiktais ir analizuotais duomenimis, galima teigti, kad UAB „Palink“ eksportuojamos į Latviją produkcijos dalis daro įtaką bendram lietuviškos kilmės produktų eksportui. Pastebimos abiejų rodiklių augimo tendencijos. Kaip parodė anksčiau atilikta Lietuvos santykinio pranašumo analizė (RCA skaičiavimai), Lietuva turi stiprų santykinį pranašumą pieno sektoriuje. 2010 m. lietuviškos kilmės pieno produktai sudarė apie 96 proc. viso sektoriaus (gyvulinės kilmės produktai) eksporto. Tai parodo, kad gamintojų ir prekybos tinklų bendradarbiavimas skatina Lietuvos eksportą. Lietuvos pieno ir mėsos perdirbėjams yra sukuriamos geresnės sąlygos įeiti į Latvijos rinką per Lietuvos prekybos tinklus, kurie yra išsiplėtę Baltijos šalyse, negu bandyti tiesiogiai konkuruoti su vietiniais gamintojais (papildomi logistikos kaštai).

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

1. Viena iš tarptautinės prekybos prielaidų yra skirtingi gamybos našumai, taigi, kiekviena šalis specializuojasi gaminti tai, kas jai efektyviausia, naudodama pažangesnę technologiją. Globalizacijos poveikis nulėmė efektyvesnę šalių tarpusavio prekybą, sumažėję transportavimo ir susisiekimo kaštai bei kapitalo ir rinkų liberalizavimas atvėrė kelius tarptautiniams prekių ir paslaugų srautams. Empiriniai tyrimai rodo, kad bendras eksporto didėjimas skatina produktyvumo augimą, tuo tarpu importo dalies didėjimas parodo didesnę šalies specializacijos ir konkurencijos lygį. Europos Sąjungos šalys, tokios kaip Lietuva, specializuojasi darbui imlioje, resursus ir energiją derinančioje produkcijoje ir įgyja santykinį nepranašumą tyrimų, plėtros ir žmogiškajam kapitalui imlioje produkcijoje.
2. Šalims, turinčioms palyginti nedidelę vidaus rinką (tokioms kaip Lietuva ir Latvija), efektyviausias būdas užtikrinti ekonomikos augimą yra užsienio prekybos plėtra, kuri lemia konkurencijos padidėjimą, produktų įvairovę, kaštų mažėjimą ir padeda šalims vystyti specializaciją bei didinti savo išteklius ir gamybos našumą.
3. Dvišalės sutartys, sudarytos tarp Lietuvos ir Latvijos šalims atstačius nepriklausomybę, atvėrė didesnes galimybes tarpusavio prekybai, o įstojimas į Europos Sąjungą nulėmė dar didesnę tarpusavio prekybos masto plėtrą. ES šiuo metu jau tapo didžiausia Lietuvos ir Latvijos prekybos partnere, kuriai tenka daugiau nei pusė Lietuvos ir Latvijos eksporto ir importo.
4. Aukštas šalies konkurencingumo lygis rodo, kad šalis sugeba siekti sparčių ūkio augimo tempų ir juos išlaikyti, užtikrindama aukštus gyvenimo standartus ir kartu konkuruodama tarptautinėje rinkoje. Konkurencingumo tyrimai parodė, kad Lietuva ir Latvija turi mažai išskirtinių savybių, galinčių pritraukti investuotojų dėmesį. Šios šalys taip pat pasižymi gana aukštomis sąnaudomis verslui pradėti ir nutraukti, kas dar labiau sumažina ekonominį aktyvumą. Autoriaus nuomone, siekiant atstatyti tarptautinį konkurencingumą, šalims būtina neatidėliojant šalinti susikaupusias biurokratinės kliūtis ir gerinti makroekonominę aplinką. Remiantis konkurencingumo tyrimo rezultatais, pastebėta, kad Lietuva ir Latvija turi aukštus aukštojo išsilavinimo ir technologijų rodiklius, tai – geras šalių vystymosi indikatorius. Daugiau dėmesio skiriant išsilavinusios darbo jėgos išlaikymui Lietuvos ir Latvijos šalių rinkose, atsirastų galimybė net iš esmės perorientuoti prekybos struktūrą iš prekybos mažos pridėtinės vertės produktais, kurių svarbiausiu bruožu galime laikyti santykinai žemą atitinkamų produktų technologinio sudėtingumo lygį, į prekybą vidutinio ir vidutiniškai aukšto technologinio sudėtingumo lygio produktais.
5. Skirtingos šalys labiau užsiims prekyba pramonės šakos viduje tarp vertikaliai diferencijuotų prekių, o panašios šalys (dydžiu, gamybos faktoriais ir pan.) – labiau tarp horizontaliai

diferencijuotų prekių, kurių kokybė bus panaši. Prekyba pramonės viduje užtikrina, jog visų gamybos veiksnių savininkų pajamos, nepriklausomai nuo to, ar gamybos veiksniai palyginti pertekliniai, ar negausūs, padidėja dėl gamybos masto efekto. Atlikus gravitacijos modelio teorinio pagrindimo analizę, galima teigti, kad šalys, esančios netoli viena nuo kitos, prekiaus tarpusavyje panašiais produktais tuo intensyviau, kuo jos yra labiau panašios viena į kitą tiek ekonominio išsivystymo lygiu, tiek gyventojų vartojimo kultūra, tiek turimais ekonominiais bei geografiniais resursais.

6. Atlikus Lietuvos ir Latvijos statistinių duomenų tendencijų analizę, buvo nustatyta, kad 2004-2008 metais Lietuvos ir Latvijos prekybą buvo galima vertinti labai teigiamai. Remiantis statistiniais duomenimis ir kitais antriniais šaltiniais, galime teigti, kad pagrindinės veržlaus augimo priežastys buvo:

- a) nedidelės šalių teritorijos,
- b) žemi pelno mokesčiai (beveik du kartus žemesni negu kitose ES šalyse),
- c) žemos išlaidos darbo užmokesčiui.

Didžiausią eksportuojamų prekių dalį Lietuvoje sudarė Lietuvos produkcija, tuo tarpu Latvijos vystymuisi didžiausią teigiamą įtaką darė mažmeninė prekyba.

2009 metais Lietuvos ir Latvijos prekyba patyrė vieną didžiausių nuosmukių, apibendrinus analitikų apžvalgas, buvo padaryta išvada, kad to pagrindinės priežastys buvo šios:

- a) bendras pasaulinės ekonominės krizės poveikis (2007-2010 m.);
- b) liberaliomis reformomis paremtas buvusių Tarybinių respublikų ūkis neatlaikė konkurencijos;
- c) kivirčių su Rusija lemtas energetinių resursų kainų kilimas padarė nerentabilų gamybos verslą – dauguma darbininkų buvo priversti masiškai emigruoti;
- d) skubotas Baltijos valstybių vystymasis vyko be socialinės sferos modernizavimo.

7. Atskleistojo santykinio pranašumo tyrimai parodė, kad Lietuva turi santykinį pranašumą prekyboje mažos pridėtinės vertės produktais, kurių svarbiausiu bruožu galime laikyti santykinai žemą atitinkamų produktų technologinio sudėtingumo lygį. Tuo tarpu vidutinio ir vidutiniškai aukšto technologinio sudėtingumo lygio produktų grupės pasiekė neigiamas RCA reikšmes. Lietuvos teigiamos RCA reikšmės šiuose sektoriuose: mediena, mineraliniai produktai, maistas, gėrimai ir tabakas, žaliavos, pramoninės prekės, įvairūs pramonės dirbiniai ir gaminiai.

8. Naudojamas Grubel-Loid prekybos šakos viduje indeksas parodė šakos specializacijos lygį ir padėjo įvertinti Lietuvos sugebėjimą konkuruoti atviros prekybos sąlygomis. Naudojant kombinuotąją nomenklatūrą (KPN), nustatyta, kad Lietuvos prekyba šakos viduje yra svarbiausia ir pastoviai didėjanti tarptautinės prekybos dalis. Paskaičiuota prekybos šakos viduje indekso tarp Lietuvos ir Latvijos analizė pagal KPN rodo, kad Lietuva turi pranašumą prekiaujant maisto

produktais, gėrimais ir tabaku, kitomis pramoninėmis prekėmis. Šių skaičiavimų rezultatai nurodo pagrindines tarptautinės prekybos pobūdžio ir struktūros vystymosi kryptis.

9. Atlikti gravitacijos modelio vertinimo skaičiavimai iš patvirtinimo metodologiją. Atstumo kintamasis yra prekybos pasipriešinimo faktorius, kuris parodo prekybos barjerus tokius, kaip transportavimo kaštai, laikas, kultūriniai skirtumai ir rinkos prieinamumas. Lietuvos prekyboje su Latvija šis faktorius yra teigiamas rodiklis.

10. Mažmeninės prekybos įmonės – UAB „Palink“ – prekybos rezultatų tyrimas parodė, kad Lietuva turi stiprų santykinį pranašumą pieno sektoriuje. 2011 m. lietuviškos kilmės pieno produktai sudarė apie 96 proc. viso sektoriaus (gyvulinės kilmės produktai) eksporto. Tai parodo, kad gamintojų ir prekybos tinklų bendradarbiavimas skatina Lietuvos eksportą į Latviją. Lietuvos pieno ir mėsos perdirbėjams yra sukuriamos geresnės sąlygos įeiti į Latvijos rinką per Lietuvos prekybos tinklus, kurie yra išsiplėtę Baltijos šalyse, negu bandyti tiesiogiai konkuruoti su vietiniais gamintojais. Taigi, prie lietuviškų prekių eksporto skatinimo prisideda ir Lietuvos prekybos tinklai.

11. Paėmus visų trijų darbe naudojamų metodologijų (prekybos šakos viduje, santykinio pranašumo ir gravitacijos modelio) skaičiavimo rezultatus, galima daryti išvadą, kad jos neprieštarauja viena kitai, o labiau papildo. Nustatyti stiprieji – prekyba Lietuviškos kilmės produktais su žema pridėtine verte ir silpnieji – prekyba aukštos pridėtinės vertės produktais, paremtais technologijomis ir plėtra, Lietuvos su Latvija prekybos sektoriai. Iškeltas klausimas tolimesnėms prekybos tarp kaimyninių valstybių svarbos analizėms. Naudojantis padarytomis analizėmis, rekomenduojama stiprinti sektorius, kuriuos ne pilnai išnaudoja prekiaujančiosios šalys, ir skatinti maksimaliai išnaudoti turimus pranašumus

LITERATŪRA

1. Aleksandrs Fedotovs „A small nation’s comparative advantage: The case of Latvia“, Business and Economic Horizons, ISSN: 1804-1205, april 2010.
2. Aleksandrs Fedotovs „A small nation’s comparative advantage: The case of Latvia“ ISSN:1804-1205 BEH - Business and Economic Horizons Volume 1April 2010 p51-57
3. Aleksandrs Fedotovs „LATVIA’S COMPARATIVE ADVANTAGE: EXPERIENCE AND CHALLENGES“ ISSN 1822-6515 EKONOMIKA IR VADYBA: 2010. 15
4. Algirdas Jakutis, Vladislavas Petraškevičius, Artūras Stepanovas, Laima Šečkutė, Stepan Zaicev. „EKONOMIKOS TEORIJOS PAGRINDAI“ - Kaunas: Smaltija, 1999 - 390 psl. ISBN 9986-708-39-7
5. Asta Sabonienė, „Lithuanian Export Competitiveness: Comparison with other Baltic States“ ISSN 1392-2785 Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics(2). 2009
6. B. Melnikas, E. Chlivickas, A. Jakubavičius, L. Lobanova, V. Piprienė, A. Burinskienė „Tarptautinis verslas, tarptautinės vadybos įvadas“, 2008, VGTU, ISBN 978-9955-28-331-7
7. Camagni, R. On the concept of Territorial Competitiveness: Sound or Misleading? Paper presented at the ERSA Conference, Dortmund, August 2002.
8. Čiburienė J.A., PHD, Kaunas University of Technology, Lithuania, Professor INTERNATIONAL TRADE: LITHUANIAN CASE, 121-127psl; Поступила в редакцию 21.12.2006 года
9. Čiegis R. Ekonominių teorijų istorija: Vadovėlis.- Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.- ISBN 9986-19-925-5
10. Dalia Bernatonytė „Tarptautinė prekyba“, KTU, ISBN 978-609-02-0151-0, 2001 metai
11. Dalia Bernatonytė „INTRA-INDUSTRY TRADE AND EXPORT SPECIALIZATION: LITHUANIAN CASE“ ISSN 1822-6515 ISSN 1822-6515 EKONOMIKA IR VADYBA: 2009. 14
12. Dalia Bernatonytė, „EXPORT SPECIALIZATION PATTERNS OF THE BALTIC STATES“ Kaunas University of Technology, Lithuania, ISSN 1822-6515 EKONOMIKA IR VADYBA: 2010. 15
13. Evelina Meilienė ir Vytautas Snieška „Lietuvos ekonominės politikos ir eksporto skatinimo strategijos sąveika“, ISSN 1648-2603, VIEŠOJI POLITIKA IR ADMINISTRAVIMAS, 2005. Nr. 11
14. E. Balkevičienė, J. Matekonienė LIETUVOS UŽSIENIO PREKYBOS VYSTYMO SI ASPEKTAI Lietuvos regioninių tyrimų institutas, Tarptautinės konferencijos „Regionų plėtra-2001“ medžiagos ištraukos.

15. Gerasymchuk, V. H.; Sakalosh, T. V. 2007. Competitiveness and knowledge-based economy: information and communication technology impact evaluation, *Verslas: teorija ir praktika*, 8(4): 195–203.
16. Giedrė Staskevičiūtė, Rima Tamošiūnienė, 2010, ŠALIES KONKURENCINGUMAS: SAMPRATOS RAIDA LAIKO PERSPEKTYVOJE *Verslas: teorija ir praktika [Business: Theory and Practice]* 11(2): 159–167
17. Ginevičius, R. 2004. Statistical view of development in Lithuania: Prospects of competitiveness in the enlarged European Union, *Journal of Business Economics and Management* 5(4): 229–234.
18. Grigori Fainštein & Aleksei Netšunajev „Foreign Trade Patterns Between Estonia and the EU“ *Int Adv Econ Res* (2010) 16:311–324 DOI 10.1007/s11294-010-9267-y
19. Grigori Fainštein, Aleksei Netšunajev „Intra-Industry Trade Development in the Baltic States“ *Emerging Markets Finance & Trade / July–August 2011, Vol. 47, Supplement 3*, pp. 95–110.
20. Henrikas Karpavičius „Evaluating Lithuania’s Export Competitiveness in Intra-EU Trade“ ISSN 164-9098. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 2010.1 (17). 65-72.
21. HINLOOPEN, J. MARREWICK, C. 2001. On the empirical distribution of the Balassa index. *The Weltwirtschaftliches Archiv*. p 1-35;
22. Horácio C. Faustino & Nuno C. Leitão „Intra-Industry Trade: A Static and Dynamic Panel Data Analysis“ *Int Adv Econ Res* (2007) 13:313–333 DOI 10.1007/s11294-007-9097-8, 16 June 2007, International Atlantic Economic Society.
23. Jadvyga Čiburienė, Galina Zaharieva „International Trade as a Factor of Competitiveness: Comparison of Lithuanian and Bulgarian Cases“ ISSN 1392-2785 *ENGINEERING ECONOMICS*. 2006. No 4 (49)
24. James R. Markusen, James R. Melvin, Wiliam H. Kaempfer, Keith E. Maskus „International trade – theory and evidence“, McGraw-Hill, Inc., ISBN 0-07-040447-X, 1995.
25. Jekaterina ROJAKA Baltic states’ competitiveness: before and after the global crisis ISSN 1822-7996 *Taikomoji ekonomika: SISTEMINIAI TYRIMAI*: 2009.3/1.
26. Jonas Vėlyvis, „Euroverslas: asmenų, paslaugų, prekių ir kapitalo laisvas judėjimas“, 2005, VGTU. ISBN 9955-497-80-7
27. Judanov, A. J. *Konkurencija: teorija i praktika*. 2-e izd. Moskva: GNOM-PRESS, 1998.
28. Julius Algimantas Urbonas, Inga Maksvytienė, Asta Sabonienė, „*Ekonomikos teorijos: praeitis ir dabarties tendencijos*“, Kaunas, Technologija, 2009, ISBN 978-9955-25-720-2
29. Kisiel-Lowczyc, A.B., (2000): Transformation and North_Eastern Enlargement of European Union. Characteristics, Present Condition, Prospects”, in J.W. Owisinski and M. Johansson (Ed), *Global -Local Interplay in the Baltic Sea Region*, Warsaw, pp.175-186

30. Luis A. Rivera-Batiz, Maria-Angels Oliva „International trade – theory, strategies and evidence“, Oxford, ISBN 0-19-829711-4., 2003
31. Murray Kemp, International Trade Theory: A critical review, (Routledge, Abingdon UK, 2008), The Economic Society of Australia, 2009
32. Neringa Langvinienė, Jurgita Sekliuckienė „Internationalization in Retail Trade Services Market as Latecomer Countries Problem: the Case of Lithuania“, ISSN 1392–0758 SOCIALINIAI MOKSLAI. 2011. Nr. 3 (73)
33. Neringa Langvinienė, Jurgita Skliuckienė, Petras Vytautas Vengrauskas, „Tarptautinis verslas 1 knyga“, Kaunas, Technologija, 2010. ISBN 978-9955-25-795-0.
34. R. Ginevičius, O.G. Rakauskienė, R. Patalavičius, M. Tvaronavičienė, K. Kalašinskaitė, V. Lisauskaitė, Eksperto ir investicijų plėtra Lietuvoje. Monografija. Vilnius: Technika, 2005. 364p. ISBN 9986-05-937-2
35. R. Kuvytė „Tarptautinis marketingas“, KTU, 1997, ISBN 9986-13-511-7
36. R. Vīlpišauskas. Lietuvos užsienio prekybos politika ir jos raida: veiksmų analizė. Pinigų studijos, 2000/3, Lietuvos bankas.
37. Reijan, J. Key Issues in defining and analyzing the Competitiveness of a Country / J. Reijan, M. Hinrikus, A. Ivanov. Estonia, Tartu: Tartu University Press, 2000.
38. Rimutis Klevečka „LIBERALISATION OF INTERNATIONAL TRADE AND CHANGES OF CUSTOMS ACTIVITY IN LITHUANIA“, ISSN 1822-8038 (online) INTELEKTINĖ EKONOMIKA 2007, No. 2(2), p. 19–24.
39. Robert C. Feenstra, Alan M. Taylor, „International economics, ISBN-13:978-1-4292-3118-3, 2008, Worth Publishers
40. RONALD W. JONES „SENSE AND SURPRISE IN COMPETITIVE TRADE THEORY“ Economic Inquiry (ISSN 0095-2583) Vol. 49, No. 1, January 2011, 1–12
41. Sohn, Chan-Hyun Senior Fellow „A Gravity Model Analysis of Korea's Trade Patterns and the Effects of a Regional Trading Arrangement“, Korea Institute for International Economic Policy, Working Paper Series Vol. 2001-09, April 2001.
42. Tiiu Paas „REGIONAL INTEGRATION AND COMPETITIVENESS OF THE BALTIC ECONOMIES“ Department of economics, University of Tartu, Narva rd. 4, 51009 Tartu, ESTONIA Phone | +3 727 376 340; Fax | +3 727 376 312; E-mail | tpaas@ut.ee
43. Tiiu Paas Egle Tafenau „European trade integration in the Baltic Sea Region - A gravity model based analysis“, HWWA DISCUSSION PAPER, Hamburg Institute of International Economics, 2005, ISSN 616-4814.
44. V. Kvedaras, R. Rudzkis, „Lietuvos eksporto tendencijos ir ekonometriniai modeliai“, Pinigų studijos, ISSN 1392-2637. 4, 2003, p. 29-51.

45. Valentinas Navickas, „Europos Sąjungos rinkų įpatumai“, Kaunas, Technologija, 2008. ISBN 978-9955-25-550-5.
46. Vilpišauskas, R. 2004. Tarptautinis konkurencingumas ir Lietuvos eksporto politika, Pinigų studijos 1: 54–69.
47. Vitunskienė V., Serva E. „Atskleistas santykinis pranašumas: teorinis požiūris ir Lietuvos pieno sektoriaus analizė ES-15 atžvilgiu“. Vilniaus universiteto mokslo darbai. Ekonomika. ISSN 1392-1258. 2006, Nr. 73, p. 96-110.
48. Vladislavas Petraškevičius, „Konkurencijos politika Europos sąjungoje“, Vilnius, Technika, 2007 ISBN 978-9955-28-204-4

Internetiniai šaltiniai:

49. „Išvados iš Lietuvos įmonių konkurencingumo analizės. Rezultatai. Konkurencingumo veiksniai. Tobulintinos sritys. Geroji praktika“, Lietuvos ekonominės plėtros agentūra, 2011 m. spalio 5 d., www.verslilietuva.lt.
50. „Konkurencingumo stebėjimo ir vertinimo sistemų apžvalga“, Lietuvos ekonominės plėtros agentūra. 2009 m. spalio 22d., www.verslilietuva.lt.
51. „Lietuvos tarptautinis konkurencingumas – apžvalga“. www.marketnews.lt
52. Europos sąjungos oficialus puslapis. prieiga internete:
http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/amsterdam_treaty/a20000_en.htm
53. <http://www.weforum.org/issues/global-competitiveness>
54. Užsienio reikalų ministerija <http://www.urm.lt/>
55. Statistikos departamentas www.stat.gov.lt
56. Eurostato duomenys <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>

Barkutė M. Prekybos tarp Lietuvos ir Latvijos tendencijų analizė / Tarptautinės prekybos magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc.dr.V. Rimkus – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, Tarptautinės prekybos ir muitų katedra 2012. – 63 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuotos tarptautinės prekybos teorijos, importo ir eksporto svarba šalies ekonomikai, įvertintos Lietuvos ir Latvijos tarpusavio prekybos tendencijos ir ateities perspektyvos. Iškeltos problemos darančios įtaką Lietuvos ir Latvijos prekybai. Pirmoje darbo dalyje teoriniu aspektu tiriama tarptautinės prekybos sąvoka, jos svarba tiek pasauliniu tiek nacionaliniu mastu, apibrėžiamos istorinė, teisinė, politinė, ekonominė, kultūrinė ir socialinė aplinkos įtakojančias prekybos tarp Lietuvos ir Latvijos tendencijas, atskleidžiamas šalies konkurencingumas. Antroje dalyje nagrinėjamos prekybos šakos viduje, santykinio pranašumo ir gravitacijos modelio sampratos, pabrėžiama tarptautinės prekybos vertinimo metodologijos svarba. Trečioje dalyje atliekami prekybos šakos viduje, santykinio pranašumo ir gravitacijos modelio skaičiavimai, remiantis gautais duomenimis analizuojamos prekybos tarp Lietuvos ir Latvijos tendencijos, identifikuojami stiprieji ir silpnieji prekybos sektoriai, atsakoma į klausimą kokius pranašumus turi Lietuva ir Latvija tarptautinėje prekyboje. Remiantis atliktais tyrimais ir išanalizuota literatūra atliekamas mažmeninių prekybos tinklų (UAB“Palink“ pavyzdžiu) įtakos tarptautinei prekybai tyrimas, pateikiamos rekomendacijos prekybos tarp Lietuvos ir Latvijos tobulinimui.

Pagrindiniai žodžiai: tarptautinė prekyba, šalies konkurencingumas, santykinis pranašumas, prekyba šakos viduje, prekyba tarp šakų, gravitacijos modelis, Lietuvos ir Latvijos tarpusavio prekyba.

Barkutė M. Foreign trade between Lithuania and Latvia: trends analysis / Master's work in International trade. Supervisor doc.dr.V. Rimkus – Vilnius: Faculty of economics and finance management, Department of international trade and customs, Mykolas Romeris University, 2012 – 63p.

ANOTATION

Master's thesis analyzed the theory of international trade and importance of imports and exports to countries economy, evaluated trends and future perspectives of foreign trade between Lithuania and Latvia. Raised problems effecting trade flows between Lithuania and Latvia. The first part explored the theoretical aspect of international trade and its importance to global and national level. Defined the historical, legal, political, economic, cultural and social environment, affecting trade trends between Lithuania and Latvia, reviled countries competitiveness. The second part analyzes intra industry trade, comparative advantage and gravity model conceptions, and highlighted importance of international trade evaluation methods. In third part calculated intra industry trade, comparative advantage and gravity model indexes and according to results analyzed trade trends between Lithuania and Latvia. Identified weakness and strengths trading sectors, revealed answer to a question what comparative advantages Lithuania and Latvia has in international trade. In the base of research and analyzed literature was made analysis of retail chains (example of UAB “Palink”) impact to international trade and recommendations of trade between Lithuania and Latvia presented.

Key words: international trade, country competitiveness, comparative advantage, inter and intra industry trade, gravity model, foreign trade between Lithuania and Latvia.

Barkutė M. Prekybos tarp Lietuvos ir Latvijos tendencijų analizė / Tarptautinės prekybos magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc.dr.V. Rimkus – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, Tarptautinės prekybos ir muitų katedra 2012. – 63 p.

SANTRAUKA

Sparčiai besikeičiančiame globaliame pasaulyje tarptautinė prekyba užima svarbią vietą šalių ekonomikoje. Užsienio prekybos liberalizavimas Lietuvoje ir Latvijoje kaip ir kitose Vidurio ir Rytų Europos valstybėse buvo svarbi perėjimo į rinkos ekonomiką proceso dalis. Jis įtakojo kainų liberalizavimą ir atsiradusius lūkesčius, kad importuojamų prekių konkurencija darys įtaką kainų šalies viduje mažėjimui, tarptautiniu darbo pasidalijimu grindžiamai specializacijai ir technologinio gamybos lygio didėjimui, efektyvumo ir gerovės kilimui, o vartotojams ir gamintojams užtikrins didesnę prekių pasirinkimą.

Šio darbo tyrimo objektas yra Lietuvos ir Latvijos tarpusavio prekybos tendencijos, bei veiksniai sąlygojantys užsienio prekybos pokyčius. Tyrimo tikslas atlikus statistinių duomenų analizę, apžvelgus santykinio pranašumo, gravitacijos modelio, prekybos šakos viduje teorijas, išanalizuoti prekybos tarp Lietuvos ir Latvijos tendencijas bei įvertinti Lietuvos – Latvijos prekybos plėtros galimybes. Tiksliai pasiekti išsikelti ir nuosekliai vykdomi uždaviniai: išanalizuoti mokslinę literatūrą, nagrinėjančią tarptautinę prekybą bei šalies konkurencingumą ir identifikuoti šių aspektų svarbą šiuolaikinei besivystančiai valstybei. Remiantis statistiniais duomenimis išanalizuoti ir atskleisti Lietuvos ir Latvijos tarpusavio prekybos tendencijas. Išanalizavus tarptautinės prekybos vertinimo priemonių (tokių kaip prekyba šakos viduje, santykinis pranašumas ir gravitacijos modelis) metodologinius aspektus, atskleisti esminius Lietuvos ir Latvijos prekybos pranašumus bei identifikuoti trūkumus. Atlikti tyrimą ir pateikti išvadas analizuojant kokią įtaką didieji Lietuvos prekybos tinklai turi Lietuviškos kilmės maisto produktų eksportui į Latviją, UAB „Palink“ pavyzdžiu. Taikyti tyrimo metodai: užsienio prekybos veiksniams atskleisti – mokslinės literatūros, mokslo studijų, juridinių dokumentų sisteminė, lyginamoji ir loginė analizė bei sintezė, santykinio pranašumo metodas (*RCA*), prekybos šakos viduje analizės metodas (*IIT*), gravitacijos modelio analizės metodas.

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuva ir Latvija yra kaimyninės valstybės, kurių šalies dydis, išsivystymas, kultūrinė aplinka, socialiniai aspektai ir sektoriaus dydis – labai panašūs, padaryto išvados, kad šios valstybės vykdo prekybą šakos viduje nuo 2004 metų, o daugelyje sektorių – jau nuo 2001 metų. Skaičiavimo rezultatai rodo, kad intensyviausiai prekyba šakos viduje vyksta chemijos pramonės, žalios odos, išdirbtos odos, kailių ir jų dirbinių produktais; kelionės reikmenimis, rankinėmis ir pan., taip pat tekstilės ir medienos produktais. Atliktas atskleistojo santykinio pranašumo skaičiavimas parodė, kad

Lietuva pasiekė santykinį pranašumą prekyboje su ES šiose sekcijose: nuo 2001 iki 2010 – mediena, mineraliniai produktai, maistas, gėrimai ir tabakas, žaliavos, pramoninės prekės, įvairūs pramonės dirbiniai ir gaminiai. Lietuva turi aukščiausią sąlyginį pranašumą prekyboje su ES mineraliniu kuru, tepalais ir panašiomis medžiagomis. Tai parodo, kad Lietuva turi santykinį pranašumą prekyboje mažos pridėtinės vertės produktais, kurių svarbiausiu bruožu galime laikyti santykinai žemą atitinkamų produktų technologinio sudėtingumo lygį. Tuo tarpu vidutinio ir vidutiniškai aukšto technologinio sudėtingumo lygio produktų grupės („chemikalai“, „mašinos ir transporto įrengimai“) pasiekė neigiamas RCA reikšmes ($RCA < 1$). Gravitacijos modelio skaičiavimai parodė, kad dvi šalys su panašiomis technologijomis bei preferencijomis natūraliai daugiau prekiaus tarpusavy, siekdamos padidinti pasirinkimo galimybes pasiūlą savo vartotojams.

Atliktas mažmeninės prekybos tinklų prekybos duomenų tyrimas UAB „Palink“ pavyzdžiu parodė, kad mažmeninės prekybos tinklai turi svarbią įtaką Lietuviškų prekių eksportui. Išanalizavus devynių pieno ir mėsos perdirbimo įmonių rezultatus, pastebima bendra tendencija, kad lietuviškos kilmės prekių eksporto į Latviją apimtys per vieną didžiausių prekybos tinklų Lietuvoje UAB „Palink“ intensyviai auga. Remiantis anksčiau pateiktais ir analizuotais duomenimis, galima teigti, kad UAB „Palink“ eksportuojamos į Latviją produkcijos dalis daro įtaką bendram lietuviškos kilmės produktų eksportui. Pastebimos abiejų rodiklių augimo tendencijos.

Tinkamai išnaudojant Lietuvos ir Latvijos santykinius pranašumus, numatoma ir tolimesnė prekybos tarp kaimyninių valstybių plėtra. Mažinant biurokratinės ir makroekonominės kliūtis turėtų būti pasiekti dar geresni prekybos rezultatai. Vienas iš naujai besiformuojančių faktorių – visuomenėje didėjantis vertinimas ir poreikis natūraliai ir ekologiškai produkcijai, o tai dar labiau didina Lietuviškos kilmės produktų eksporto rodiklius. Bendrą prekybos tendenciją galima vertinti teigiamai, tačiau dėl galimai išskylančių politinių, ekonominių, teisinių ar socialinių suvaržymų ši situacija gali pasikeisti.

Barkutė M. Foreign trade between Lithuania and Latvia: trends analysis / Master's work in International trade. Supervisor doc.dr.V. Rimkus – Vilnius: Faculty of economics and finance management, Department of international trade and customs, Mykolas Romeris University, 2012 – 63p.

SUMMARY

The rapidly changing globalized world shows that international trade plays an important role in their economies. Foreign trade liberalization in Lithuania and Latvia, as well as other Central and Eastern European countries was an important transition to a market economy process. It is influenced by price liberalization and the resulting expectation that the competition of imported goods will affect the domestic price decline in the international division of labor based on specialization and technological level of production growth, efficiency and welfare, and consumers and producers to ensure a greater choice of goods.

This thesis focuses on the trends of foreign trade between Lithuania and Latvia and factors influencing changes in foreign trade. The aim of master thesis is to assess trends in Lithuania - Latvia's trade and find development opportunities by using statistical data analysis, review of comparative advantage, gravity model, Intra-industry trade theory. In order to achieve purpose consistently enforced tasks: to analyze the scientific literature dealing with the issue of international trade and competitiveness of the country and identify those aspects of the importance of developing modern state. According to statistical data analysis, disclosure trade trends between Latvia and Lithuania. Reveal main comparative advantages and disadvantages of Lithuania – Latvia trade, by analyzing measures such as intra industry trade, revealed comparative advantage and gravity model. Investigate and report its findings by analyzing the impact of large retail chains impact to Lithuania food products export to Latvia (JSC Palink example). Applied methods: the scientific literature, legal documents logical analysis and synthesis, the method of comparative advantage (RCA), intra-industry trade analysis method (IIT) and the gravity model analysis.

Given the fact that Lithuania and Latvia are neighbours with a similar country size, stage of development, cultural background, social aspects and the sector size, it was concluded that the countries trade within the industry since 2004, and in many sectors - since year 2001. The calculation results show that intensive industry trade takes place within the chemical industry, raw leather, leather, fur and articles thereof products, travel goods, handbags and so on., As well as textile and wood products. An advantage of the relative disclosed calculation showed that Lithuania has a comparative advantage in trade with the EU in these sections: from 2001 to 2010 - timber, mineral products, food, beverages and tobacco, raw materials, industrial goods, miscellaneous manufactured articles. Lithuania has the highest comparative advantage in trade with the EU mineral fuels, lubricants and related materials. This shows that Lithuania has a comparative advantage in trade in low value-added products, which can be considered the most

important feature of the products in a relatively low level of technological sophistication. Meanwhile, moderate and moderately high level of technological sophistication of the product group (chemicals, machinery and transport equipment) reached negative values for RCA ($RCA < 1$). Gravity model calculations showed that two countries with similar technologies and preferences naturally trade more goods with a view to increasing the supply option to their customers.

Retail chain trades analysis by the example of UAB "Palink" showed that the retail chains have an important influence on Lithuanian exports. The analysis of nine dairy and meat processing company's results the general trend is that the export of goods of Lithuanian origin in Latvia has over one of the biggest trade network in Lithuania UAB "Palink" intensively growing. Based on analysis above can be stated that part of products exported by UAB "Palink" to Latvia has a significant meaning to all Lithuanian exports. Growing trends are noted.

Proper use of the Lithuanian and Latvian relative advantages provide further commercial development of neighbours. Reducing bureaucracy and the macro-economic barriers should help to achieve even better results. The overall trade patterns can be evaluated positively, but potentially facing political, economic, legal and social constraints, this situation may change.

PRIEDAI

Sutartys tarp Lietuvos ir Latvijos

1. Sutartis dėl Valstybės sienos atstatymo tarp Lietuvos Respublikos ir Latvijos Respublikos
Agreement between the Republic of Lithuania and the Republic of Latvia on the re-establishment of State Border
Biržai, 1993.06.29
Įsigaliojo 1995.07.05
"V.Ž." - 1995 Nr.100
2. Susitarimas tarp Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės dėl bendradarbiavimo socialinio aprūpinimo srityje
Agreement between the Government of the Republic of Lithuania and the Government of the Republic of Latvia on the cooperation in the field of social maintenance
Vilnius, 1993.12.17
Įsigaliojo 1995.01.31
"V.Ž." - 1995 Nr.19
3. Lietuvos Respublikos ir Latvijos Respublikos Sutartis dėl pajamų ir kapitalo dvigubo apmokestinimo ir fiskalinių pažeidimų išvengimo
Convention between the Republic of Lithuania and the Republic of Latvia for the avoidance of double taxation and the prevention of fiscal evasion with respect to taxes on income and on capital
Vilnius, 1993.12.17
Įsigaliojo 1994.12.30
"V.Ž." - 1995 Nr.13
4. Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės susitarimas dėl valstybės sienos perėjimo punktų
Agreement between the Government of the Republic of Lithuania and the Government of the Republic of Latvia concerning the crossing posts of state border
Ryga, 1995.06.09
Įsigaliojo 1996.12.13
"V.Ž." - 1997 Nr.1
5. Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės susitarimas dėl tikrinimo Jungtiniuose valstybės sienos perėjimo punktuose
Agreement between the Government of the Republic of Lithuania and the Government of the Republic of Latvia concerning the checking in joint crossing posts of the state border
Ryga, 1995.06.09
Įsigaliojo 1995.11.09
"V.Ž." - 1995 Nr.102
6. Žemės sklypo pirkimo - pardavimo sutartis tarp Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės
Contract on the sale of land between the Government of the Republic of Lithuania and the Government of the Republic of Latvia
Ryga, 1995.09.06
Įsigaliojo 1995.09.06
7. Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės sutartis dėl investicijų skatinimo ir apsaugos
Agreement between the Government of the Republic of Lithuania and the Government of the Republic of Latvia on the promotion and protection of investments
Vilnius, 1996.02.07
Įsigaliojo / entered into force 1996.07.23
"V.Ž." - 1996 Nr.76

Priedas Nr. 1 tęsinys

8. Lietuvos Respublikos Prezidento ir Latvijos Respublikos Prezidento bendra deklaracija
Joint declaration by the president of the Republic of Lithuania and the President of the Republic of Latvia
Ryga, 1996.05.06
9. Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės sutartis dėl oro susisiekimo
Air Services Agreement between the Government of the Republic of Lithuania and the Government of the Republic of Latvia
Ryga, 1996.09.09
Įsigaliojo 1997.02.28
"V.Ž." - 1997 Nr.10
10. Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės sutartis dėl skrydžių informacijos regiono nustatymo
Agreement on establishment of flight information region between the Government of the Republic of Lithuania and the Government of the Republic of Latvia
Ryga, 1998.04.15
Įsigaliojo 2001.04.10
"V.Ž." - 2000 Nr.43
11. Susitarimas tarp Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės dėl žemės sklypo suteikimo nuosavybėn neatlygintinai
Agreement between the Government of the Republic of Lithuania and the Government of the Republic of Latvia regarding transfer of the land plot
Vilnius, 1999.04.21
Įsigaliojo 1999.04.21
12. Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės sutartis dėl bendradarbiavimo per sieną
Agreement between the Government of the Republic of Lithuania and the Government of the Republic of Latvia on transfrontier cooperation
Panevėžys, 1999.09.10
Įsigaliojo 1999.12.20
"V.Ž." - 2000 Nr.5
13. Susitarimas tarp Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės dėl bendradarbiavimo aplinkos apsaugos srityje
Agreement between the Government of the Republic of Lithuania and the Government of the Republic of Latvia on cooperation in the field of environmental protection
Biržai, 1999.10.01
Įsigaliojo 1999.10.01
"V.Ž." - 1999 Nr.86
14. Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės sutartis dėl įslaptintos informacijos abipusės apsaugos
Agreement between the Government of the Republic of Lithuania and the Government of the Republic of Latvia concerning mutual protection of classified information
Tartu, 2000.05.26
Įsigaliojo 2000.11.06
"V.Ž." - 2000 Nr.96
15. Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės sutartis dėl bendradarbiavimo jūrų ir aviacinės paieškos bei gelbėjimo srityse

Priedas NR. 1 tęsinys

Agreement between the Government of the Republic of Lithuania and the Government of the Republic of Latvia on Co-operation in Maritime and Aeronautical Search and Rescue

Palanga, 2000.09.08

Įsigaliojo 2000.12.22

"V.Ž." - 2000 Nr.108

16. Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės sutartis dėl abipusės pagalbos stichinių nelaimių ir kitų didelių avarių atveju

Agreement between the Government Republic of Lithuania and the Government of the Republic of Latvia on the Mutual Support in the Event of Natural Disasters and Other Large-scale Accidents

Ryga, 2001.05.31

Įsigaliojo 2002.01.02

"V.Ž." - 2001 Nr.88

17. Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės susitarimo dėl valstybės sienos perėjimo punktų, pasirašyto 1995 m. birželio 9 d., papildymas

Supplement to the Agreement between the Government of the Republic of Lithuania and the Government of the Republic of Latvia on State Border Crossing Points of 9 June, 1995

Sudaryta apsikeičiant notomis 2002.01.16

Įsigaliojo 2002.01.23

"V.Ž." - 2002 Nr.32

18. Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės susitarimas dėl valstybės sienos įgaliotinių veiklos

Agreement between the Government of the Republic of Lithuania and the Government of the Republic of Latvia on the Activities of State Border Plenipotentiaries

Nida, 2002.03.01

Įsigaliojo 2002.07.19

"V.Ž." - 2002 Nr. 75

19. Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės susitarimo dėl tikrinimo jungtiniuose valstybės sienos perėjimo punktuose pakeitimo ir papildymo protokolas

Protocol amending the Agreement between the Government of the Republic of Lithuania and the Government of the Republic of Latvia concerning the Checking in Joint Crossing Posts of the State Border

Vilnius, 2002.04.05

Įsigaliojo 2002.07.19

"V.Ž." - 2002 Nr. 75

20. Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės susitarimas dėl skubaus pranešimo apie branduolines avarijas ir dėl pasikeitimo informacija bei bendradarbiavimo branduolinės ir radiacinės saugos srityje

Agreement between the Government of the Republic of Lithuania and the Government of the Republic of Latvia on Early Notification of Nuclear Accidents, Exchange of Information and Co-operation in the Field of Nuclear Safety and Radiation Protection

Vilnius, 2003.10.03

Įsigaliojo 2004.02.11

„V.Ž.“ – 2004 Nr. 30

21. Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės susitarimas dėl skolos Latvijos Respublikai už Lietuvos Respublikos ambasados Vašingtone išlaikymą gražinimo

Agreement between the Government of the Republic of Lithuania and the Government of the Republic of Latvia on the settlement of the debt to the Republic of Latvia for the maintenance of the Embassy of the Republic of Lithuania in Washington

Ryga, 2005.02.15

Įsigaliojo 2005.04.22

Priedas NR. 1 tęsinys

„V.Ž.“ - 2005 m. Nr. 50

22. Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės susitarimas dėl bendradarbiavimo kovojant su organizuotu nusikalstamumu bei kitais nusikaltimais ir dėl bendrų veiksmų pasienio teritorijose

Agreement between the Government of the Republic of Lithuania and the Government of the Republic of Latvia on Cooperation in Combating Organised Crime and other Offences and on Joint Actions in Border Regions

Vilnius, 2006.06.07

Įsigaliojo 2007.07.15

Ratifikuota 2007.05.17 įstatymu Nr.X-1141

„V.Ž.“ - 2007 Nr. 66-2552

Priedas Nr. 2

Eksportas, importas
pagal valstybes

Mln. litų

Sajunga, valstybė	2011 m. sausis-gruodis		Atstumas km	BVP (mlrd)	Populiacija (mln.)
	eksportas	importas			
Afganistanas	10,7	1,2	4.043	18	30
Airija	200,9	181,5	2.054	213	4
Angola	87	72,4	7.461	110	18
Argentina	19,3	89,1	12.671	457	41
Armėnija	15,4	1,8	2.152	10	3
Australija	41	8,3	15.728	1.448	22
Austrija	203,6	559,4	950	406	8
Azerbaidžanas	81,6	16,5	2.100	72	9
Baltarusija	3606,6	1919,7	170	67	9
Bangladešas	17,5	2,4	6.285	115	164
Belgija	795,1	2449	1.472	499	11
Bosnija ir Hercegovina	5	11,8	1.308	19	4
Brazilija	8,2	111,9	11.026	2.422	193
Bulgarija	142,5	105,5	1.339	53	8
Čekijos Respublika	446,5	992,2	899	219	10
Čilė	6,3	24,2	13.347	231	17
Danija	1475,2	1274,4	832	338	6
Egiptas	133,9	25,6	2.783	231	78
Ekvadoras	1,5	22,1	10.904	65	14
Estija	4624,2	2193	528	20	1
Etiopija	77	0,5	4.527	30	85
Gana	56,7	232,1	5.904	37	24
Graikija	49,2	53	1.855	310	11
Gruzija	81,8	41,7	2.031	13	4
Honkongas	89,1	25,7	8.043	245	7
Indija	409,5	112,8	5.015	1.704	1.216
Indonezija	29	59	10.737	823	235
Iranas	46,2	12,1	2.909	421	75
Islandija	45,5	44,7	2.801	14	0
Ispanija	847,1	838,7	2.666	1.485	46
Italija	1249,5	2470,1	1.535	2.181	60
Izraelis	82,8	40,9	2.629	235	7
Japonija	64,4	139,9	8.208	5.822	127
Jungtinė Karalystė	2886,8	1213,1	1.730	2.472	62
Jungtinės Valstijos	1811,6	917,5	8.447	15.227	310
Jungtiniai Arabų Emyratai	60,6	15,9	4.091	364	5
Kanada	783	86,1	7.252	1.737	34
Kazachstanas	1102	203,9	3.888	169	16
Kenija	38	0,1	6.293	36	37
Kinija	199,4	1559,1	7.608	6.516	1.341
Kipras	11,9	18,8	2.257	25	1
Kirgizijos Respublika	307,7	6,9	3.760	5	5
Kroatija	57	20,3	1.190	65	4
Latvija	7118,3	5187,4	264	26	2
Lenkija	4863,7	7136,9	365	498	38
Liuksemburgas	12,2	57,7	1.419	62	1
Malaizija	10,8	29,3	8.564	248	28
Malavis	19,6	16,9	7.651	6	14
Marokas	16,7	423,6	3.175	100	32
Mauritanija	16,1	0,8	5.359	4	3
Meksika	54,3	17,8	10.256	1.167	109
Moldovos Respublika	96,8	42,3	890	7	4
Mozambikas	1,7	11,1	8.962	12	22

Priedas NR. 2 tęsinys

Nigerija	206,7	0,1	5.695	268	156
Naujoji Zelandija	7,8	23,2	16.947	153	4
Nyderlandai	4266,3	3861,7	1.470	832	17
Norvegija	1406,7	294,6	1.055	479	5
Pakistanas	58	47,2	4.363	203	167
Panama	29,8	0	10.119	30	4
Peru	41,2	7	11.482	168	30
Pietų Afrika	32,8	10,9	8.926	383	50
Pietų Korėja	59,1	101	7.373	1.126	49
Portugalija	175,3	58,4	3.126	236	11
Prancūzija	2875,5	1899,4	1.704	2.751	63
Rumunija	154,6	120,4	1.147	174	21
Rusija	11537,1	25649,8	659	1.894	140
Saudo Arabija	210,8	59,8	3.789	579	26
Serbija	44	12,9	1.151	46	7
Singapūras	50,7	24,7	9.141	254	5
Slovakija	134,2	353,7	923	95	5
Slovėnija	37,7	196,9	1.227	51	2
Suomija	933,3	1628,2	611	260	5
Šri Lanka	0,5	11,4	7.159	58	20
Švedija	2484,3	2611,7	686	545	9
Šveicarija	132,6	253,2	1.426	594	8
Tailandas	9,5	53,4	7.646	332	68
Tadžikistanas	134,8	0,1	3.699	7	8
Taivanas	20	175,2	8.163	504	23
Tanzanija	0,6	10,6	6.937	23	41
Tunisas	70,1	0,3	2.293	47	11
Turkija	429,2	348,2	1.542	798	71
Ukraina	2306,6	769,4	581	158	45
Uzbekistanas	77,5	11,5	3.526	43	28
Vengrija	270,4	585,8	911	134	10
Vietnamas	24,9	39,2	7.523	119	88
Vokietija	6474,6	7616,5	971	3.519	82
Iš viso	69642,5	78159,9			
Europos Sąjunga	42766,3	43668,4			
NVS	19309,5	28632,1			
Kitos valstybės	5982	5265,3			
ELPA	1584,7	594			

Priedas Nr. 3

			Lithuania's imports from Latvia									
		KPN	Value in 2001	Value in 2002	Value in 2003	Value in 2004	Value in 2005	Value in 2006	Value in 2007	Value in 2008	Value in 2009	Value in 2010
1	I	Gyvi gyvūnai; gyvūninės kilmės produktai	6.904	5.193	6.000	6.947	21.161	52.320	71.423	90.269	66.176	79.800
2	II	Augininiai produktai	2.157	2.403	4.136	10.405	15.496	25.858	29.613	36.274	30.172	55.476
3	III	Gyvūniniai arba augaliniai riebalai ir aliejus bei jų skilimo produktai; paruošti valgomieji riebalai; gyvūninis arba augalinis vaškas	2.419	1.503	1.041	2.932	4.507	3.540	6.708	7.148	6.093	14.099
4	IV	Paruošti maisto produktai; nealkoholiniai ir alkoholiniai gėrimai bei actas; tabakas ir perdirbti tabako pakaitalai	23.091	28.143	30.096	59.812	53.709	83.197	103.515	119.603	95.544	99.225
5	V	Mineraliniai produktai	8.322	7.470	3.725	13.601	26.002	62.036	41.844	33.633	32.016	80.104
6	VI	Chemijos pramonės ir jai giminingų pramonės šakų produkcija	12.485	16.315	15.935	59.424	68.097	98.283	146.804	153.435	144.443	148.428
7	VII	Plastikai ir jų dirbiniai; kaučiukas ir jo dirbiniai	2.697	3.421	4.383	17.739	27.598	30.305	45.046	46.631	34.755	49.074
8	VIII	Žalios (neišdirbtos) odos, išdirbta oda, kailiai ir jų dirbiniai; pakinktai ir balnai; kelionės reikmenys, rankinės ir panašūs daiktai; dirbiniai iš gyvūnų žarnų (išskyrus šilkaverpių žarnas)	631	1.337	1.156	1.660	1.610	2.764	3.939	3.712	2.090	3.741
9	IX	Mediena ir medienos dirbiniai; medžio anglys; kamštiena ir kamštienos dirbiniai; dirbiniai iš šiaudų, esparto arba iš kitų pynimo medžiagų; pintinės ir pinti dirbiniai	7.379	11.681	13.563	17.653	26.303	37.133	58.722	69.270	37.963	53.068
10	X	Medienos arba kitų pluoštinių celiuliozinių medžiagų plaušiena; perdirbti skirtas popierius arba kartonas (atliekos ir liekanos); popierius ir kartonas bei jų dirbiniai	10.094	12.294	11.550	17.927	19.133	20.278	26.043	28.484	22.600	30.562
11	XI	Tekstilės medžiagos ir tekstilės dirbiniai	9.741	7.771	6.568	14.678	18.308	24.038	27.605	25.783	22.386	35.075
12	XII	Avalynė, galvos apdangalai, skėčiai, skėčiai nuo saulės, lazdos, lazdos-sėdynės, vytiniai, botagai ir jų dalys; paruoštos naudoti plunksnos ir jų dirbiniai; dirbtinės gėlės; dirbiniai iš žmonių plaukų	404	568	167	2.804	2.170	4.080	5.792	6.361	4.616	4.491
13	XIII	Dirbiniai iš akmens, gipso, cemento, asbesto, žėručio arba panašių medžiagų; keramikos dirbiniai; stiklas ir stiklo dirbiniai	3.119	3.278	6.281	8.737	12.941	15.583	22.435	24.854	14.272	17.640
14	XIV	Gamtiniai arba dirbtiniu būdu išauginti perlai, brangakmeniai arba pusbrangiai akmenys, taurieji metalai, metalai, plakiruoti tauriuoju metalu, bei jų dirbiniai; dirbtinė bižuterija; monetos	1	50	87	277	656	1.520	2.181	2.554	1.154	4.922
15	XV	Netaurieji metalai ir netauriųjų metalų dirbiniai	9.000	9.535	13.121	58.147	77.179	92.859	109.608	113.950	40.791	74.073
16	XVI	Mašinos ir mechaniniai įrenginiai; elektros įrenginiai; jų dalys; garso įrašymo ir atkūrimo aparatai, televizijos vaizdo ir garso įrašymo ir atkūrimo aparatai, šių dirbinių dalys bei reikmenys	6.086	6.933	7.000	53.914	67.356	89.658	130.956	181.444	200.344	249.478
17	XVII	Antžeminio, oro, vandens transporto priemonės ir pagalbiniai transporto įrenginiai	1.479	7.424	8.334	24.123	29.302	75.071	118.643	129.605	57.957	74.721
18	XVIII	Optikos, fotografijos, kinematografijos, matavimo, kontrolės, precizijos, medicinos arba chirurgijos prietaisai ir aparatai; laikrodžiai; muzikos instrumentai; jų dalys ir reikmenys	611	1.092	890	4.874	4.744	6.684	7.800	8.793	11.688	10.106
19	XIX	Ginklai ir šaudmenys; jų dalys ir reikmenys	9	8	9	14	22	39	83	44	22	29
20	XX	Įvairūs pramonės dirbiniai	1.470	1.877	3.054	5.564	9.351	12.699	18.840	21.566	18.535	16.428
21	XXI	Meno kūriniai, kolekcionavimo objektai ir antikvariniai daiktai	1	4	3	6	20	14	21	12	17	4
22	YY		1.315	1.574	232	378	95	91	109	37	0	3
		Total	109.416	129.877	137.333	381.616	485.762	738.051	977.729	1.103.460	843.634	1.100.548

Priedas Nr. 3 tęsinys

			Lithuania's exports to Latvia									
		KPN	Value in 2001	Value in 2002	Value in 2003	Value in 2004	Value in 2005	Value in 2006	Value in 2007	Value in 2008	Value in 2009	Value in 2010
1	I	Gyvi gyvūnai; gyvūninės kilmės produktai	21.737	29.282	26.737	31.333	39.991	44.307	54.656	68.415	70.449	67.982
2	II	Augininiai produktai	14.507	12.865	16.158	25.662	33.784	38.527	49.960	98.599	118.026	141.986
3	III	Gyvūniniai arba augaliniai riebalai ir aliejus bei jų skilimo produktai; paruošti valgomieji riebalai; gyvūninis arba augalinis vaškas	3.421	3.972	6.536	9.381	10.536	12.654	13.636	16.724	12.707	11.283
4	IV	Paruošti maisto produktai; nealkoholiniai ir alkoholiniai gėrimai bei actas; tabakas ir perdirbti tabako pakaitalai	56.980	61.459	55.307	80.836	94.723	129.323	184.474	185.462	151.122	175.187
5	V	Mineraliniai produktai	321.648	193.375	213.873	264.044	291.139	333.935	403.968	629.801	293.780	352.419
6	VI	Chemijos pramonės ir jai giminingų pramonės šakų produkcija	27.972	33.301	38.024	58.426	73.122	91.773	138.527	174.195	118.857	150.123
7	VII	Plastikai ir jų dirbiniai; kaučiukas ir jo dirbiniai	22.369	27.212	30.389	35.769	54.101	65.761	78.305	75.160	53.331	73.354
8	VIII	Žalios (neišdirbtos) odos, išdirbta oda, kailiai ir jų dirbiniai; pakinktai ir balnai; kelionės reikmenys, rankinės ir panašūs daiktai; dirbiniai iš gyvūnų žarnų (išskyrus šilkaverpių žarnas)	1.215	1.028	850	2.435	3.075	4.705	5.246	5.743	3.349	3.612
9	IX	Mediena ir medienos dirbiniai; medžio anglys; kamštiena ir kamštienos dirbiniai; dirbiniai iš šiaudų, esparto arba iš kitų pynimo medžiagų; pintinės ir pinti dirbiniai	7.033	10.875	13.800	17.123	14.650	19.301	44.662	38.003	21.059	34.832
10	X	Medienos arba kitų pluoštinių celiuliozinių medžiagų plaušiena; perdirbti skirtas popierius arba kartonas (atliekos ir liekanos); popierius ir kartonas bei jų dirbiniai	14.109	17.791	17.796	20.473	24.196	27.240	32.527	29.625	21.995	26.746
11	XI	Tekstilės medžiagos ir tekstilės dirbiniai	18.108	17.979	16.344	23.734	30.089	38.578	42.734	42.263	35.504	38.994
12	XII	Avalynė, galvos apdangalai, skėčiai, skėčiai nuo saulės, lazdos, lazdos-sėdynės, vytiniai, botagai ir jų dalys; paruoštos naudoti plunksnos ir jų dirbiniai; dirbtinės gėlės; dirbiniai iš žmonių plaukų	1.935	2.181	2.260	4.218	6.694	8.307	9.892	11.549	9.119	7.446
13	XIII	Dirbiniai iš akmens, gipso, cemento, asbesto, žėručio arba panašių medžiagų; keramikos dirbiniai; stiklas ir stiklo dirbiniai	9.719	11.298	11.695	14.762	22.505	34.863	39.189	39.289	27.514	22.443
14	XIV	Gamtiniai arba dirbtiniu būdu išauginti perlai, brangakmeniai arba pusbrangiai akmenys, taurieji metalai, metalai, plakiruoti tauriuoju metalu, bei jų dirbiniai; dirbtinė bižuterija; monetos	31	63	170	375	617	1.117	1.793	1.717	681	610
15	XV	Netaurieji metalai ir netauriųjų metalų dirbiniai	30.360	39.525	44.379	46.813	64.408	82.682	117.287	123.782	67.451	109.896
16	XVI	Mašinos ir mechaniniai įrenginiai; elektros įrenginiai; jų dalys; garso įrašymo ir atkūrimo aparatai, televizijos vaizdo ir garso įrašymo ir atkūrimo aparatai, šių dirbinių dalys bei reikmenys	47.419	43.864	53.692	69.282	124.236	172.488	222.096	179.645	113.694	179.229
17	XVII	Antžeminio, oro, vandens transporto priemonės ir pagalbiniai transporto įrenginiai	30.068	33.343	40.686	30.304	45.135	94.283	122.122	101.404	37.986	65.004
18	XVIII	Optikos, fotografijos, kinematografijos, matavimo, kontrolės, precizijos, medicinos arba chirurgijos prietaisai ir aparatai; laikrodžiai; muzikos instrumentai; jų dalys ir reikmenys	4.748	5.236	5.450	5.854	7.597	10.969	10.853	11.254	6.359	12.647
19	XIX	Ginklai ir šaudmenys; jų dalys ir reikmenys	9	20	34	94	100	1.279	287	7	397	380
20	XX	Ivairūs pramonės dirbiniai	10.897	13.389	14.180	19.547	28.249	36.804	39.898	36.298	25.797	22.464
21	XXI	Meno kūriniai, kolekcionavimo objektai ir antikvariniai daiktai	6	6	4	14	21	21	21	35	22	21
22	YY		1.592	2.739	3.025	1.159	10	420	540	671	181	216
		Total	645.882	560.810	611.383	761.642	968.980	1.249.335	1.612.679	1.869.640	1.189.376	1.496.873